

Аналіз торгівлі товарами між Україною та ЄС в рамках ПВЗВТ: поточний стан та перспективи для лібералізації

Світлана Таран, Олександр Шепотило,
Павло Яворський, Євгенія Бондаренко

Січень 2022

Подяка

Цей звіт підготовлено командою Центру аналізу міжнародної торгівлі Trade+ при Київській школі економіки на замовлення Офісу Віцепрем'єр-міністра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України та за підтримки Уряду Швеції. Команда авторів складається із Світлани Таран, Олександра Шепотило, Павла Яворського, Євгенії Бондаренко.

Ми вдячні Олександру Шепотило за розробку і оцінку гравітаційної моделі міжнародної торгівлі, за допомогою якої був оцінений вплив тарифних і нетарифних заходів на торгівлю між Україною та ЄС (Розділ 3), а також Олені Бесєдіній - за коментарі та методологічну підтримку.

Ми вдячні за можливість зробити свій внесок у розвиток української економіки та інтеграцію України до Європейського Союзу.

Цей звіт підготовлений в рамках програми з інституційної розбудови KSE Institute, що здійснюється за фінансової підтримки Швеції.

Думки, висновки чи рекомендації належать авторам/авторкам та упорядникам/упорядницям цього видання і не обов'язково відображають погляди Уряду Швеції. Відповідальність за вміст публікації несуть виключно автори/авторки та упорядники/упорядниці видання.

Зміст

Перелік скорочень	4
Зведений звіт	5
Вступ	16
Розділ 1. Огляд результатів Угоди про вільну торгівлю між ЄС та Україною	17
1.1 Основні показники розвитку торгівлі в рамках ПВЗВТ між ЄС та Україною	17
1.2 Переорієнтація українського експорту товарів на країни ЄС та посилення позицій українських товарів на нових ринках збуту	22
1.3 Аналіз товарної структури українського експорту до ЄС	27
Розділ 2. Огляд торговельних бар'єрів та шляхів подальшої лібералізації торгівлі в рамках ПВЗВТ Україна-ЄС	41
2.1 Тарифна лібералізація та чинні тарифні бар'єри в рамках ПВЗВТ	41
2.2 Огляд нетарифних заходів у торгівлі між Україною та ЄС	50
Розділ 3. Оцінка впливу тарифних і нетарифних заходів на торгівлю між Україною та ЄС: гравітаційна модель міжнародної торгівлі	57
3.1 Вплив нетарифних заходів: огляд літератури	57
3.2 Адвалорний еквівалент нетарифних заходів: ЄС та Україна	58
3.1 Угода про поглиблену і всеохоплюючу зону вільної торгівлі між Україною та ЄС: Аналіз загального впливу	62
3.2 Поглиблена та всеосяжна торговельна угода між Україною та ЄС: роль тарифних та нетарифних заходів	65
3.3 Вплив нетарифних заходів на торгівлю: аналіз гравітаційної моделі на рівні товарних позицій	66
3.4 Сценарії подальшої лібералізації торговельного режиму між Україною та ЄС	69
Додатки	74
Додаток А. Товарні позиції українського експорту до ЄС, які експортувалися у 2019 році і не експортувалися у 2013 році, HS6	74
Додаток Б. Методологія та інтерпретація індексів	78
Додаток В. Структура торгівлі між Україною та ЄС за широкими економічними категоріями	79
Додаток Г. Адвалорні еквіваленти нетарифних заходів	81
Додаток Д. Методологія гравітаційної моделі	84
Додаток Є. Перевірка надійності результатів	90

Перелік скорочень

АТП – Автономна торговельна преференція.

ДССУ – Державна служба статистики України.

ЄС – Європейський Союз.

ІВФ – Інспектування перед відвантаженням та інші формальності.

МРЗ – Максимальний рівень залишків.

МСП – Малі і середні підприємства.

MFN – Режим найбільшого сприяння (Most-favoured nation regime).

НАКЗ – Неавтоматичне ліцензування, квоти, заборони та кількісні заходи

НТЗ – Нетарифні заходи.

ПВЗВТ – Поглиблена і всеохоплююча зона вільної торгівлі.

СОТ – Світова організація торгівлі.

СФЗ – Санітарні та фітосанітарні заходи.

ТБТ – Технічні бар'єри у торгівлі.

AVE NTM – Адвалорний еквівалент нетарифного заходу.

НАССР – Hazard analysis and critical control points.

РТА – Преференційна торговельна угода (Preferential trade arrangement).

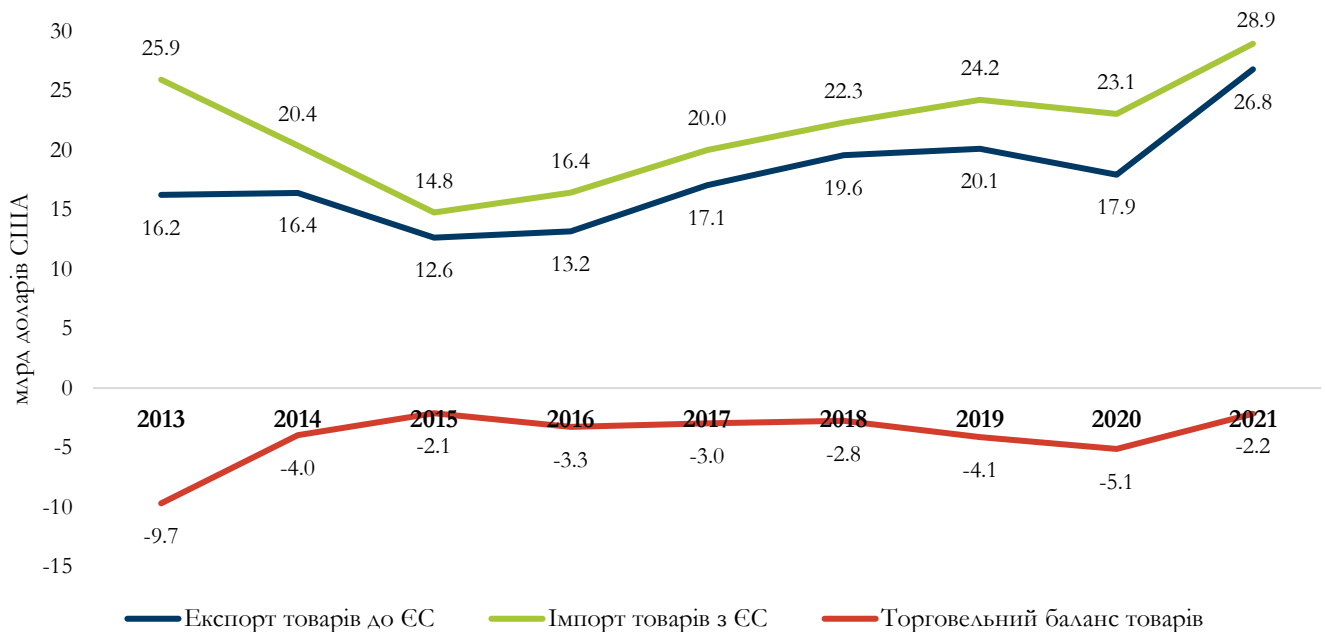
Зведений звіт

Поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі (ПВЗВТ), яка є частиною Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (ЄС) та набула чинності 1 січня 2016 року, скасувала більшість ввізних мит, що полегшило українським фірмам і споживачам обмін товарами та супутніми послугами з фірмами та споживачами ЄС.

ПВЗВТ позитивно вплинула на динаміку двосторонньої торгівлі товарами з ЄС та сприяла відновленню загальної торгівлі України після кризи 2014-2015 років. З початком дії ПВЗВТ обсяг торгівлі товарами з ЄС почав відновлюватися і у 2021 році обсяг торгівлі товарами з ЄС-27 досягнув рекордних значень за весь час співпраці – 55,7 млрд дол. США, що на 32,2% більше докризового рівня 2013 року.

Також відбулося скорочення дефіциту торгівлі товарами з ЄС-27 у порівнянні з докризовим періодом. Протягом 2016-2019 років дефіцит торгівлі товарами з ЄС-27 в середньому залишався на рівні -3,3 млрд дол. США, для порівняння у 2013 році він становив -9,7 млрд дол. США. Таке скорочення стало можливим в першу чергу завдяки розширенню обсягів експорту товарів з України до країн ЄС. У 2021 році дефіцит торгівлі товарами з ЄС-27 скоротився ще більше - до 2,2 млрд дол. США.

Рисунок 1. Експорт та імпорт товарів з країнами ЄС-27 протягом 2013-2021 років, млрд дол. США

Джерело: Державна служба статистики України

**Примітка: Обсяги експорту та імпорту не враховують тимчасово окуповані території АР Крим Крим і м. Севастополя.*

З початком дії ПВЗВТ Україна-ЄС зростання експорту товарів з України до ЄС-27 відновилося і протягом 2016-2019 років він зростав в середньому на 14,8% в рік. Загалом експорт товарів до

ЄС-27 збільшився на 59,1% (+7,5 млрд доларів США) у 2019 році порівняно з 2015 роком (до початку дії ПВЗВТ) та на 24% (+3,9 млрд дол. США) у порівнянні з докризовим 2013 роком. **Імпорт товарів з ЄС також швидко відновлювався - середньорічне зростання імпорту товарів до України з ЄС становило 16,1% протягом 2016-2019 років.** Загалом у 2019 році імпорт товарів з ЄС-27 зріс на 64,2% (+9,5 млрд дол. США) порівняно з 2015 роком, проте все ще був меншим на 6,5% (-1,7 млрд дол. США) від докризового рівня 2013 року.

У 2020 році через падіння економіки та скорочення попиту на тлі світової пандемії відбулося скорочення обсягів торгівлі товарами між ЄС-27 та Україною. Експорт товарів з України до ЄС-27 впав на 10,9%, імпорт товарів до України з ЄС-27 – на 4,9%. Натомість у 2021 році у зв'язку із різким збільшенням попиту та цін на світових ринках зростання торгівлі товарами з ЄС відновилося як за експортними, так і за імпортними операціями, причому експорт товарів в ЄС зріс значно більше, ніж імпорт з ЄС. У 2021 році експорт товарів до ЄС-27 зріс на 49,4% порівняно з попереднім роком і досягнув 26,8 млрд дол США, імпорт товарів з ЄС-27 зріс на 25,2% і досягнув 28,9 млрд дол. США.

Порівняно з 2013 роком експорт товарів в ЄС-27 у 2021 році майже на 65,3% перевищив докризовий рівень (+10,6 млрд дол. США), а відповідне зростання імпорту товарів з ЄС-27 було значно меншим - на 11,7% (+3 млрд дол. США).

Протягом дії ПВЗВТ Україна-ЄС темпи зростання експорту товарів з України до ЄС були вищими у порівнянні з темпами зростання експорту до решти країн світу. За результатами 2021 року експорт товарів до решти світу (без РФ) перевищував докризовий рівень на 21,1%, тоді як в ЄС – на 65,3%. **Імпорт товарів з решти країн світу (без РФ) навпаки характеризувався більш стрімким зростанням порівняно з ЄС-27.** За результатами 2021 року імпорт товарів з решти світу (без РФ) перевищував докризовий рівень на 40,9%, тоді як в ЄС – на 11,7%.

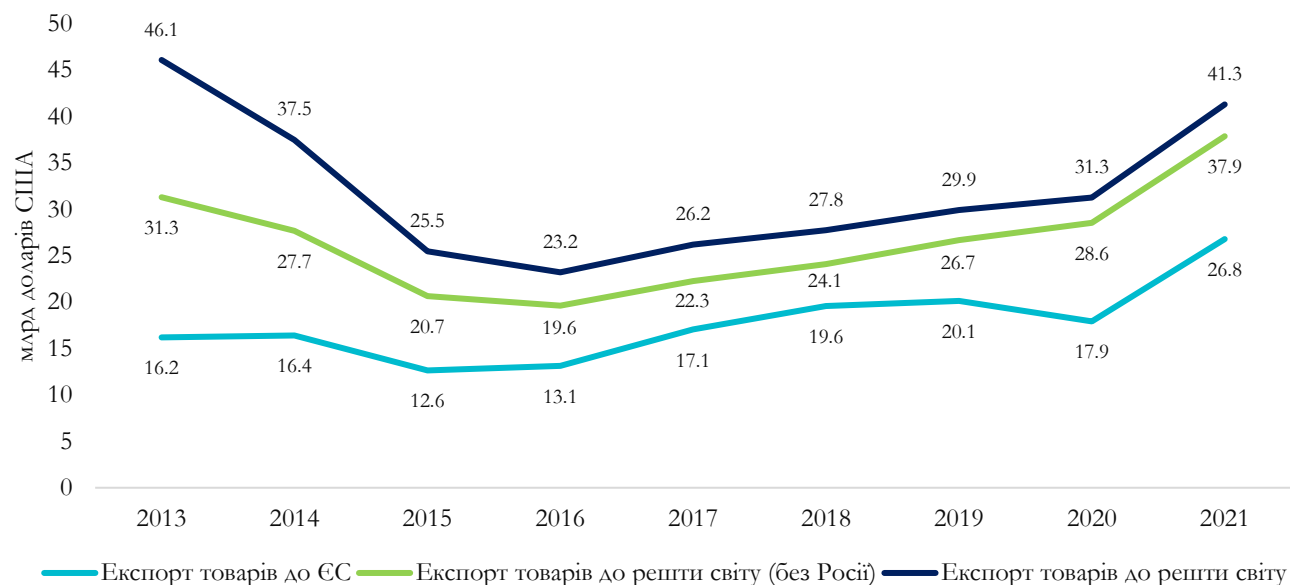
Таблиця 1. Динаміка торгівлі товарами* з ЄС-27, РФ та Рештою світу протягом 2013-2021 років

	Обсяг 2013, млрд \$	Обсяг 2019, млрд \$	Обсяг 2021, млрд \$	Зростання 2019 vs 2013, млрд \$	Зростання 2019 vs 2013, %	Зростання 2021 vs 2013, млрд \$	Зростання 2021 vs 2013, %
Експорт товарів							
Загальний експорт товарів	62,3	50,1	68,1	-12,3	-19,7%	5,8	9,3%
Експорт до ЄС-27	16,2	20,1	26,8	3,9	24,0%	10,6	65,3%
Експорт до решти країн (без ЄС-27 та РФ)	31,3	26,7	37,9	-4,6	-14,7%	6,6	21,1%
Експорт до РФ	14,8	3,2	3,4	-11,6	-78,1%	-11,4	-76,9%
Імпорт товарів							
Загальний імпорт товарів	75,8	60,8	72,8	-15,0	-19,8%	-3,0	-4,0%
Імпорт з ЄС-27	25,9	24,2	28,9	-1,7	-6,5%	3,0	11,7%
Імпорт з решти країн (без ЄС-27 та РФ)	26,8	29,6	37,8	2,8	10,3%	11,0	40,9%
Імпорт з РФ	23,1	7,0	6,1	-16,1	-69,8%	-17,0	-73,7%

Джерело: Державна служба статистики України

**Примітка: Обсяги експорту та імпорту не враховують тимчасово окуповані території АР Крим Крим і м. Севастополя).*

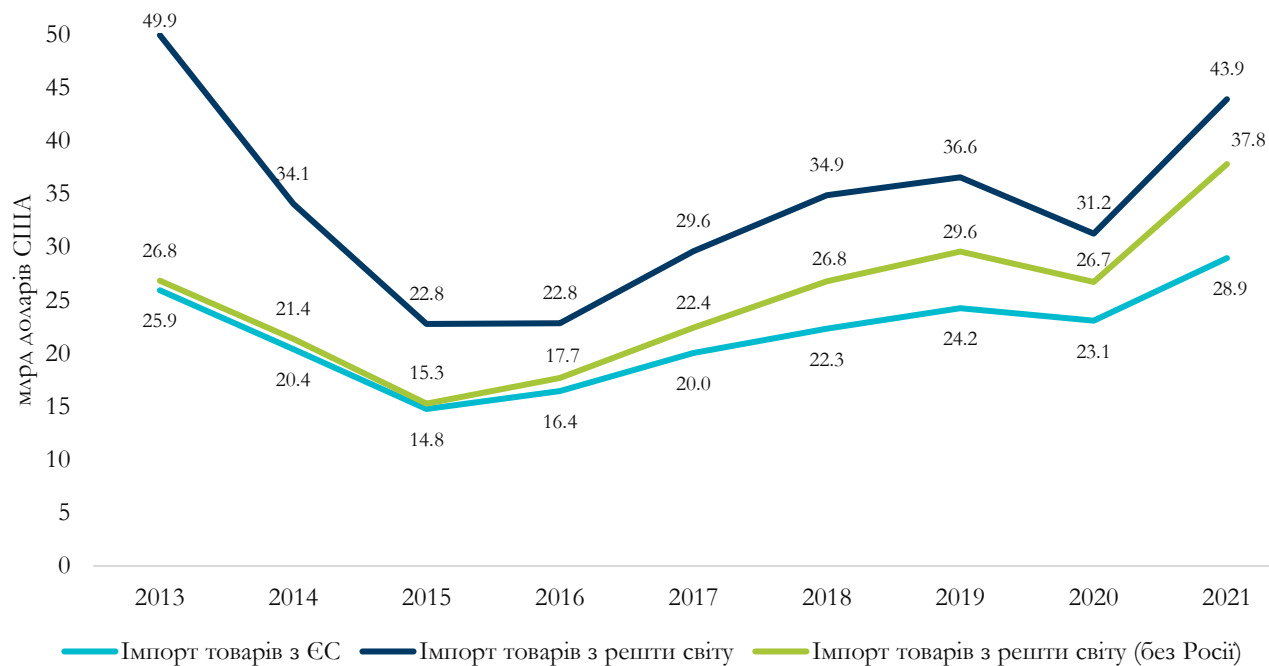
Рисунок 2. Експорт товарів України до ЄС-27 та решти світу протягом 2013-2021 років, млрд дол. США

Джерело: Державна служба статистики України

**Примітка: Обсяги експорту та імпорту не враховують тимчасово окуповані території АР Крим і м. Севастополя.*

Рисунок 3. Імпорт товарів до України з ЄС-27 та решти світу протягом 2013-2021 років, млрд дол. США

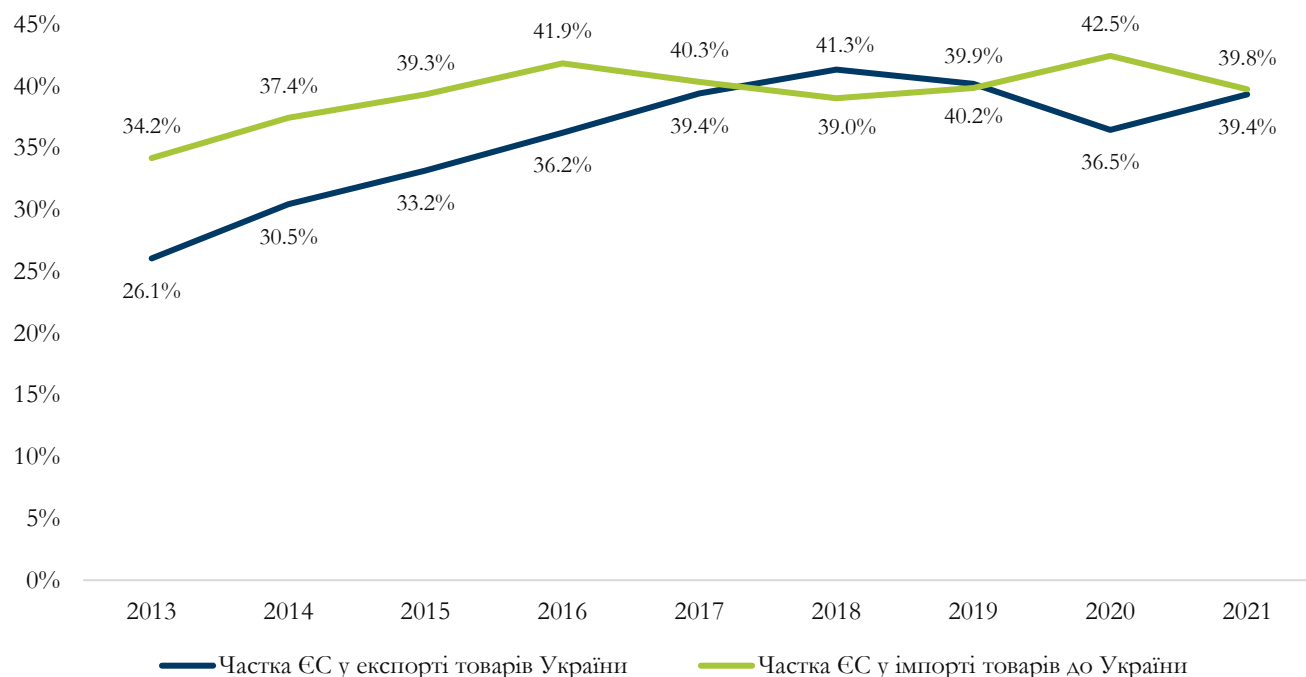

Джерело: Державна служба статистики України

**Примітка: Обсяги експорту та імпорту не враховують тимчасово окуповані території АР Крим і м. Севастополя.*

У результаті взаємної лібералізації доступу на ринок в рамках ПВЗВТ та переорієнтації української торгівлі частка ЄС в експорті та імпорті товарів України значно зросла. Частка ЄС-27 у загальному експорті товарів України в середньому становила 29,9% у 2013-2015 роках та 38,7% у 2019-2021 роках. Частка ЄС-27 у загальному імпорті товарів в середньому становила 37% у 2013-2015 роках та 40,7% у 2019-2021 роках.

Рисунок 4. Частка ЄС-27 у торгівлі товарами України протягом 2013-2021 років, %

Джерело: Державна служба статистики України

В рамках дії ПВЗВТ український експорт до ЄС став більш диверсифікованим, зменшилася концентрація експорту до ЄС. Експорт усіх широких товарних груп з України до ЄС-27 продемонстрував зростання станом на 2021 рік порівняно з докризовим періодом 2013 року. При цьому темпи зростання різних секторів значно відрізнялися (див. Рисунок 5):

- Товари металургійної промисловості (+1,95 млрд дол США, +44% 2021 vs 2013).
- Жири та олії тваринного або рослинного походження (зокрема, соняшникова олія) (+1,92 млрд дол США, +434%).
- Машини, механізми, електротехнічне та оптичне обладнання (найбільше зростання, електрокабельна продукція, електропобутова техніка тощо) (+1,31 млрд дол США, +68%).
- Продукти рослинного і тваринного походження (зокрема, зернові, мед, м'ясо птиці, яйця, молочні продукти, фрукти та горіхи) (+1,11 млрд дол США, +36%).
- Мінеральні продукти (зокрема, залізна руда) (+1,03 млрд дол США, +36%).
- Товари деревообробної і паперової промисловості (+0,95 млрд дол США, +141%).

- Різні промислові вироби і твори мистецтва (зокрема, меблі, іграшки) (+0,84 млрд дол США, +428%).
- Готові харчові продукти (зокрема, готові продукти з зерна, цукор та кондитерські вироби з нього, вироби з какао) (+0,34 млрд дол США, +47%).
- Пластмаси, гума та вироби з них (+0,33 млрд дол США, +356%).
- Вироби з каменю, кераміки, скла (зокрема, скляна тара, керамічні вироби) (+0,27 млрд дол США, +436%).
- Продукція хімічної і пов'язаних галузей (органічні хімічні сполуки, добрива) (+0,26 млрд дол США, +38%).
- Товари легкої промисловості (найбільше зростання - вата, інші готові текстильні вироби) (+0,17 млрд дол США, +22%).
- Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби (найбільше зростання - судна) (+0,07 млрд дол США, +37%).

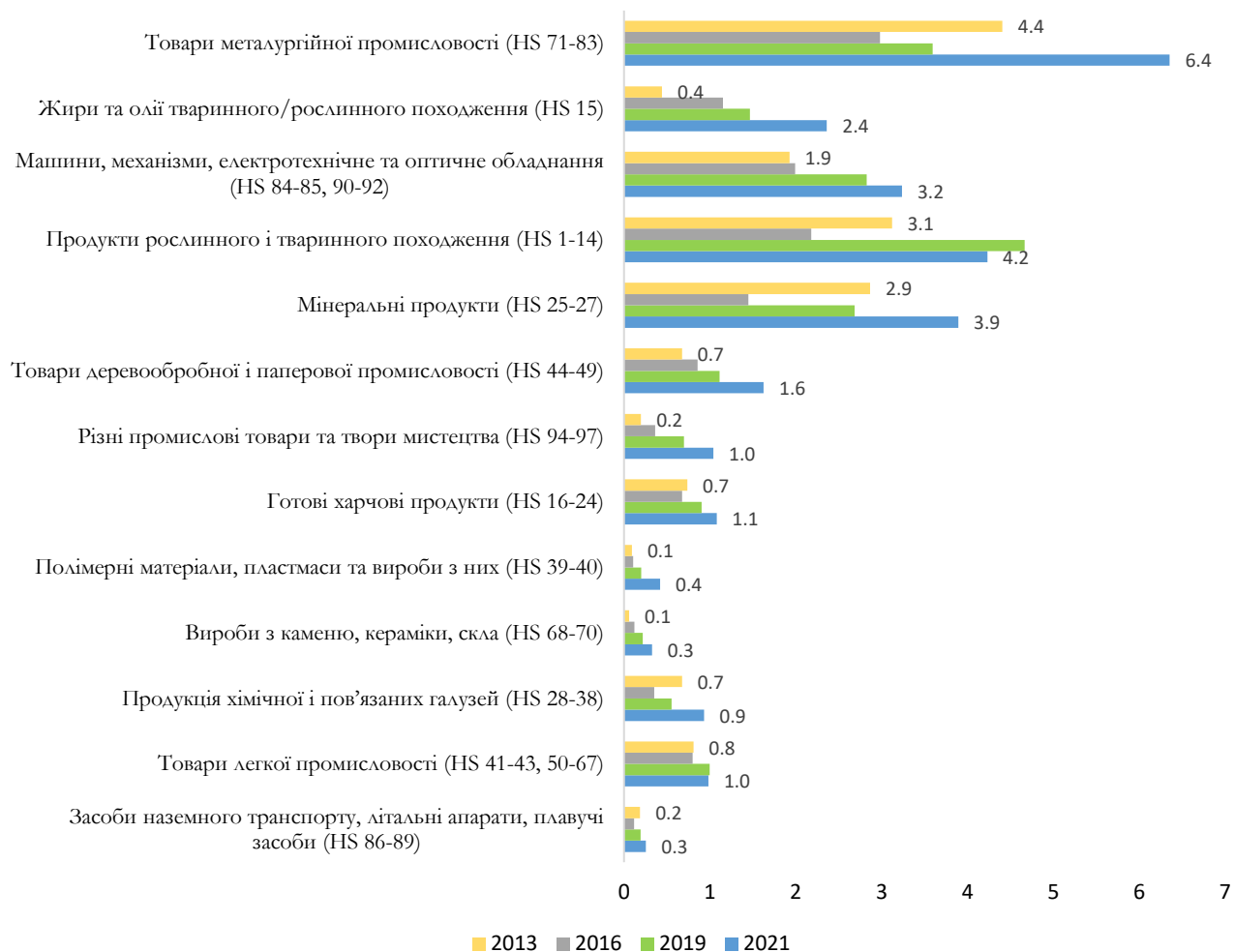
У результаті в експорті України до ЄС-27 **зросла частка таких товарних груп** (2021 рік vs 2013 рік):

- Жири та олії тваринного або рослинного походження – з 2,7% у 2013 році до 8,8% у 2021 році.
- Товари деревообробної і паперової промисловості – з 4,2% до 6,1%.
- Пластмаси, гума та вироби з них – з 0,6% до 1,6%.
- Різні промислові вироби і твори мистецтва – з 1,2% до 3,9%.
- Вироби з каменю, кераміки, скла – з 0,4% до 1,2%.
- Машини, механізми, електротехнічне та оптичне обладнання – з 11,9% до 12,1%.

При цьому в експорті України до ЄС-27 **знизилася роль таких товарних груп** (2021 рік vs 2013 рік):

- Товари металургійної промисловості – з 27,2% у 2013 році до 23,7% у 2021 році.
- Мінеральні продукти – з 17,7% до 14,5%.
- Продукти рослинного і тваринного походження – з 19,2% до 15,8%.
- Продукція хімічної і пов'язаних галузей – з 4,2% до 3,5%.
- Товари легкої промисловості – з 5% до 3,7%.

Рисунок 5. Динаміка експорту товарів з України до ЄС-27 у 2013, 2016, 2019, 2021 роках, млрд дол. США

Джерело: Державна служба статистики України

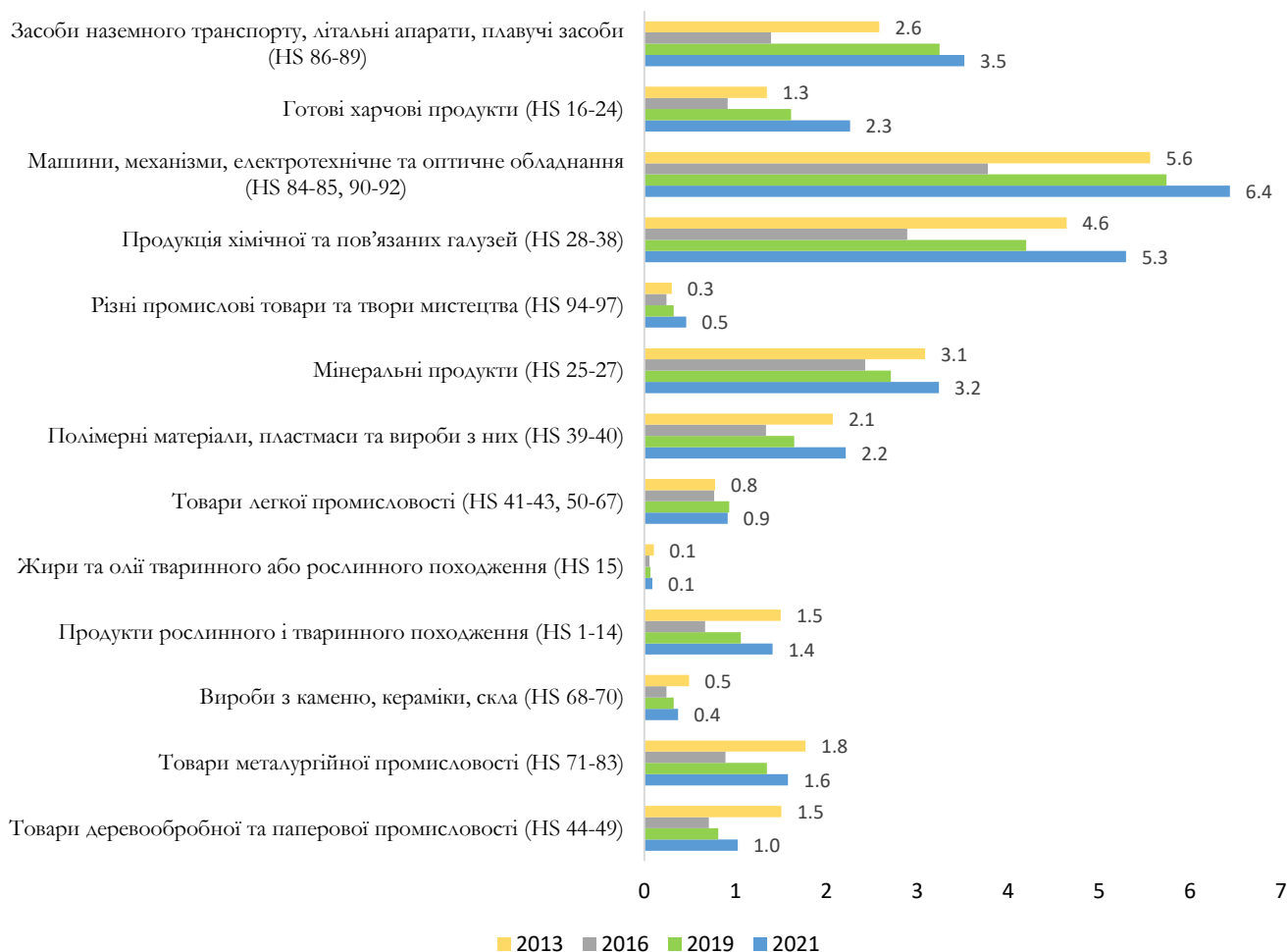
*Примітка: Сектори профанжовані у порядку спадання за абсолютною величиною різниці між обсягами експорту у 2021 та 2013 році

Товарна структура імпорту України з ЄС в рамках ПВЗВТ. Товарні групи, імпорт яких з ЄС-27 показав зростання станом на 2021 рік порівняно з докризовим 2013 роком, включають (Рисунок 6):

- Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби (+0,94 млрд дол. США, +36%).
- Готові харчові продукти (+0,92 млрд дол. США, +68%).
- Машини, механізми, електротехнічне та оптичне обладнання (+0,88 млрд дол. США, +16%).
- Продукти хімічної та суміжних галузей (+0,65 млрд дол. США, +14%).
- Різні промислові товари та твори мистецтва (+0,16 млрд дол. США, +53%).
- Мінеральні продукти (+0,15 млрд дол. США, +5%).
- Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них (+0,14 млрд дол. США, +7%).
- Товари легкої промисловості (+0,14 млрд дол. США, +18%).

Водночас станом на 2021 р. порівняно з 2013 р. зменшився імпорт з ЄС-27 таких груп, як: товари деревообробної та паперової промисловості, товари металургійної промисловості, продукти рослинного і тваринного походження, вироби з каменю, кераміки, скла.

Рисунок 6. Динаміка імпорту товарів з ЄС-27 до України у 2013, 2016, 2019, 2021 роках, млрд дол. США

Джерело: Державна служба статистики України

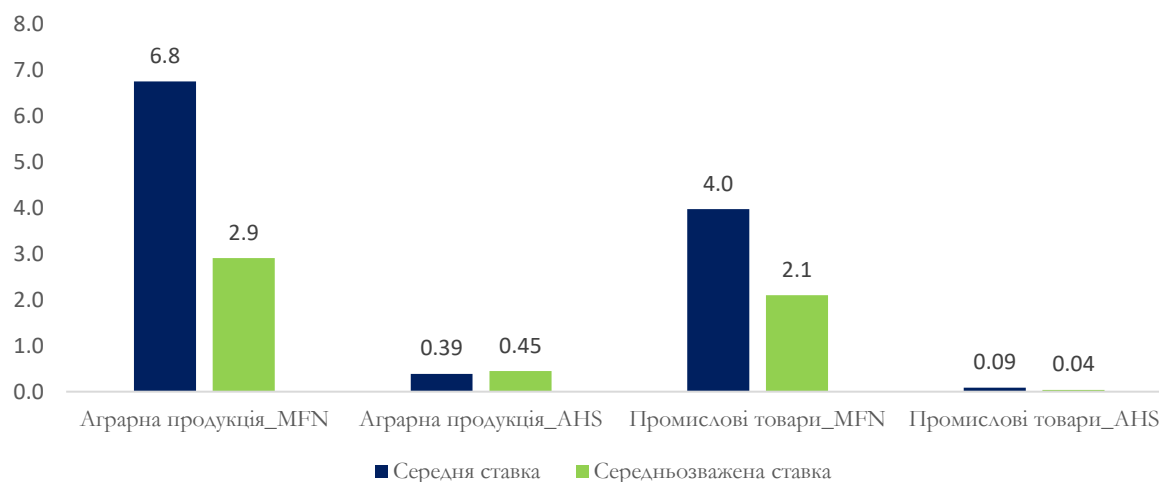
*Примітка: Сектори профаньжовані у порядку спадання за абсолютною величиною різниці між обсягами імпорту у 2021 та 2013 році

В рамках ПВЗВТ зростає важливість ринку ЄС для багатьох позицій українського експорту, а також роль української продукції у загальних поставках до ЄС. ЄС є ключовим ринком з часткою понад 75% для експорту низки українських товарів легкої промисловості, меду, електрокабелів, побутової техніки, спортивного обладнання, меблів тощо. Разом з тим, Україна займає значні позиції в імпорті до ЄС соняшникової олії, зернових (кукурудза, ячмінь, пшениця), мед, чорні метали, казеїн, санітарні рушники, оброблені томати, органічної продукції тощо.

Угода про асоціацію між Україною та ЄС/ПВЗВТ скасувала більшість ввізних мит ЄС, що полегшило українським компаніям і споживачам проводити обмін товарами та супутніми послугами з компаніями та споживачами ЄС. За даними СОТ, у 2014 році ЄС застосовував нульові ставки ввізних мит щодо товарів з України для близько 89% тарифних ліній. Причому близько 25% ставок MFN вже були нульовими, а 64% ЄС скасував як автономні торговельні преференції (АТП) 23 квітня 2014 року¹. Відповідно до графіків сторін, викладених у Додатку I-A до Угоди про асоціацію, процес тарифної лібералізації в рамках ПВЗВТ має завершитися до 2023 року для ЄС та до 2026 року для України. До 2023 року в цілому близько 95,8% тарифних позицій ЄС будуть нульовими для продукції з України.

Тарифна лібералізація в рамках ПВЗВТ забезпечила значне зменшення митних бар'єрів на ринку ЄС для українських товарів (Рисунок 7). Таким чином, українські товари отримали переваги у доступі на ринок ЄС порівняно з іншими країнами світу, що не мають преференційних торговельних угод з ЄС і до яких застосовуються митні ставки в режимі найбільшого сприяння (MFN).

Рисунок 7. Митні ставки ЄС для товарів з України: діючі преференційні ставки (AHS)* та ставки MFN, 2020 рік

Джерело: WITS, TRAINS.

* Примітка: Чинні ставки ввізних мит AHS (Effectively applied tariffs) – визначаються як найнижчі доступні ставки і враховують преференційні мита. MFN (Most-favoured nation tariffs) – митні ставки в режимі найбільшого сприяння

Разом з тим, станом на кінець 2021 залишається низка чутливих товарних позицій, які захищені митними ставками і тарифними квотами ЄС, наприклад, деякі сільськогосподарські продукти, продукти харчування, транспортні засоби, добрива, електричне обладнання тощо.

ЄС застосовує тарифні квоти до 36 груп агропродовольчих товарів з України (плюс 4 додаткові тар), до яких належать кукурудза, пшениця, крупи, мед, масло, цукор, птиця, оброблені помідори, яблучний сік тощо. Україна застосовує 3 основні тарифні квоти (плюс 2 додаткові) на свинину, птицю та цукор. Протягом останніх років Україна здійснювала поставки в рамках 31-32 квот ПВЗВТ, з них повністю заповнювала такі тарифні квоти, як: мед; оброблені томати; яблучний та виноградний соки; ячмінна крупа, оброблене зерно та борошно; цукор; крохмаль; оброблений крохмаль; яйця (основна);

¹ <https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/SS/directdoc.aspx?filename=q:/WT/REG/353-1.pdf&Open=True>

кукурудза, кукурудзяне борошно та гранули; м'ясо птиці (основна); продукти переробки солоду та крохмалю; оброблена продукція із зернових. Для переважної більшості тарифних квот, які вичерпувалися на 100%, експорт здійснювався і понад квоту (зі сплатою ввізних мит ЄС). Поточні обсяги значної частини квот є досить низькими і базуються на застарілих статистичних даних про торговельні потоки Україна-ЄС, оскільки минуло 10 років з моменту переговорів про ПВЗВТ (2008-2011). Наприклад, обсяг річної тарифної квоти ЄС на мед становить 6 тис. тонн, тоді як загальний експорт меду України до ЄС у 2020 році становив понад 50 тис. тонн. Обсяг безмитної квоти (ставка мита 0%) вичерпується протягом перших днів року, а для поставок меду в ЄС понад квоту українські експортери повинні сплатити ввізне мито в розмірі 17,3%. Інші приклади: ставка увізного мита ЄС понад квоту на яблучний сік становить 18%, оброблені томати – 14,4% тощо.

Нетарифні заходи (НТЗ) залишаються основним бар'єром для українських компаній щодо доступу на ринок ЄС. Незважаючи на те, що вони відіграють важливу роль у забезпеченні здоров'я та безпечності товарів і в принципі підвищують добробут споживачів, вони також створюють суттєві перешкоди та можуть застосовуватися дискримінаційно та несправедливо. Як наслідок, нетарифні заходи можуть призводити до втрати добробуту виробниками і споживачами у ЄС та Україні. В цілому український експорт товарів до ЄС найбільше стикається з заходами ТБТ (технічні бар'єри у торгівлі) та СФЗ (санітарні та фітосанітарні заходи), а також заходами неавтоматичного ліцензування, квотами та кількісними заходами.

Ми також проаналізували вплив тарифних і нетарифних заходів ЄС на інтенсивність торгівлі з ЄС, з фокусом на торгівлі між ЄС та Україною за допомогою гравітаційної моделі міжнародної торгівлі. Аналіз також оцінює вплив подальшої лібералізації торгівлі між Україною та ЄС на добробут в результаті зниження торговельних витрат, пов'язаних із застосуванням нетарифних заходів. З цією метою було розглянуто п'ять сценаріїв торговельної лібералізації з ЄС. Сценарій 1 передбачає, що всі ввізні мита, що застосовуються між ЄС та Україною, будуть скасовані. Сценарій 2 моделює повну інтеграцію та вступ України до ЄС. Сценарії 3-5 розглядають різні рівні регуляторної апроксимації України, що призводять до різних рівнів зниження нетарифних бар'єрів для України. Сценарій 3 передбачає зниження нетарифних бар'єрів на імпорту до ЄС з України на 25%. Сценарій 4 передбачає зниження нетарифних бар'єрів на імпорту до ЄС з України на 50%. Сценарій 5 передбачає повну регуляторну гармонізацію і усунення нетарифних бар'єрів у двосторонній торгівлі з ЄС, але без вступу України до ЄС.

В рамках аналізу було **оцінено адвалорні еквіваленти нетарифних заходів**. За нашими оцінками, загальна сума всіх адвалорних еквівалентів нетарифних заходів ЄС дорівнює 38,8%. Внесок Технічних бар'єрів у торгівлі (ТБТ) становить 22,3%, Неавтоматичного ліцензування, квот, заборон та кількісних заходів – 10,8%, Санітарних й фітосанітарних заходів (СФЗ) - 5,5% і Інспектування перед відвантаженням та інших формальностей - 0,4%. Серед товарів найвищий рівень захисту в ЄС мають Живі тварини, Пластмаса, гума та вироби з них, Вироби з паперу та картону. Найвищі Санітарні й фітосанітарні заходи застосовуються до Живих тварин. Технічні бар'єри у торгівлі мають високий рівень для Пластмас і гуми, Машинобудування, Механічних приладів та електричного обладнання, а також Точних і медичних інструментів. Ліцензування є найбільш значущим для Живих тварин, Овочів, Харчових продуктів та Хімічних продуктів. Цей рівень захисту становить значні торговельні бар'єри, особливо у порівнянні з митними ставками.

На основі проведеного аналізу щодо впливу НТЗ на обсяги торгівлі з ЄС можна зробити такі висновки:

- **Нетарифні заходи усіх типів становлять значні бар'єри для торгівлі з ЄС.** За нашими оцінками, збільшення ставки адвалорного еквіваленту СФЗ (санітарні та фітосанітарні заходи) на 1% призводить до зниження обсягу імпорتنних поставок до ЄС на 1,166%, збільшення ТБТ (технічні бар'єри у торгівлі) на 1% – до зниження на 1,058%, збільшення Інспектування перед відвантаженням та інших формальностей на 1% – до зниження на 2,871%, і збільшення ставки Неавтоматичного ліцензування, квот, заборон та кількісних заходів на 1% – до зниження обсягу поставок до ЄС на 1,166%.
- **Торгівля всередині ЄС піддається значно нижчому впливу нетарифних заходів.** Це означає, що члени ЄС стикаються з систематично нижчими торговельними бар'єрами між собою, ніж країни-нечлени ЄС, а також мають вищу двосторонню торгівлю.
- **Регуляторне наближення та подальше взаємне визнання НТЗ між Україною та ЄС (Сценарії 3-5) очікувано може призвести до збільшення імпорту країн ЄС з України на 4,3%-17,2%.** Повне членство в ЄС (Сценарій 2) принесе найбільше зростання імпорту до ЄС з України +40%. Скасування чинних ввізних мит (Сценарій 1) збільшить імпорт лише на 0,5%.

Отже, результати моделювання підтверджують, що чим вищий рівень регуляторного наближення та узгодження НТЗ, тим більші вигоди щодо зростання обсягів поставок до ЄС очікуються. Для покращення показників ПВЗВТ та збільшення торговельного потенціалу Уряду України рекомендується зосередитися на зниженні найбільш значущих нетарифних бар'єрів у рамках ПВЗВТ шляхом активізації зусиль України щодо регуляторно-правового наближення до норм ЄС.

Рекомендації. У 2021 році Україна та ЄС ініціювали проведення переговорів щодо прискорення та розширення сфери скасування ввізного мита відповідно до статті 29(4) Угоди про асоціацію. Основні принципи для формування позиції України щодо перегляду Угоди про асоціацію відповідно до Статті 29 включають:

- Подальша лібералізація двосторонньої торгівлі товарами з ЄС з метою збільшення обсягів безмитної і безквотної торгівлі та з врахуванням поточного виробничого та експортного потенціалу України та попиту в ЄС. Перегляд розмірів тарифних квот ПВЗВТ для України, скасування/зменшення ставок ввізних мит ЄС для окремих промислових та сільськогосподарських позицій українського експорту до ЄС, до яких все ще застосовуються ненульові ставки.
- Просування українського експорту з вищим ступенем переробки та доданої вартості. Переформатування/розділення окремих тарифних квот з метою збільшення і гарантування доступу для товарів з вищим ступенем переробки та доданої вартості.
- Підтримка діяльності та участі МСП у торгівлі з ЄС – збільшення доступу на ринок ЄС для товарів, у виробництві яких бере участь значна кількість МСП.
- Збільшення участі України у регіональних ланцюгах доданої вартості ЄС, скорочення та наближення ланцюгів поставок до кордонів ЄС.
- Збільшення доступу для органічного експорту з України до ЄС для розвитку регіональних виробничих ланцюгів органічної продукції між країнами, сприяння розвитку органічного виробництва в Україні в рамках участі України у Зеленому курсі ЄС.

З метою зменшення тарифних і нетарифних бар'єрів та удосконалення імплементації ПВЗВТ пропонуються такі основні кроки:

- Укладення Угоди про оцінку відповідності та прийнятність промислової продукції (АСАА) у перших трьох пріоритетних секторах для «промислового безвізу» (Стаття 57 Угоди про асоціацію).
- Прискорення процесу визнання еквівалентності санітарних та фітосанітарних заходів (СФЗ) з метою відкриття ринків та спрощення експорту для харчової та сільськогосподарської продукції (Стаття 66).
- Приєднання України до системи спільного транзиту та забезпечення взаємного визнання статусу авторизованих економічних операторів для спрощення митних процедур та формальностей з ЄС (Стаття 76).
- Подальша лібералізація торгівлі послугами та усунення перешкод для заснування компаній та транскордонного надання послуг (Статті 89 та 96).
- Укладення спеціальних угод у сфері автомобільного, внутрішнього водного та залізничного транспорту з метою лібералізації транспортних перевезень з ЄС (Стаття 136). Першочергове завдання – це вирішення питання щодо врегулювання і лібералізації міжнародних вантажних перевезень між Україною та ЄС, зокрема, транзитних.
- Поступове взаємне відкриття ринків публічних закупівель на основі рішення ЄС про відповідність законодавства України до законодавства ЄС (Стаття 153).

Вступ

Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (ЄС), зокрема її торговельна частина щодо створення Поглибленої і всеохоплюючої зони вільної торгівлі (ПВЗВТ), скасувала більшість ввізних мит ЄС, що полегшило українським компаніям і споживачам проводити обмін товарами та супутніми послугами з компаніями та споживачами ЄС. Проте залишається низка чутливих товарів, які все ще захищені високими митними ставками і тарифними квотами ЄС, наприклад, деякі сільськогосподарські продукти, продукти харчування, взуття та транспортні засоби тощо.

Крім того, нетарифні заходи ЄС становлять набагато більшу перешкоду для українських компаній. Незважаючи на те, що вони відіграють важливу роль у забезпеченні здоров'я громадян та безпечності товарів і в принципі підвищують добробут споживачів, вони також підвищують торговельні витрати і можуть створювати суттєві перешкоди для експортерів. Як наслідок, нетарифні заходи можуть призводити до втрати добробуту виробниками і споживачами у ЄС та Україні.

У цьому звіті розглянуто розвиток міжнародної торгівлі між Україною та країнами ЄС після початку дії ПВЗВТ, представлено огляд чинних тарифних і нетарифних заходів у торгівлі між Україною та ЄС і досліджується їхній вплив на інтенсивність торгівлі з ЄС, з фокусом на торгівлі між ЄС та Україною. Аналіз покриває вплив нетарифних заходів і мит на торгівлю та оцінює вплив подальшої лібералізації торгівлі на добробут в результаті зниження торговельних витрат, пов'язаних із застосуванням нетарифних заходів.

Структура звіту. Розділ 1 оглядає загальні результати Угоди про вільну торгівлю між ЄС та Україною. Розділ 2 представляє торговельні бар'єри, які залишаються важливими факторами у стримуванні торгівлі України з ЄС, та окреслює подальші кроки у сфері лібералізації торгівлі в рамках ПВЗВТ Україна-ЄС. Розділ 3 надає оцінку впливу нетарифних заходів на торгівлю між Україною та ЄС: гравітаційна модель міжнародної торгівлі. Розділ 4 узагальнює ключові висновки дослідження та окреслює пропозиції для подальшого розвитку торговельних відносин між Україною та ЄС.

Розділ 1. Огляд результатів Угоди про вільну торгівлю між ЄС та Україною

У цьому розділі аналізується динаміка та поточні тенденції торгівлі між Україною та ЄС у рамках ПВЗВТ. Аналіз проводиться як на високому рівні агрегації даних щодо торгівлі товарами, так і на рівні окремих секторів та підсекторів, а також географічних особливостей зовнішньої торгівлі послугами.

1.1 Основні показники розвитку торгівлі в рамках ПВЗВТ між ЄС та Україною

Нестабільна економічна ситуація, воєнна і торговельна агресія РФ були основними чинниками стримування розвитку зовнішньої торгівлі України після 2014 року. Зовнішньоекономічна діяльність України зазнала негативного впливу через низку факторів: економічна, політична та безпекова криза 2014-2015 років, російська агресія, окупація Криму, військові дії на Сході України, запровадження значних обмежень щодо українського експорту на традиційних ринках, а також несприятлива кон'юнктура на зовнішніх ринках на металопродукцію. Як наслідок, ВВП впав на 6,6% у 2014 році та на 9,8% у 2015 році², а український експорт різко скоротився - на 13,5% та 29,3% відповідно.

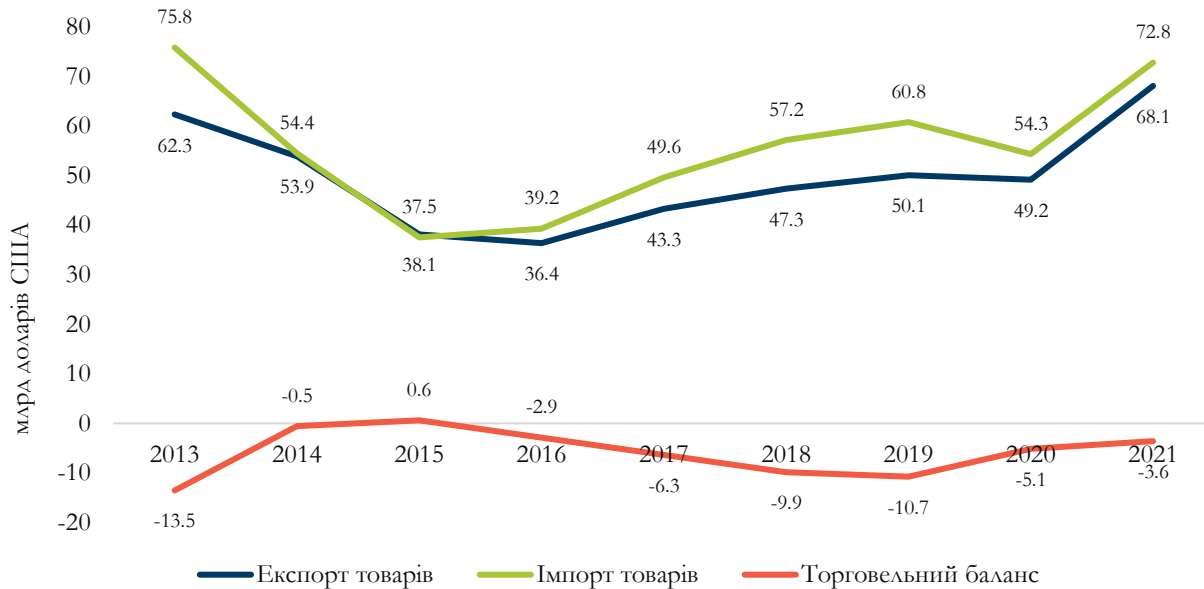
Починаючи з 2016 року, розпочався процес стабілізації економіки та поступової переорієнтації української міжнародної торгівлі. Темпи економічного зростання становили 3,4% у 2018 році та 3,2% у 2019 році. У 2020 році зростання призупинилося через епідемію COVID-19 та обмежувальні заходи – ВВП України скоротився на 4% у 2020 році. У 2021 році зростання ВВП відновилося і становило 3,2%³.

У кризові 2014-2015 роки зовнішня торгівля України демонструвала різке скорочення. За даними Державної служби статистики України (ДССУ), експорт товарів різко зменшився з 62,3 млрд дол. США у докризовому 2013 році до 38,13 млрд дол. США у 2015 році (загалом скоротився на 38,8%) (Рисунок 1.1.1). Водночас найменший обсяг імпорту товарів був зафіксований у 2015 році – імпорт скоротився з 75,8 млрд дол. США у 2013 році до 37,5 млрд дол. США у 2015 році (загальне падіння на 50,5%). **Протягом 2016-2019 років обсяги зовнішньої торгівлі товарами України поступово відновлювалися.** За даними ДССУ, у 2019 році експорт товарів зріс на 31,3% у порівнянні з 2015 роком та становив 50,1 млрд дол. США, тоді як імпорт товарів зріс на 62,0% від обсягу 2015 року та становив 60,8 млрд дол. США. Однак у 2019 році обсяги експорту та імпорту товарів все ще не повернулися до докризового рівня 2013 року – зокрема, експорт товарів був меншим на 12,2 млрд дол. США або -19,7% у порівнянні з 2013 роком. Ще більше відставання спостерігалось для імпорту товарів – обсяг імпорту у 2019 році був меншим на 15,0 млрд дол. США або -19,8% у порівнянні з 2013 роком.

² <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?locations=UA>

³ <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-ukrayini-zberig-oblikovu-stavku-na-rivni-85>

Рисунок 1.1.1. Експорт та імпорт* товарів України протягом 2013-2021 років, млрд дол. США

Джерело: Державна служба статистики України

**Примітка: Обсяги експорту та імпорту не враховують тимчасово окуповані території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя).*

У 2020 році внаслідок застосування обмежувальних заходів та падіння попиту на світових та внутрішньому ринках через пандемію відбулося скорочення загального експорту товарів з України на 1,7% та імпорту – на 10,7% у порівнянні з 2019 роком. Відновлення глобальної економіки і торгівлі, значне зростання попиту і цін на основних світових ринках (зокрема, на металеву, аграрну продукцію, енергоресурси, добрива тощо) протягом 2021 року сприяли також швидкому зростанню українського експорту та імпорту. Як наслідок, у 2021 році загальний експорт товарів зріс на 38,4% (до 68,1 млрд дол. США), імпорт товарів на 34% (до 72,8 млрд дол. США) у порівнянні з 2020 роком. **При цьому за результатами 2021 року загальний експорт товарів з України вперше перевищив докризовий рівень 2013 року (на +9,3%), а імпорт товарів в Україну все ще залишався меншим, ніж у 2013 році (на -4,0%)** (Рисунок 1.1.1, Таблиця 1.1.1).

Динаміка торговельного сальдо України за цей період також зазнала значних змін. У 2015 році сформувалося позитивне сальдо торгівлі товарами (+0,6 млрд дол. США) за рахунок значного скорочення імпорту, яке перевищувало скорочення експорту. З поступовим відновленням обсягів торгівлі (імпорт мав вищі темпи відновлення протягом 2016-2019 років), дефіцит торгівлі товарами також почав збільшуватися і у 2019 році він досягнув -10,8 млрд дол. США (Рисунок 1.1.1). Проте у 2020 році він знову скоротився (до -5,1 млрд дол. США) завдяки помітному скороченню імпорту товарів (на 6,2 млрд дол. США) внаслідок падіння споживчого та інвестиційного попиту через пандемію, а також зменшення витрат на закупівлю паливно-енергетичних ресурсів. У 2021 році експорт товарів відновлювався швидше за імпорт, як результат, негативне сальдо торгівлі товарами України продовжило зменшення - до \$4,7 млрд.

Поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі (ПВЗВТ), яка є частиною Угоди про асоціацію між Україною та ЄС та набула чинності 1 січня 2016 року, позитивно вплинула на

динаміку двосторонньої торгівлі товарами з ЄС та сприяла відновленню загальної торгівлі України після кризи 2014-2015 років. Через економічну кризу та військову агресію Росії обсяг торгівлі товарами між Україною та ЄС-27 скоротився протягом 2014-2015 років на 35% – з 42,2 млрд дол. США у 2013 році до 27,4 млрд дол. США у 2015 році. Проте з початком дії угоди про ПВЗВТ обсяг торгівлі товарами з ЄС почав відновлюватися і за 2016-2019 роки зріс на 61,9% (до 44,4 млрд дол. США). У 2021 році обсяг торгівлі товарами з ЄС-27 досягнув рекордних значень за весь час співпраці – 55,7 млрд дол. США, що на 32,2% більше докризового рівня 2013 року.

Також відбулося скорочення дефіциту торгівлі товарами з ЄС-27 у порівнянні з докризовим періодом. Протягом 2016-2019 років дефіцит торгівлі товарами з ЄС-27 в середньому залишався на рівні -3,3 млрд дол. США (Рисунок 1.1.2), для порівняння у 2013 році він становив -9,7 млрд дол. США. Таке скорочення стало можливим в першу чергу завдяки розширенню обсягів експорту товарів з України до країн ЄС. У 2021 році дефіцит торгівлі товарами з ЄС-27 скоротився ще більше - до 2,2 млрд дол. США.

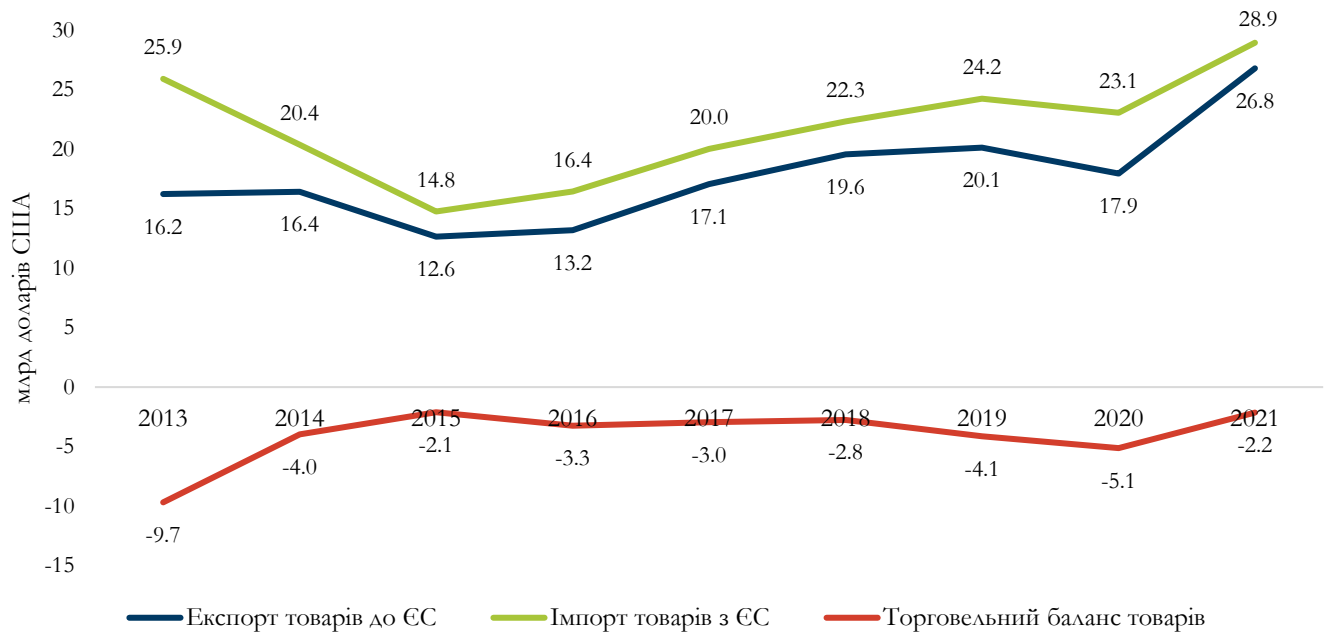
У кризовому 2015 році експорт товарів з ЄС скоротився на 22,1% порівняно з докризовим 2013 роком - з 16,2 млрд дол. США до 12,6 млрд дол. США відповідно (Рисунок 1.1.2). **З початком дії ПВЗВТ Україна-ЄС зростання експорту товарів з України до ЄС-27 відновилося і протягом 2016-2019 років він зростав в середньому на 14,8% в рік**, досягнувши 20,1 млрд дол. США у 2019 році. Загалом експорт товарів до ЄС-27 збільшився на 59,1% (+7,5 млрд доларів США) у 2019 році порівняно з 2015 роком (до початку дії ПВЗВТ) та на 24% (+3,9 млрд дол. США) у порівнянні з докризовим 2013 роком.

Протягом 2014-2015 років імпорту товарів з ЄС-27 зазнав ще більшого скорочення на 43,1% - з 25,9 млрд дол. США у 2013 році до 14,8 млрд дол. США у 2015 році (Рисунок 1.1.2). Протягом 2016-2019 років імпорту товарів з ЄС також швидко відновлювався - середньорічне зростання імпорту товарів до України з ЄС становило 16,1%. Загалом у 2019 році імпорту товарів з ЄС-27 зріс на 64,2% (+9,5 млрд дол. США) порівняно з 2015 роком, проте все ще був меншим на 6,5% (-1,7 млрд дол. США) від докризового рівня 2013 року.

У 2020 році через падіння економіки та скорочення попиту на тлі світової пандемії відбулося скорочення обсягів торгівлі товарами між ЄС-27 та Україною. Експорт товарів з України до ЄС-27 впав на 10,9%, імпорту товарів до України з ЄС-27 – на 4,9%. **Натомість у 2021 році через різке зростання попиту та цін на світових ринках зростання торгівлі товарами з ЄС відновилося як за експортними, так і за імпортними операціями. Причому експорт товарів в ЄС зріс значно більше, ніж імпорту з ЄС:** у 2021 році експорт товарів до ЄС-27 зріс на 49,4% порівняно з попереднім роком і досягнув 26,8 млрд дол. США, імпорту товарів з ЄС-27 зріс на 25,2% і досягнув 28,9 млрд дол. США.

Порівняно з 2013 роком експорт товарів в ЄС у 2021 році майже на 65,3% перевищив докризовий рівень (+10,6 млрд дол. США), а відповідне зростання імпорту товарів з ЄС було значно меншим - на 11,7% (+3 млрд дол. США).

Рисунок 1.1.2 Експорт та імпорт товарів з країнами ЄС-27 протягом 2013-2021 років, млрд дол. США

Джерело: Державна служба статистики України

**Примітка: Обсяги експорту та імпорту не враховують тимчасово окуповані території АР Крим Крим і м. Севастополя.*

Протягом дії ПВЗВТ Україна-ЄС темпи зростання експорту товарів з України до ЄС були вищими у порівнянні з темпами зростання експорту до решти країн світу. Протягом 2016-2019 років зростання експорту товарів до решти країн світу (без ЄС) в середньому становило 4,4% щорічно, а без урахування експорту до ЄС і до Росії – на 7,3%. При цьому експорт до решти країн (без ЄС і РФ) станом на 2019 рік все ще залишався на 14,7% або на 4,6 млрд дол. США меншим у порівнянні з докризовим рівнем 2013 роком. У 2021 році експорт товарів до решти країн світу (без ЄС та РФ) перевищив докризовий рівень 2013 року на 21,1% або на 6,6 млрд дол. США, що значно відстає від швидкості зростання експорту до ЄС-27 за цей період (65,3%) (Таблиця 1.1.1 та Рисунок 1.1.3).

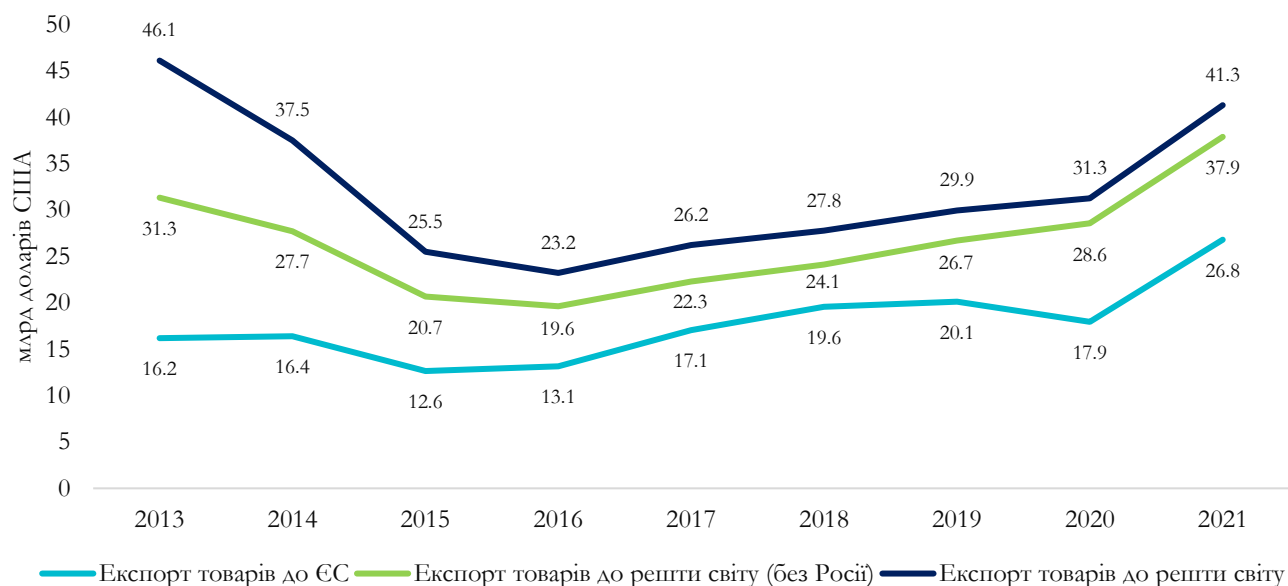
Таблиця 1.1.1 Динаміка торгівлі товарами* з ЄС-27, РФ та Рештою світу протягом 2013-2021 років

	Обсяг 2013, млрд \$	Обсяг 2019, млрд \$	Обсяг 2021, млрд \$	Зростання 2019 vs 2013, млрд \$	Зростання 2019 vs 2013, %	Зростання 2021 vs 2013, млрд \$	Зростання 2021 vs 2013, %
Експорт товарів							
Загальний експорт товарів	62,3	50,1	68,1	-12,3	-19,7%	5,8	9,3%
Експорт до ЄС-27	16,2	20,1	26,8	3,9	24,0%	10,6	65,3%
Експорт до решти країн (без ЄС-27 та РФ)	31,3	26,7	37,9	-4,6	-14,7%	6,6	21,1%
Експорт до РФ	14,8	3,2	3,4	-11,6	-78,1%	-11,4	-76,9%
Імпорт товарів							
Загальний імпорт товарів	75,8	60,8	72,8	-15,0	-19,8%	-3,0	-4,0%
Імпорт з ЄС-27	25,9	24,2	28,9	-1,7	-6,5%	3,0	11,7%
Імпорт з решти країн (без ЄС-27 та РФ)	26,8	29,6	37,8	2,8	10,3%	11,0	40,9%
Імпорт з РФ	23,1	7,0	6,1	-16,1	-69,8%	-17,0	-73,7%

Джерело: Державна служба статистики України

*Примітка: Обсяги експорту та імпорту не враховують тимчасово окуповані території АР Крим Крим і м. Севастополя).

Рисунок 1.1.3. Експорт товарів України до ЄС-27 та решти світу протягом 2013-2021 років, млрд дол. США

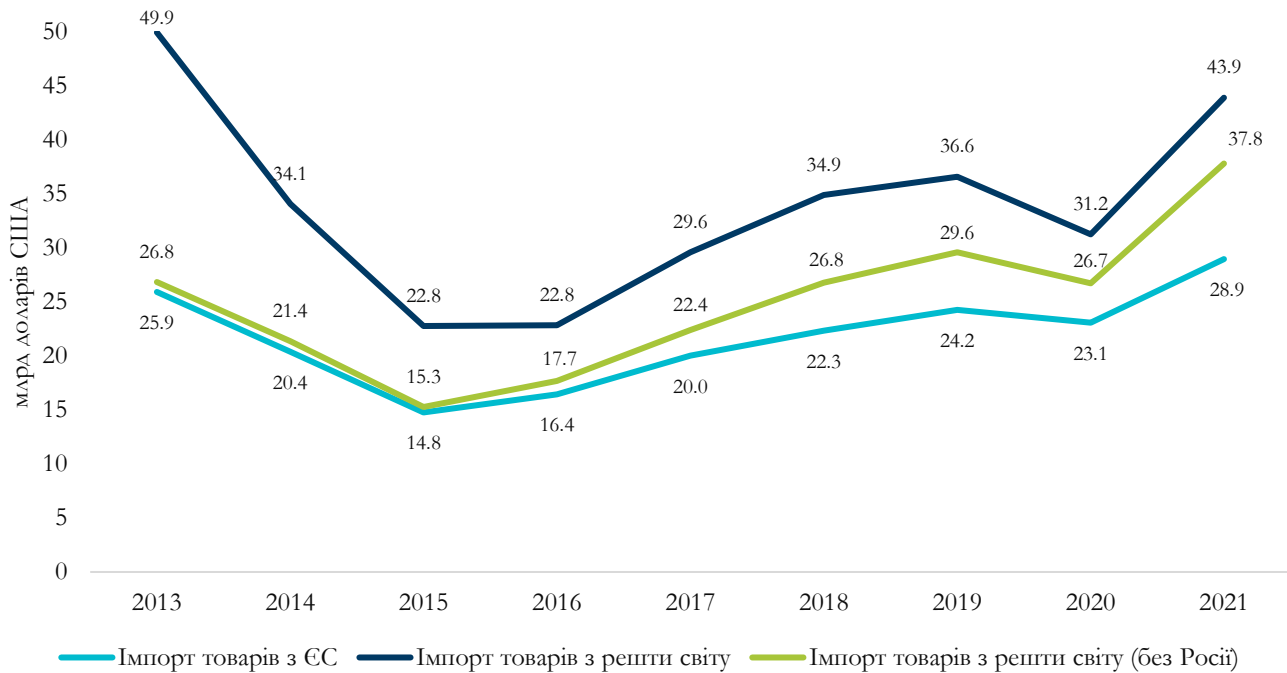

Джерело: Державна служба статистики України

*Примітка: Обсяги експорту та імпорту не враховують тимчасово окуповані території АР Крим і м. Севастополя).

Імпорт товарів з решти країн світу (без РФ) навпаки характеризувався більш стрімким зростанням порівняно з ЄС-27. Протягом 2016-2019 років імпорт товарів з решти країн світу (без РФ) зростав в середньому на 23,4% щорічно, тоді як з ЄС - на 16,1%. Як наслідок, за результатами 2019 року імпорт товарів з решти світу (без РФ) перевищував докризовий рівень на 10,3% (+2,8 млрд дол. США), а у 2021 році – на 40,9% (+11 млрд дол. США) (Таблиця 1.1.1 та Рисунок 1.1.4).

Рисунок 1.1.4. Імпорт товарів до України з ЄС-27 та решти світу протягом 2013-2021 років, млрд дол. США

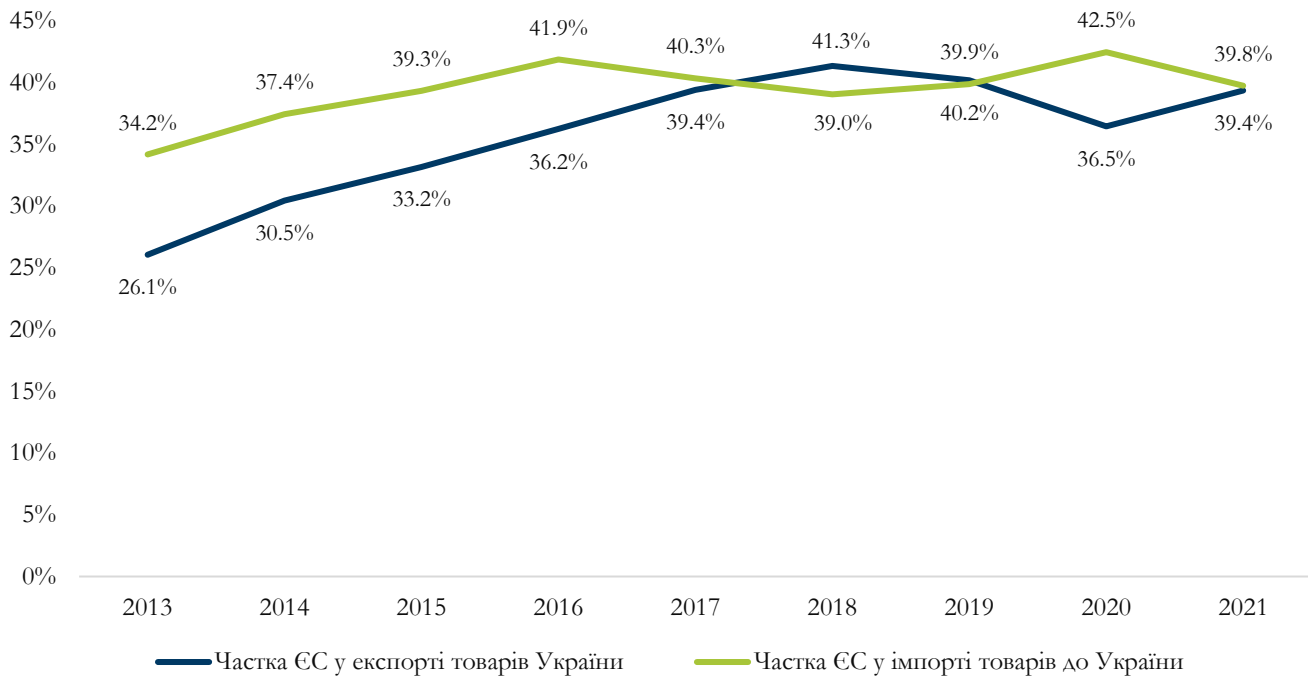
Джерело: Державна служба статистики України

**Примітка: Обсяги експорту та імпорту не враховують тимчасово окуповані території АР Крим і м. Севастополя.*

1.2 Переорієнтація українського експорту товарів на країни ЄС та посилення позицій українських товарів на нових ринках збуту

У результаті лібералізації доступу на ринок ЄС в рамках ПВЗВТ та переорієнтації торгівлі частка ЄС в експорті та імпорті товарів України значно зросла. Частка ЄС-27 у загальному експорті товарів України в середньому становила 29,9% у 2013-2015 роках та 38,7% у 2019-2021 роках. Частка ЄС-27 у загальному імпорті товарів в середньому становила 37% у 2013-2015 роках та 40,7% у 2019-2021 роках (Рисунок 1.2.1).

Рисунок 1.2.1. Частка ЄС-27 у торгівлі товарами України протягом 2013-2021 років, %

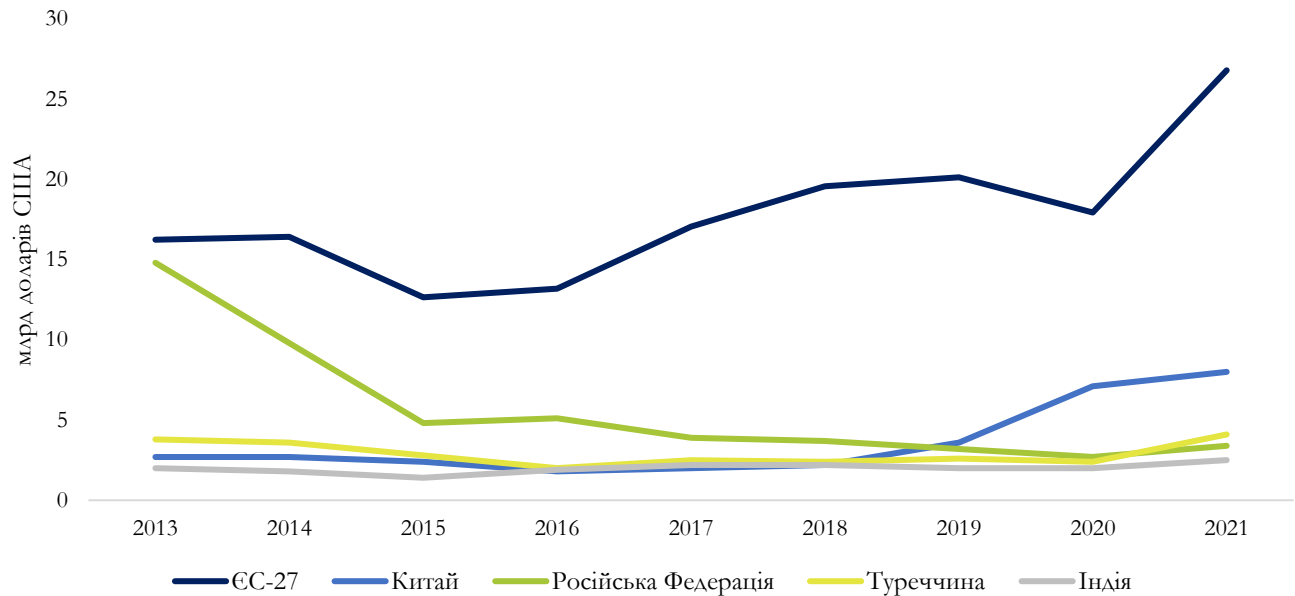

Джерело: Державна служба статистики України

Якщо у 2013 році частка експорту товарів до РФ та країн ЄС-27 була майже однаковою (23,8% та 26,1% відповідно), то починаючи з 2014 році роль ЄС швидко зростала, а частка РФ швидко зменшувалася (Рисунок 1.2.2). Частка РФ у загальному експорті товарів зменшилася до 5% у 2021 році. Загалом з 2013 по 2021 рік експорт товарів до Росії впав на 11,4 млрд дол. США або на 77%.

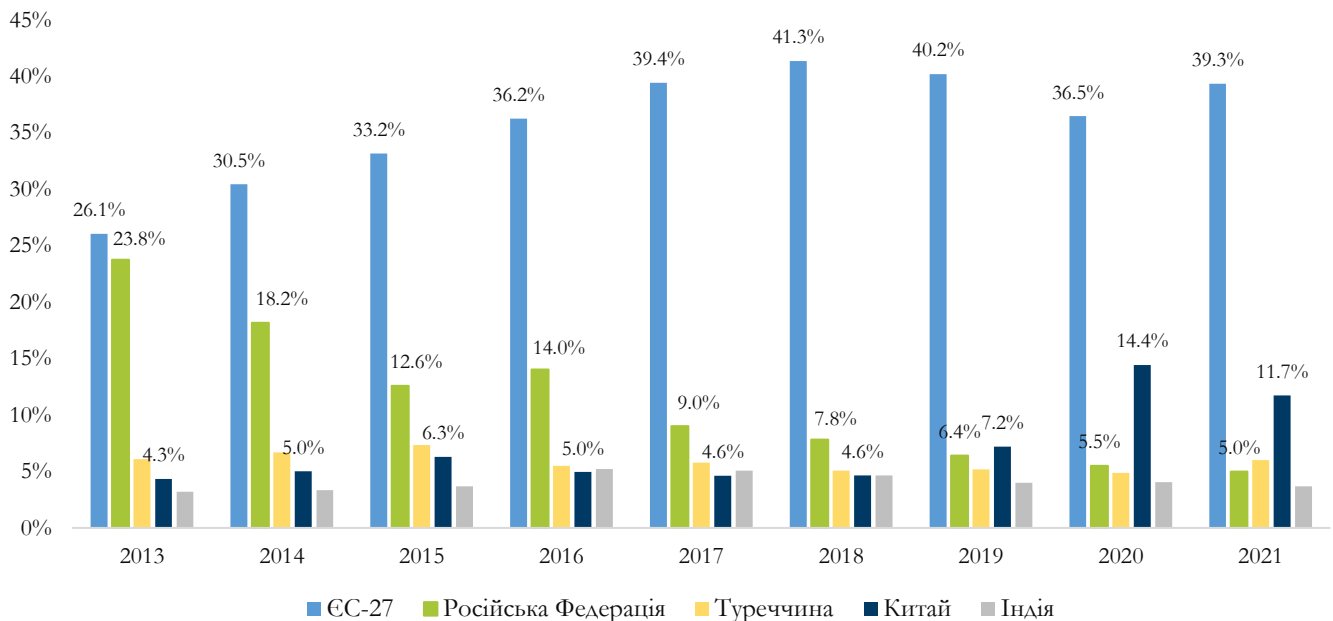
Натомість, позиції країн Азії посилюються, зокрема, зросла вага Китаю в загальному експорті товарів. На кінець 2021 року експорт до Китаю сягнув 8 млрд дол. США, що становило 11,7% усього експорту та майже у 3 рази більше рівня 2013 року (Рисунок 1.2.3).

Рисунок 1.2.2. Динаміка експорту товарів України за основними партнерами протягом 2013-2021 років, млрд дол. США

Джерело: Державна служба статистики України.

Рисунок 1.2.3. Структура експорту товарів України за основними партнерами протягом 2013-2021 років, % у загальному експорті України

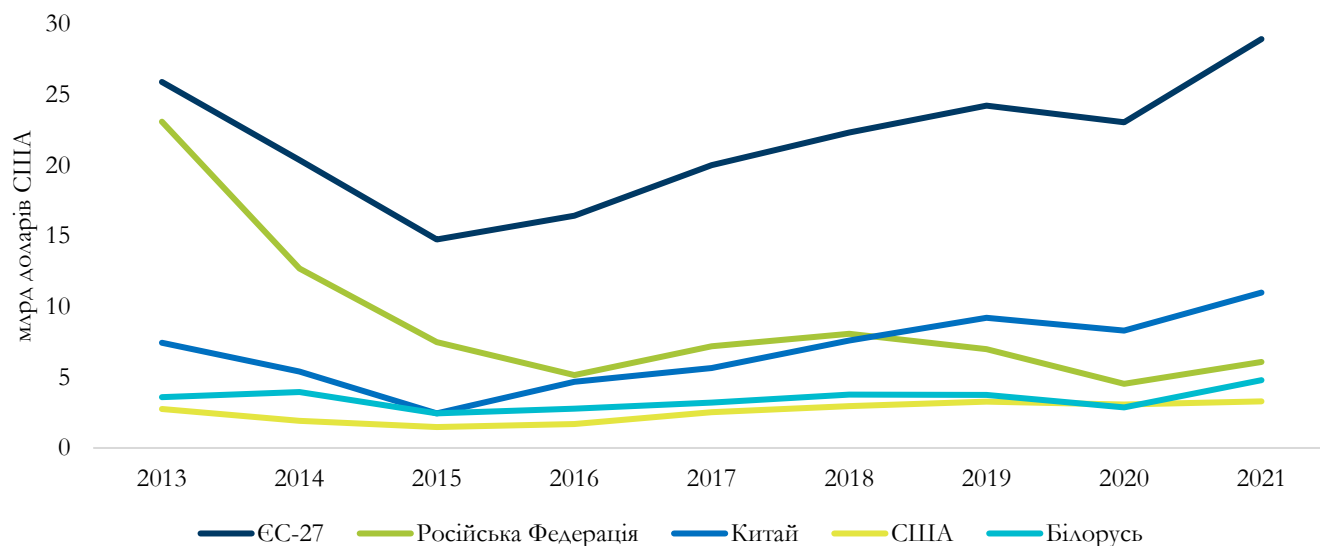

Джерело: Державна служба статистики України

Подібні тенденції зберігаються і для імпорту. **Країни ЄС також посилили свою позицію щодо імпорту товарів в Україну.** Зокрема, ЄС був основним партнером України в імпорті товарів протягом

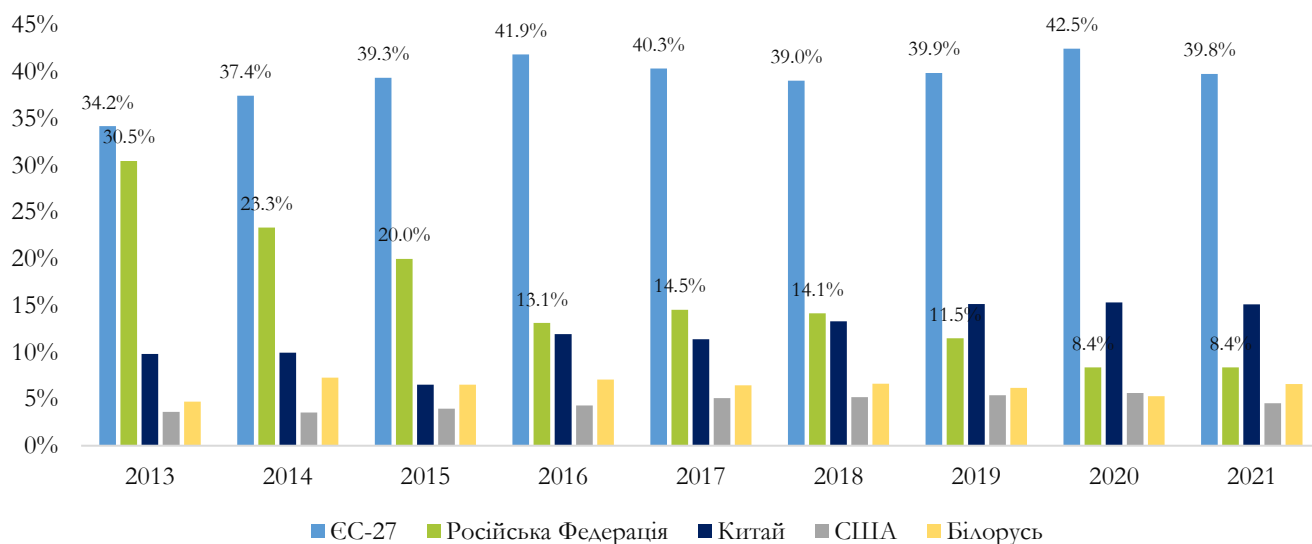
усього періоду з 2013 по 2021 років, тоді як РФ втрачала свої позиції: її частка становила 8,4% на кінець 2021 року (Рисунок 1.2.5). Імпорт товарів з РФ скоротився на 74% або на 17 млрд доларів США у порівнянні з 2013 роком. Збільшуються обсяги імпорту з Китаю (Рисунок 1.2.4): порівняно з 2013 роком він зріс на 47,7% і становив 11 млрд доларів США у 2021 р.

Рисунок 1.2.4. Основні партнери України щодо імпорту товарів протягом 2013-2021 років, млрд дол. США

Джерело: Державна служба статистики України

Рисунок 1.2.5. Розподіл часток в структурі імпорту товарів до України за країнами світу протягом 2013-2021 років, % у загальному імпорті України

Джерело: Державна служба статистики України.

До основних напрямів українського експорту товарів серед країн ЄС-27 належать (2021 рік): Польща (19,5%), Італія (12,9%), Німеччина (10,7%), Нідерланди (8,4%), Іспанія (6,3%), Угорщина (6,1%), Румунія (5,8%) та Чехія (5,3%). Разом ці 8 країн становлять 75% обсягу експорту товарів з України на європейський ринок.

До основних напрямів імпорту товарів до України з країн ЄС-27 належать (2021 рік): Німеччина (21,7%), Польща (17,1%), Італія (9,2%), Франція (6,1%), Угорщина (5,4%), Чехія (5,1%), Литва (4,5%), Нідерланди (3,5%). Товари з цих країн також забезпечують 73% імпорту з країн ЄС.

1.3 Аналіз товарної структури українського експорту до ЄС

Для аналізу змін у товарній структурі українського експорту до ЄС на рівні широких товарних категорій ми використали дані Державної служби статистики України щодо обсягів експорту/імпорту між Україною та ЄС-27⁴ від 2013 до 2021 років. Разом з тим, для більш детального аналізу використані дані бази даних UN Comtrade щодо обсягів експорту/імпорту між Україною та ЄС-28⁵ на рівні 4 та 6 знаків Гармонізованої системи опису та кодування товарів (HS) за 2019 та 2013 роки. Ми використовували дані за 2019 рік, оскільки на момент підготовки даного звіту дані за 2021 рік не були наявні, а у 2020 році торгівля між Україною та ЄС зазнала суттєвого негативного впливу пандемії.

Експорт товарів до ЄС демонстрував швидкі темпи відновлення після кризи 2014-2015 рр. і вже станом на 2019 рік всі сектори крім металургії, мінеральних продуктів та продукції хімічної промисловості перевищили докризовий рівень 2013 року (Рисунок 1.3.1). Зростання попиту та цін на металеву та мінеральну продукцію (залізну руду) на ринку ЄС у 2021 році дозволило досягнути і перевищити докризові рівні експорту металургії до ЄС та прискорити динаміку загального експорту до ЄС.

В рамках дії ПВЗВТ український експорт до ЄС став більш диверсифікованим, зменшилася концентрація експорту до ЄС. Експорт усіх широких товарних груп з України до ЄС-27 продемонстрував зростання станом на 2021 рік порівняно з докризовим періодом 2013 року. При цьому темпи зростання різних секторів значно відрізнялися (див. Рисунок 1.3.1):

- Метали та вироби з них (+1,95 млрд дол США, +44% 2021 vs 2013).
- Жири та олії тваринного або рослинного походження (зокрема, соняшникова олія) (+1,92 млрд дол США, +434%).
- Машини, механізми, електротехнічне та оптичне обладнання (найбільше зростання, електрокабельна продукція, електропобутова техніка тощо) (+1,31 млрд дол США, +68%).
- Продукти рослинного і тваринного походження (зокрема, зернові, мед, м'ясо птиці, яйця, молочні продукти, фрукти та горіхи) (+1,11 млрд дол США, +36%).
- Мінеральні продукти (зокрема, залізна руда) (+1,03 млрд дол США, +36%).
- Товари деревообробної і паперової промисловості (+0,95 млрд дол США, +141%).
- Різні промислові вироби і твори мистецтва (зокрема, меблі, іграшки) (+0,84 млрд дол США, +428%).
- Готові харчові продукти (зокрема, готові продукти з зерна, цукор та кондитерські вироби з нього, вироби з какао) (+0,34 млрд дол США, +47%).
- Пластмаси, гума та вироби з них (+0,33 млрд дол США, +356%).
- Вироби з каменю, кераміки, скла (зокрема, скляна тара, керамічні вироби) (+0,27 млрд дол США, +436%).
- Продукція хімічної і пов'язаних галузей (органічні хімічні сполуки, добрива) (+0,26 млрд дол США, +38%).
- Товари легкої промисловості (найбільше зростання - вата, інші готові текстильні вироби) (+0,17 млрд дол США, +22%).
- Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби (найбільше зростання - судна) (+0,07 млрд дол США, +37%).

⁴ Включає 27 країн-членів ЄС (без Великої Британії).

⁵ Включає 28 країн-членів ЄС (в т.ч. Велику Британію).

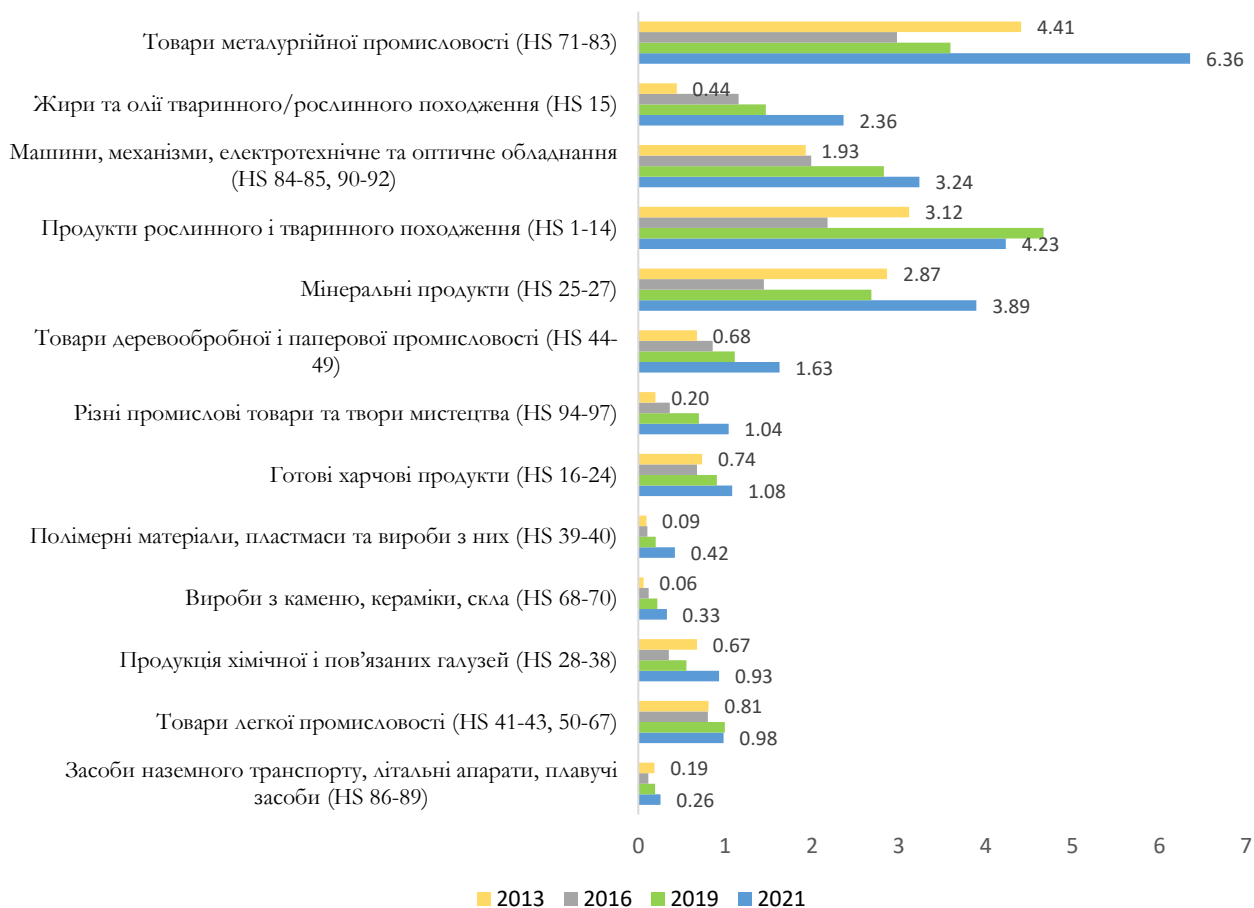
У результаті в експорті України до ЄС-27 **зросла частка таких товарних груп** (2021 рік vs 2013 рік):

- Жири та олії тваринного або рослинного походження – з 2,7% у 2013 році до 8,8% у 2021 році.
- Товари деревообробної і паперової промисловості – з 4,2% до 6,1%.
- Пластмаси, гума та вироби з них – з 0,6% до 1,6%.
- Різні промислові вироби і твори мистецтва – з 1,2% до 3,9%.
- Вироби з каменю, кераміки, скла – з 0,4% до 1,2%.
- Машини, механізми, електротехнічне та оптичне обладнання – з 11,9% до 12,1%.

При цьому в експорті України до ЄС-27 **знизилася роль таких товарних груп** (2021 рік vs 2013 рік):

- Товари металургійної промисловості – з 27,2% у 2013 році до 23,7% у 2021 році.
- Мінеральні продукти – з 17,7% до 14,5%.
- Продукти рослинного і тваринного походження – з 19,2% до 15,8%.
- Продукція хімічної і пов'язаних галузей – з 4,2% до 3,5%.
- Товари легкої промисловості – з 5% до 3,7%.

Рисунок 1.3.1. Динаміка експорту товарів з України до ЄС-27 у 2013, 2016, 2019, 2021 роках, млрд дол. США

Джерело: Державна служба статистики України *Примітка: Сектори проанжовані у порядку спадання за абсолютною величиною різниці між обсягами експорту у 2021 та 2013 році

Більш детальна розбивка та зміни у структурі експорту товарів з України до ЄС наведена у Таблиці 1.3.1.

Таблиця 1.3.1 Показники експорту товарів з України до ЄС-28 у 2013 та 2019 роках, HS2

Група товарів	Значення в млрд дол США		Структура, %		Приріст 2019 до 2013	
	2013	2019	2013	2019	млрд дол США	%
Продукти рослинного і тваринного походження	3,20	4,83	19,1%	23,3%	1,63	51,0%
02 м'ясо та їстівні субпродукти	0,001	0,20	0,0%	1,0%	0,20	17068,4%
04 молоко та молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед	0,04	0,12	0,3%	0,6%	0,08	180,6%
08 їстівні плоди та горіхи	0,08	0,16	0,5%	0,8%	0,08	95,8%
10 зернові культури	1,72	2,63	10,3%	12,7%	0,91	52,6%
12 насіння і плоди олійних рослин	1,25	1,54	7,5%	7,4%	0,29	23,3%
Жири та олії тваринного або рослинного походження	0,50	1,55	3,0%	7,5%	1,04	207,5%
Готові харчові продукти	0,78	0,94	4,7%	4,5%	0,16	20,6%
17 цукор і кондитерські вироби з цукру	0,03	0,07	0,2%	0,4%	0,04	153,6%
18 какао та продукти з нього	0,02	0,06	0,1%	0,3%	0,04	204,1%
19 готові продукти із зерна	0,03	0,10	0,2%	0,5%	0,07	263,6%
Мінеральні продукти	2,94	2,70	17,5%	13,0%	- 0,24	-8,1%
26 руди, шлак і зола	1,76	1,77	10,5%	8,5%	0,01	0,8%
27 палива мінеральні; нафта і продукти її перегонки	1,05	0,70	6,3%	3,4%	- 0,35	-33,6%
Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	0,68	0,56	4,1%	2,7%	- 0,12	-17,7%
29 органічні хімічні сполуки	0,09	0,15	0,5%	0,7%	0,06	70,2%
31 добрива	0,16	0,05	1,0%	0,3%	- 0,11	-66,4%
Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них	0,10	0,20	0,6%	1,0%	0,10	98,2%
Товари деревообробної та паперової промисловості	0,69	1,13	4,1%	5,4%	0,44	63,3%
44 деревина і вироби з деревини	0,61	1,00	3,7%	4,8%	0,39	64,1%
48 папір та картон	0,07	0,11	0,4%	0,5%	0,04	57,9%
Товари легкої промисловості	0,82	1,01	4,9%	4,9%	0,19	22,8%
56 вата	0,002	0,05	0,0%	0,2%	0,04	2616,3%
63 інші готові текстильні вироби	0,07	0,13	0,4%	0,6%	0,06	89,4%
Вироби з каменю, гіпсу, цементу	0,06	0,22	0,4%	1,1%	0,16	258,4%
70 скло та вироби із скла	0,03	0,13	0,2%	0,6%	0,10	306,0%
Товари металургійної промисловості	4,60	3,82	27,4%	18,4%	- 0,78	-17,0%
72 чорні метали	4,06	3,15	24,2%	15,2%	- 0,92	-22,5%
73 вироби з чорних металів	0,33	0,44	2,0%	2,1%	0,11	34,0%
Машини, механізми, електротехнічне та оптичне обладнання	1,97	2,88	11,8%	13,9%	0,91	46,2%
84 реактори ядерні, котли, машини	0,42	0,52	2,5%	2,5%	0,10	23,1%
85 електричні машини	1,50	2,31	9,0%	11,1%	0,81	53,7%
Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	0,19	0,20	1,1%	1,0%	0,01	6,5%
Різні промислові товари та твори мистецтва	0,20	0,71	1,2%	3,4%	0,51	254,8%
94 меблі	0,14	0,56	0,9%	2,7%	0,42	288,5%

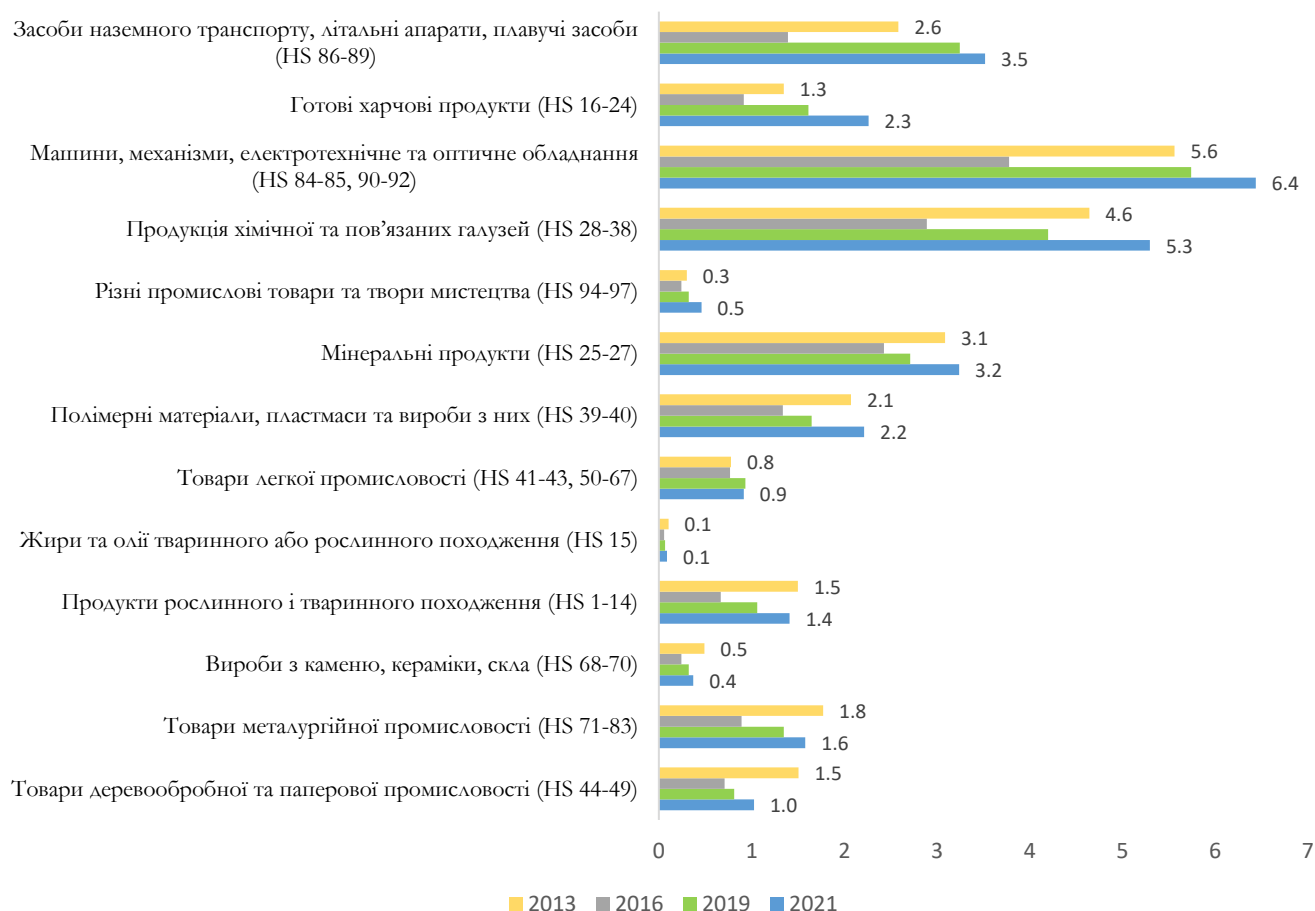
Джерело: UN Comtrade

Товарна структура імпорту України з ЄС в рамках ПВЗВТ. Товарні групи, імпорт яких з ЄС-27 показав зростання станом на 2021 рік порівняно з докризовим 2013 роком, включають (Рисунок 1.3.2):

- Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби (+0,94 млрд дол. США, +36%).
- Готові харчові продукти (+0,92 млрд дол. США, +68%).
- Машини, механізми, електротехнічне та оптичне обладнання (+0,88 млрд дол. США, +16%).
- Продукти хімічної та суміжних галузей (+0,65 млрд дол. США, +14%).
- Різні промислові товари та твори мистецтва (+0,16 млрд дол. США, +53%).
- Мінеральні продукти (+0,15 млрд дол. США, +5%).
- Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них (+0,14 млрд дол. США, +7%).
- Товари легкої промисловості (+0,14 млрд дол. США, +18%).

Водночас станом на 2021 р. порівняно з 2013 р. зменшився імпорт з ЄС-27 таких груп, як: товари деревообробної та паперової промисловості, товари металургійної промисловості, продукти рослинного і тваринного походження, вироби з каменю, кераміки, скла.

Рисунок 1.3.2. Динаміка імпорту товарів з ЄС-27 до України у 2013, 2016, 2019, 2021 роках, млрд дол. США

Джерело: Державна служба статистики України *Примітка: Сектори профраншовані у порядку спадання за абсолютною величиною різниці між обсягами імпорту у 2021 та 2013 р.

Більш детальна розбивка та зміни у структурі імпорту товарів до України з ЄС наведена у Таблиці 1.3.2.

Таблиця 1.3.2.⁶ Показники імпорту товарів до України з ЄС-28 у 2013 та 2019 роках, HS2

Група товарів	Обсяг, млрд дол. США		Структура, %		Приріст 2019 до 2013	
	2013	2019	2013	2019	млрд дол. США	%
Продукти рослинного і тваринного походження	1,56	1,09	5,8%	4,3%	-0,47	-30,2%
02 м'ясо та їстівні субпродукти	0,31	0,15	1,1%	0,6%	-0,16	-51,9%
04 молоко та молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед	0,13	0,16	0,5%	0,7%	0,03	22,3%
08 їстівні плоди та горіхи	0,26	0,12	1,0%	0,5%	-0,14	-54,4%
10 зернові культури	0,22	0,12	0,8%	0,5%	-0,10	-46,8%
Жири та олії тваринного або рослинного походження	0,10	0,07	0,4%	0,3%	-0,04	-34,0%
Готові харчові продукти	1,42	1,68	5,2%	6,7%	0,27	18,9%
19 готові продукти із зерна	0,12	0,17	0,5%	0,7%	0,05	36,6%
22 алкогольні і безалкогольні напої та оцет	0,29	0,34	1,1%	1,4%	0,06	20,3%
Мінеральні продукти	3,09	2,80	11,5%	11,2%	-0,30	-9,6%
27 палива мінеральні; нафта і продукти її перегонки	3,02	2,72	11,2%	10,9%	-0,30	-9,8%
Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	4,93	4,38	18,3%	17,5%	-0,55	-11,1%
30 фармацевтична продукція	2,32	1,56	8,6%	6,2%	-0,76	-32,6%
31 добрива	0,05	0,43	0,2%	1,7%	0,39	795%
Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них	2,13	1,68	7,9%	6,7%	-0,44	-20,9%
Товари деревообробної та паперової промисловості	1,52	0,82	5,6%	3,3%	-0,70	-46,2%
44 деревина і вироби з деревини	0,29	0,14	1,1%	0,6%	-0,14	-49,8%
48 папір та картон	1,14	0,61	4,2%	2,4%	-0,53	-46,3%
Товари легкої промисловості	0,86	0,95	3,2%	3,8%	0,09	10,8%
Вироби з каменю, гіпсу, цементу	0,50	0,33	1,8%	1,3%	-0,17	-34,7%
Товари металургійної промисловості	1,82	1,36	6,7%	5,4%	-0,46	-25,1%
72 чорні метали	0,47	0,34	1,7%	1,4%	-0,13	-27,9%
73 вироби з чорних металів	0,56	0,47	2,1%	1,9%	-0,09	-15,9%
Машини, механізми, електротехнічне та оптичне обладнання	5,73	5,93	21,2%	23,7%	0,20	3,5%
84 реактори ядерні, котли, машини	3,41	3,34	12,6%	13,3%	-0,08	-2,3%
85 електричні машини	1,87	2,10	6,9%	8,4%	0,23	12,1%
Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	2,87	3,37	10,6%	13,5%	0,50	17,4%
87 засоби наземного транспорту, крім залізничного	2,76	3,25	10,2%	13,0%	0,50	18,1%
Різні промислові товари та твори мистецтва	0,32	0,33	1,2%	1,2%	0,01	4,8%

Джерело: UN Comtrade.

⁶ У Таблиці 1.3.1 використано дані щодо торгівлі з ЄС-28 за 2019 рік для порівняння з 2013 роком, оскільки на момент аналізу даних за 2021 рік ще не було.

Важливість ринку ЄС для українського експорту та роль поставок з України в імпорتنих поставках до ЄС

Таблиця 1.3.3 ілюструє важливість ринку ЄС для експорту окремих видів товарів з України на рівні HS4 до та після початку дії ПВЗВТ (у 2019 та 2013 роках). Ці зміни дають змогу оцінити тенденції щодо переорієнтації українського експорту товарів на європейський ринок. Зокрема, станом на 2019 рік ЄС був ключовим ринком з часткою понад 75% для експорту українських товарів легкої промисловості, меду, електрокабелів, побутової техніки, спортивного обладнання, меблів тощо. Для більшості з цих позицій роль ринку ЄС зросла протягом дії ПВЗВТ, якщо порівнювати з 2013 роком.

Таблиця 1.3.3. Топ 30 позицій експорту України до ЄС на рівні HS4 (понад 50 млн дол. США) з найвищою часткою ЄС у загальному експорті, 2019 рік

Код HS	Назва	Експорт до ЄС, млн дол США	Загальний експорт з України, млн дол США	Частка поставок до ЄС в експорті України, 2019, %	Частка поставок до ЄС в експорті України, 2013, %
2901	Вуглеводні ациклічні	85,7	85,8	100,0%	21,1%
6203	Костюми, комплекти, піджаки, штани, комбінезони із шлейками, бриджі та шорти, для чоловіків або хлопців	141,8	142,5	99,5%	97,8%
1404	Матеріали рослинного походження, в іншому місці не зазначені	50,4	51,2	98,3%	99,9%
8544	Проводи ізольовані (включаючи емальовані чи анодовані), кабелі (включаючи коаксіальні) та інші ізольовані електричні провідники	1422,4	1465,1	97,1%	90,5%
4402	Вутілля деревне (включаючи вутілля із шкаралупи або з горіхів), агломероване або неагломероване	63,5	66,3	95,8%	94,3%
4107	Шкіра, додатково оброблена після дублення або у вигляді шкіряного краста	51,7	54,2	95,4%	71,2%
1205	Насіння свиріпи або ріпаку, подрібнене або неподрібнене	1220,2	1282,4	95,1%	68,5%
8516	Електричні водонагрівачі акумулювальні або безінерційні та електричні нагрівачі занурені; побутові електронагрівальні прилади	312,7	329,4	94,9%	66,6%
0811	Плоди та горіхи, сирі або варені у воді чи на парі, морожені, з доданням або без додання цукру	78,0	83,5	93,3%	88,5%
6204	Костюми, комплекти, жакети, сукні, спідниці, спідниці-штани, штани, комбінезони із шлейками, бриджі та шорти для жінок або дівчат	94,7	101,5	93,3%	96,4%
9404	Основи матраци; постільні речі та подібні вироби (матраци, стьобані ковдри пухові та пір'яні, диванні подушки, пуфи)	50,0	53,8	92,9%	63,8%
6307	Інші готові вироби, включаючи викройки одягу	50,2	54,1	92,8%	80,9%
6406	Частини взуття (вкл. верх взуття з прикріпленою або неприкріпленою внутрішньою устілкою)	92,8	100,0	92,7%	82,0%
4415	Ящики, коробки, пакувальні корзини, барабани та аналогічна тара з деревини	62,9	67,9	92,7%	89,7%
9619	Гігієнічні прокладки і тампони, дитячі пелюшки і підгузки та аналогічні вироби, з будь-якого матеріалу	65,6	71,9	91,2%	н/д
4401	Деревина паливна у вигляді колод, полін, хмизу, гілок, сучків тощо	101,0	111,8	90,3%	95,0%
9401	Меблі для сидіння та їх частини	278,9	312,7	89,2%	36,6%

2707	Масла та інші продукти високотемпературної перегонки кам'яновугільних смол	89,0	100,1	88,9%	57,8%
4412	Фанера клеєна, панелі фанеровані та аналогічні матеріали з шаруватої деревини	53,2	60,2	88,4%	66,8%
0409	Мед натуральний	87,3	101,1	86,4%	78,8%
9506	Інвентар та обладнання для занять фізкультурою, гімнастикою, легкою атлетикою, іншими видами спорту; плавальні басейни	59,2	71,7	82,5%	71,6%
8517	Телефонні апарати, включаючи апарати телефонні для сотових мереж зв'язку та інших бездротових мереж зв'язку	202,5	246,7	82,1%	66,2%
4408	Листи для облицювання, листи для клеєної фанери або для подібної шаруватої деревини та інші лісоматеріали, розпиляні уздовж	160,6	197,3	81,4%	83,9%
2803	Вуглець (сажа та інші форми вуглецю, не включені до інших товарних позицій)	54,7	67,4	81,2%	41,3%
3206	Інші барвникові матеріали	66,5	82,7	80,4%	37,7%
7010	Бутлі, пляшки, флаги, глечики, горщики, банки, ампули та інші ємності, скляні для транспортування або упакування товарів	115,1	147,2	78,2%	28,4%
2710	Нафта або нафтопродукти, одержані з бітумінозних порід (мінералів), крім сирих	208,2	267,0	78,0%	28,8%
8537	Пульти, панелі, консолі, столи, розподільні щити та інші основи для контролю або розподілу електричного струму	75,1	97,4	77,1%	19,6%
9403	Інші меблі та їх частини	199,4	261,8	76,2%	11,6%
4418	Вироби столярні та теслярські будівельні деталі	142,7	189,2	75,5%	36,8%

Джерело: UN Comtrade *Примітка: Включені обсяги експорту, що перевищували 50 млн доларів США у 2019 р.*

Роль України в імпортних поставках до ЄС також зростає (Таблиця 1.3.4). Зокрема, Україна займає значні позиції в імпорті до ЄС соняшникової олії, зернових (кукурудза, ячмінь, пшениця), мед, чорні метали, казеїн, санітарні рушники, оброблені томати тощо. Для більшості з цих позицій роль поставок з України у загальних поставках ЄС зросла протягом дії ПВЗВТ, якщо порівнювати з 2013 роком.

Таблиця 1.3.4. Топ 30 позицій імпорту до ЄС на рівні HS4 (вище 10 млн дол США) з найвищою часткою українських поставок, 2019 рік

Код HS	Назва	Імпорт до ЄС з України, млн дол США	Імпорт до ЄС зі світу, млн дол США	Частка поставок з України в імпорті ЄС, 2019, %	Частка поставок з України в імпорті ЄС, 2013, %
1512	Олії соняшникова, сафлорова або бавовняна та їх фракції, рафіновані або нерафіновані	1441,4	1687,0	85,4%	49,2%
1003	Ячмінь	84,2	100,0	84,2%	16,9%
1005	Кукурудза	2875,3	4598,5	62,5%	56,8%
1205	Насіння свиріпи або ріпаку, подрібнене або неподрібнене	1308,3	2378,9	55,0%	39,3%
0207	М'ясо та їстівні субпродукти свійської птиці, свіжі, охолоджені або заморожені	192,3	474,3	40,5%	0,1%
7207	Напівфабрикати з вуглецевої сталі	1514,4	4297,0	35,2%	52,5%
2306	Макуха та інші тверді відходи і залишки	443,6	1264,2	35,1%	32,2%

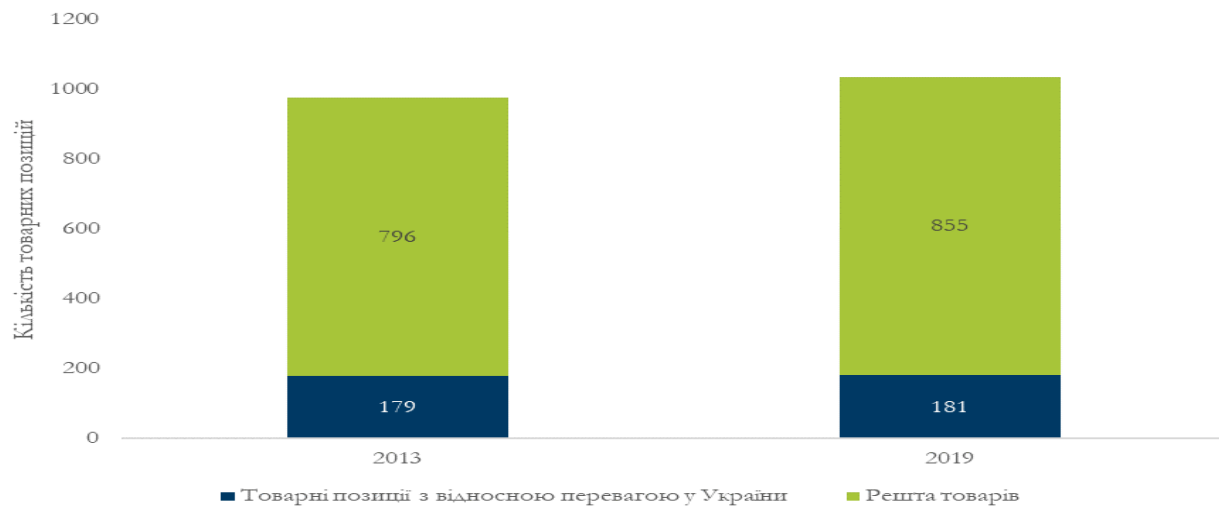
1507	Олія соєва та її фракції, рафіновані або нерафіновані, але без зміни їх хімічного складу	106,9	317,9	33,6%	11,6%
1104	Зерно зернових культур, оброблене іншими способами (лушcene, плюcцене, у вигляді пластівців, різане або подрібнене)	13,6	40,6	33,6%	23,6%
4408	Листи для облицювання, листи для клеєної фанери або для подібної шаруватої деревини	168,6	533,9	31,6%	16,3%
2508	Інші глини, андалузит, кіаніт і силіманіт, кальциновані або некальциновані; муліт; землі шамотні або динасові	137,5	444,4	31,0%	27,9%
3501	Казеїн, казеїнати та інші похідні казеїнів; казеїнові клеї	31,6	113,6	27,8%	16,2%
4415	Ящики, коробки, пакувальні корзини, барабани та аналогічна тара з деревини	79,4	296,3	26,8%	14,7%
2507	Каолін та інші глини каолінові, кальциновані або некальциновані	101,9	387,3	26,3%	14,0%
1404	Матеріали рослинного походження, в іншому місці не зазначені	53,4	206,2	25,9%	38,4%
4814	Шпалери та аналогічні настінні покриття; папір прозорий для вікон	16,0	66,3	24,1%	8,2%
7201	Чавун переробний та чавун дзеркальний у чушках, болванках або інших первинних формах	208,3	979,4	21,3%	33,0%
1514	Олії свиріпова, ріпакова або гірчична та їх фракції, рафіновані або нерафіновані	45,3	215,9	21,0%	13,6%
4402	Вугілля деревне (включаючи вугілля із шкаралупи або з горіхів), агломероване або неагломероване	70,3	347,4	20,2%	15,8%
1001	Пшениця і суміш пшениці та жита (меслин)	229,8	1205,5	19,1%	2,0%
0409	Мед натуральний	84,6	459,9	18,4%	8,9%
2601	Руди та концентрати залізні, включаючи випалений пірит	1740,4	10135,2	17,2%	12,0%
7304	Труби, трубки і профілі порожнисті, безшовні з чорних металів (крім чавунного литва)	205,6	1232,2	16,7%	12,6%
9619	Гігієнічні прокладки і тампони, дитячі пелюшки і підгузки та аналогічні вироби, з будь-якого матеріалу	68,9	437,7	15,7%	4,7%
2002	Томати, приготовлені або консервовані без додавання оцту чи оцтової кислоти	35,4	235,8	15,0%	0,7%
7010	Бутлі, пляшки, флаги, глечики, горщики, банки, ампули та інші ємності, скляні для транспортування або упакування товарів	120,3	866,7	13,9%	6,3%
4410	Плити деревостружкові, плити з орієнтованою стружкою (OSB)	45,6	345,5	13,2%	5,0%
2501	Сіль (вкл. столову і денатуровану) та хлорид натрію чистий	27,2	225,0	12,1%	10,9%
1007	Сорго зернове	11,5	95,0	12,1%	42,3%
1704	Кондитерські вироби з цукру (включаючи білий шоколад) без вмісту какао	55,0	456,6	12,1%	1,5%

Джерело: UN Comtrade *Примітка: Включені обсяги імпорту, що перевищували 10 млн доларів США у 2019 р*

Виявлені порівняльні переваги та рівень диверсифікації українського експорту до ЄС

У 2019 році кількість товарних позицій українського експорту до ЄС на рівні 4 знаків HS4 становила 1036, з них Україна мала виявлені порівняльні переваги на ринку ЄС для 181 товарної позиції (Рисунок 1.3.3) (Виявлені порівняльні переваги розраховані за методикою у Додатку Б). У 2013 році кількість товарних позицій експорту до ЄС була 975, з них Україна мала виявлені порівняльні переваги для 179 позицій.

Рисунок 1.3.3. Структура українського експорту на рівні товарних позицій (HS4) за наявністю виявлених порівняльних переваг на ринку ЄС

Джерело: Власні розрахунки.

Перелік ключових товарних позицій України з найвищими виявленими порівняльними перевагами на ринку ЄС залишається значною мірою стабільним. До переліків товарів на рівні HS4 з найвищими виявленими порівняльними перевагами у 2013, 2016, 2019 роках та суттєвим обсягом експорту (більше 50 млн дол. США) входили такі традиційні товарні позиції, як (Таблиця 1.3.5):

- Мед (HS 0409)
- Кукурудза (HS 1005)
- Сосні боби (HS 1201)
- Насіння свиріпи або ріпаку (HS 1205)
- Матеріали рослинного походження (HS 1404)
- Олія соєва (HS 1507)
- Олія соняшникова (HS 1512)
- Макуха та інші тверді відходи і залишки (HS 2306)
- Інші глини (HS 2508)
- Руди та концентрати залізни (HS 2601)
- Руди та концентрати титанові (HS 2614)
- Листи для облицювання (HS 4408)
- Чавун переробний та чавун дзеркальний у чушках (HS 7201)
- Феросплави (HS 7202)
- Напівфабрикати з вуглецевої сталі (HS 7207)
- Прокат плоский з вуглецевої сталі завширшки 600 мм або більше (HS 7208)
- Прутки та бруски гарячекатані (HS 7213)

Разом з тим у 2019 та 2016 роках з'явилися деякі нові товарні позиції зі значними виявленими порівняльними перевагами на ринку ЄС: Кераміка та бруківка (6908), Вата з текстильних матеріалів (5601), Шпалери та аналогічні настінні покриття (HS 4814), Труби, трубки і профілі порожнисті (HS 7304).

Таблиця 1.3.5. Топ 20 українських товарів з найвищим рівнем виявлених порівняльних переваг на ринку ЄС, 2013, 2016 і 2019

2013			2016			2019		
Код	Назва	NRCA	Код	Назва	NRCA	Код	Назва	NRCA
1404	Матеріали рослинного походження	0,98	1512	Олії соняшникова	0,98	6908	Кераміка та бруківка	0,99
7207	Напівфабрикати з вуглецевої сталі	0,98	7201	Чавун	0,97	1512	Олії соняшникова	0,98
1005	Кукурудза	0,97	7207	Напівфабрикати з вуглецевої сталі	0,97	1005	Кукурудза	0,97
7201	Чавун	0,97	1005	Кукурудза	0,97	1404	Матеріали рослинного походження	0,97
2306	Макуха	0,96	2306	Макуха	0,97	1205	Насіння свиріпи або ріпаку	0,97
1205	Насіння свиріпи або ріпаку	0,96	2601	Руди та концентрати залізни	0,97	7207	Напівфабрикати з вуглецевої сталі	0,97
2601	Руди та концентрати залізни	0,95	2508	Інші глини	0,96	2601	Руди та концентрати залізни	0,96
1512	Олія соняшникова	0,95	4408	Листи для облицювання	0,95	2508	Інші глини	0,96
2614	Руди та концентрати титанові	0,94	1205	Насіння свиріпи або ріпаку	0,93	4402	Вугілля деревне	0,96
8606	Вагони залізничні або трамвайні	0,94	0409	Мед	0,93	2614	Руди та концентрати титанові	0,95
2508	Інші глини	0,93	2614	Руди та концентрати титанові	0,92	7201	Чавун	0,95
2814	Аміак	0,93	7202	Феросплави	0,92	2306	Макуха	0,95
4408	Листи для облицювання	0,92	1507	Олія соєва	0,91	4408	Листи для облицювання	0,95
2708	Пек або кокс пековий	0,9	7208	Прокат плоский з вуглецевої сталі	0,91	1507	Олія соєва	0,94
1201	Соеві боби	0,89	7213	Прутки та бруски гарячекатані	0,90	0409	Мед	0,92
7208	Прокат плоский з вуглецевої сталі	0,88	8544	Проводи ізольовані	0,82	7202	Феросплави	0,90
7202	Феросплави	0,88	4814	Шпалери та аналогічні настінні покриття	0,82	5601	Вата з текстильних матеріалів	0,85
0409	Мед	0,86	7304	Труби, трубки і профілі порожнисті	0,82	1201	Соеві боби	0,85
7213	Прутки та бруски гарячекатані	0,83	1001	Пшениця і суміш пшениці та жита	0,81	7304	Труби, трубки і профілі порожнисті	0,83
1507	Олія соєва	0,91	1206	Насіння соняшнику	0,81	4814	Шпалери та аналогічні настінні покриття	0,83

Джерело: Власні розрахунки. Примітка: Обрано позиції за якими експорт перевищував 50 млн доларів США.

Протягом дії ПВЗВТ збільшилася диверсифікація українського експорту до країн ЄС та відбулася переорієнтація експорту від РФ. Якщо порівнювати український експорт до ЄС у 2013 та 2019 роках, то можна зробити висновок, що лінійка номенклатури українського експорту до ЄС у розрізі товарних підпозицій на рівні HS6 зросла (Рисунок 1.3.4). У 2013 році Україна експортувала до ЄС 2010 товарних підпозицій HS6, тоді як у 2019 році кількість підпозицій зросла до 2331. Протилежний результат спостерігався для експорту до РФ – кількість товарних підпозицій експорту скоротилася з 2092 до 1362. Для решти країн світу номенклатура експорту майже не змінилася, демонструючи незначне зростання з 2393 до 2428 товарних підпозицій HS6.

Збільшився асортимент експорту України до ЄС у 2019 році порівняно з 2013 роком. Серед 2010 товарних підпозицій на рівні HS6, які Україна експортувала до ЄС у 2013 році, експорт 351 підпозиції припинився у 2019 році (Таблиця 1.3.6). Натомість, Україна експортувала до ЄС **672 товарні підпозиції, яких не було у 2013 році** (Таблиця А2 у Додатку А). Вони відносилися до таких секторів, як: Продукція хімічна та пов'язаних з нею галузей промисловості (15,6%), Текстильні матеріали та текстильні вироби (13%), Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання (11,6%) та Недорогоцінні метали та вироби з них (10,3%). У випадку РФ Україна припинила експорт 905 товарних підпозицій у 2019 році та поставляла 175 підпозицій, яких не було у 2013 році.

Таблиця 1.3.6. Розподіл товарних позицій* за роками та регіонами на рівні HS6

Регіон	Представлено тільки у 2019 році	Представлено тільки у 2013 році	Представлено у 2013 та 2019 роках	Усього, 2013	Усього, 2019
Усього	503	472	2506	3009	2978
Інші країни	489	454	1939	2428	2393
ЄС	672	351	1659	2331	2010
РФ	175	905	1187	1362	2092

Джерело: Власні розрахунки.

*Примітка: Обрано позиції, за якими експорт перевищував 10 тисяч доларів США

Рівень концентрації українського експорту до ЄС також зменшився (Рисунок 1.3.4). Рівень концентрації визначений за допомогою **Індексу Херфіндала – Хіршмана** (ННІ) на рівні товарних підпозицій HS6 (Методологія розрахунків див. Додаток Б). ННІ для українського експорту до ЄС зменшився з 353 у 2013 році до 337 у 2019 році, тобто експорт до ЄС став менш концентрованим. Натомість концентрація українського експорту до РФ та Інших країн світу зросла: ННІ зріс з 96 до 342 та з 268 до 480 відповідно. Загальний український експорт став більш концентрованим за рахунок зростання концентрації експорту до РФ та до інших країн, які не є членами ЄС.

Україна активно залучена до європейських ланцюгів виробництва. За широкими економічними категоріями (Класифікація ВЕС⁷), більшу частину українського експорту до країн ЄС у 2013 та 2019 році (приблизно 80%) становили товари проміжного споживання, а споживчі товари становили близько 16% (Рисунок 1.3.5). З іншого боку, капітальні товари у експорті України до ЄС займають невелику частину експорту – близько 5%. **Структура українського імпорту з ЄС суттєво відрізняється від експорту до ЄС.** У структурі імпорту країн ЄС до України значно більшу роль відіграються капітальні товари – 18% у 2013 році та 21% у 2019 році (Рисунок 1.3.5).

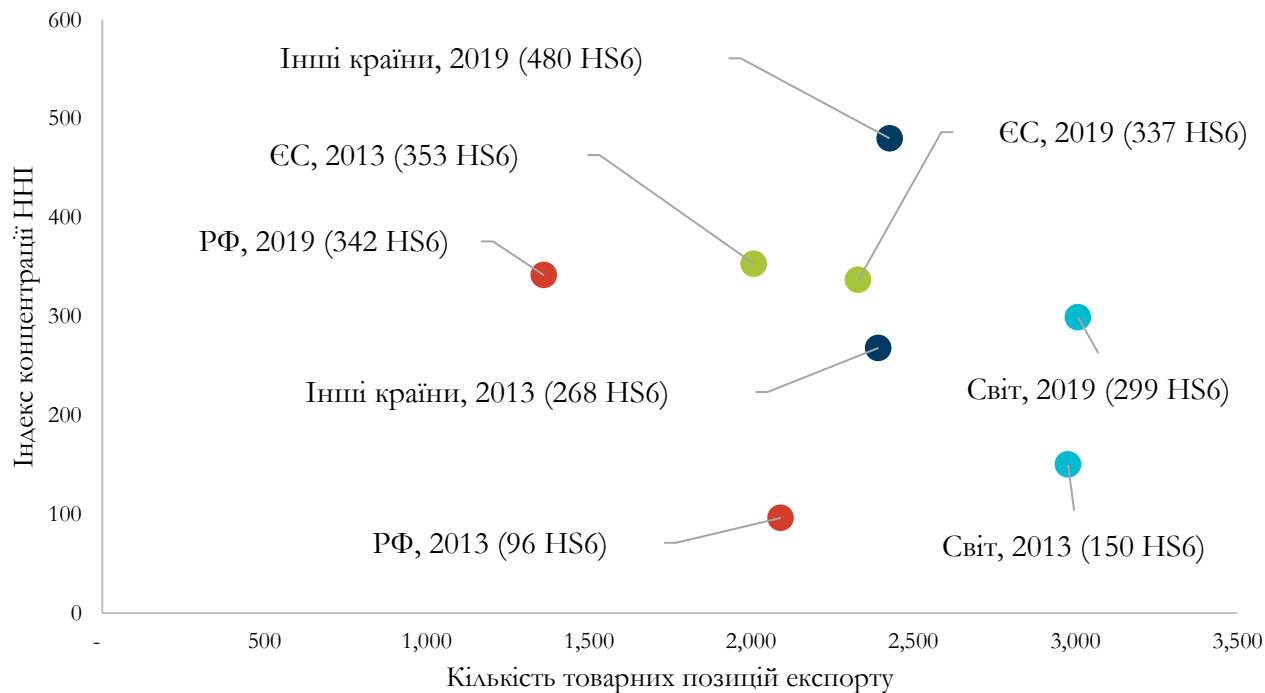
⁷[https://unstats.un.org/unsd/trade/classifications/Manual%20of%20the%20Fifth%20Revision%20of%20the%20BEC%20\(Unedited\).pdf](https://unstats.un.org/unsd/trade/classifications/Manual%20of%20the%20Fifth%20Revision%20of%20the%20BEC%20(Unedited).pdf)

Товари проміжного споживання складають більше третини українського імпорту з ЄС (37% у 2013 році та 34% у 2019 році), а споживчі товари – менше половини (45% у 2013 та 2019 роках).

Класифікація ВЕС дозволяє виділити **експорт первинних та оброблених товарів** в рамках таких широких товарних категорій, як Продукти харчування та напої, Промислові матеріали та Паливно-мастильні матеріали. Структура експорту цих категорій з України до ЄС (близько 80% усього експорту до ЄС) майже не змінилася – 41% складають первинні товари, а 59% - оброблені. Структура імпорту цих категорій з ЄС (близько 50% усього імпорту з ЄС) дещо змінилася: у 2013 року первинні товари становили 15%, а оброблені – 85%, в той час як у 2019 році ці показники стали 19% і 81% відповідно.

Найбільший рівень зростання експорту до ЄС за період 2013-2019 років за широкими економічними категоріями продемонстрували Продукти харчування та напої, які зросли на 90% з 2,2 до 4,3 млрд дол. США. Зростання відбулося переважно за рахунок оброблених продуктів харчування, які зросли більш, ніж вдвічі – з 0,8 до 2,2 млрд дол. США (Таблиця 1.3.7, детальніше у Таблиці В1 у Додатку В). Промислові матеріали зросли відносно менше (8,6%), проте вони значно переважають лідера зростання за абсолютним обсягом експорту – 10,5 млрд дол. США у 2013 році та 11,4 млрд дол. США у 2019 році. **З іншого боку, імпорт з ЄС за більшістю широких економічних категорій скоротився станом на 2019 рік:** Споживчі товари (інші) – на 21,2%, Продукти харчування та напої – на 11,6%, Паливно-мастильні матеріали – 11,3% та Промислові матеріали – на 0,8%. На противагу скороченню зріс імпорт Транспорту (14,3%) за рахунок Пасажирського транспорту (46,1%) та Капітальних товарів (4,1%).

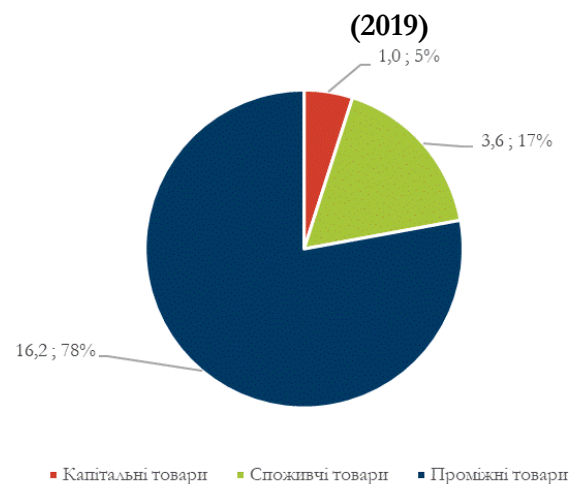
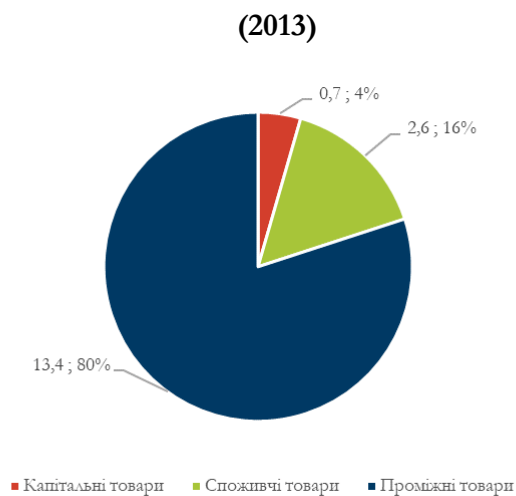
Рисунок 1.3.4. Рівень концентрації експорту України до ЄС та інших країн у 2013 та 2019 роках на рівні товарних підпозицій (HS6)

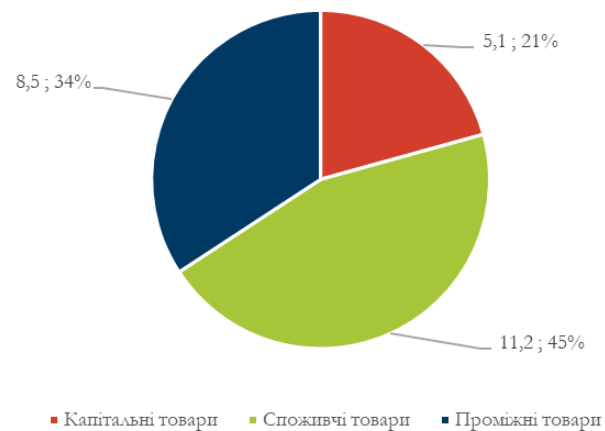
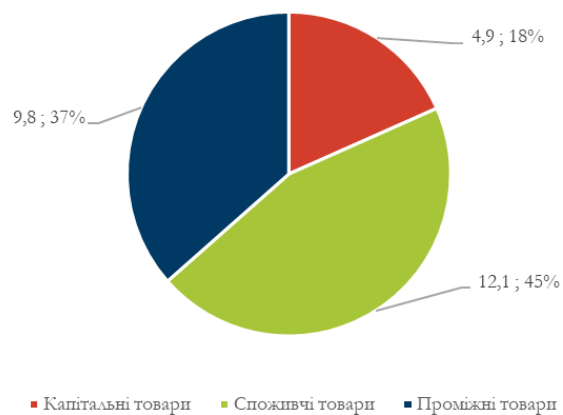
Джерело: Власні розрахунки.

Рисунок 1.3.5. Структура українського експорту до країн ЄС та імпорту з країн ЄС, 2013 та 2019, млрд доларів США та %

Експорт

Імпорт

Джерело: UN Comtrade.

Таблиця 1.3.7. Структура торгівлі з ЄС за широкими економічними категоріями, 2013 та 2019 рік

Торговий потік та рівень агрегації	Обсяг, млрд доларів США		Зміна, %
	2013	2019	
Експорт	16,7	20,7	24,0%
Продукти харчування та напої	2,2	4,3	90,4%
Промислові матеріали	10,5	11,4	8,6%
Паливно-мастильні матеріали	1	0,7	-33,4%
Капітальні товари (крім транспорту) та запчастини до них	0,7	1	36,9%
Транспорт та запчастини до нього	1,2	1,7	34,8%
Споживчі товари інші	1,1	1,8	67,6%
Імпорт	26,9	24,8	-7,7%
Продукти харчування та напої	2,4	2,1	-11,6%
Промислові матеріали	8,7	7,6	-12,5%
Паливно-мастильні матеріали	3	2,7	-11,3%
Капітальні товари (крім транспорту) та запчастини до них	4,9	5,1	4,1%
Транспорт та запчастини до нього	3,1	3,5	14,3%
Транспорт, пасажирський	1,4	2,1	46,1%
Транспорт, інший	1	0,9	-9,7%
Запчастини	0,7	0,6	-18,0%
Споживчі товари інші	4,8	3,8	-21,2%

Джерело: UN Comtrade.

Розділ 2. Огляд торговельних бар'єрів та шляхів подальшої лібералізації торгівлі в рамках ПВЗВТ Україна-ЄС

2.1 Тарифна лібералізація та чинні тарифні бар'єри в рамках ПВЗВТ

Угода про ПВЗВТ передбачає взаємну тарифну лібералізацію сторін. ЄС розпочав тарифну лібералізацію щодо товарів з України 23 квітня 2014 року (в режимі автономних торговельних преференцій (АТП) ЄС для України), тоді як Україна почала скасовувати мита для європейських товарів 1 січня 2016 року. Процес лібералізації передбачав негайне скасування частини ввізних мит від початку дії ПВЗВТ, а також поступову лібералізацію ввізних мит протягом перехідних періодів, які будуть завершені до 2023 року для ЄС і до 2026 року для України (Таблиці 2.1.1 і 2.1.2). Разом з тим, обидві сторони виключили деякі товари із зобов'язань щодо лібералізації. Крім того, ЄС зберігає систему вхідних цін на окремі фрукти і овочі, такі як помідори, огірки, яблука та груші.

За підрахунками Світової організації торгівлі (СОТ), вже у 2014 році ЄС застосовував нульові ставки ввізних мит щодо товарів з України для близько 89% тарифних ліній. Причому близько 25% ставок MFN вже були нульовими, а 64% ЄС скасував як АТП 23 квітня 2014 року⁸. До 2023 року в цілому близько 95,8% тарифних позицій ЄС будуть нульовими для продукції з України. Разом з тим, 400 тарифних ліній були виключені ЄС з тарифної лібералізації. Ці тарифні лінії належать до таких товарних груп як: продукція тваринного та рослинного походження, готові харчові продукти та хімічна продукція. Причому найвищі тарифи залишилися для тютюнових виробів (HS24), продуктів переробки овочів, фруктів, горіхів та рослин (HS20), цукру та цукрових кондитерських виробів (HS17), м'яса та істівних субпродуктів (HS2).

З початком дії ПВЗВТ 1 січня 2016 року Україна застосовувала нульові ставки ввізного мита для близько 72% тарифних ліній щодо товарів з ЄС. Близько 38% ставок MFN вже були нульовими до початку дії ПВЗВТ, а 34% Україна скасувала у 2016 році⁹. До 2026 року в цілому близько 96,5% тарифних позицій України будуть нульовими для товарів з ЄС. Разом з тим, Україна виключила 367 тарифних ліній з тарифної лібералізації. Ці тарифні лінії належать до таких товарних груп як: продукти тваринного та рослинного походження, тваринні та рослинні жири та олії, готові харчові продукти та напої. Причому найвищі тарифи залишилися для цукру і кондитерських виробів з цукру (HS17), борошномельно-круп'яної продукції (HS11), м'яса та істівних субпродуктів (HS2).

Таблиця 2.1.1. Тарифна лібералізація ЄС в рамках ПВЗВТ

	Загальна кількість тарифних ліній	Нульові ставки MFN (2014)	Негайне скасування ввізних мит (2014)	Поступове скасування ввізних мит (2015-2023)	Виключені тарифні лінії
Кількість тарифних ліній	9 412	2 359	6 027	627	400
% усіх тарифних ліній ЄС	100%	25,1%	64,0%	6,7%	4,2%

Джерело: СОТ (2017)

⁸ <https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/SS/directdoc.aspx?filename=q:/WT/REG/353-1.pdf&Open=True>

⁹ <https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/SS/directdoc.aspx?filename=q:/WT/REG/353-1.pdf&Open=True>

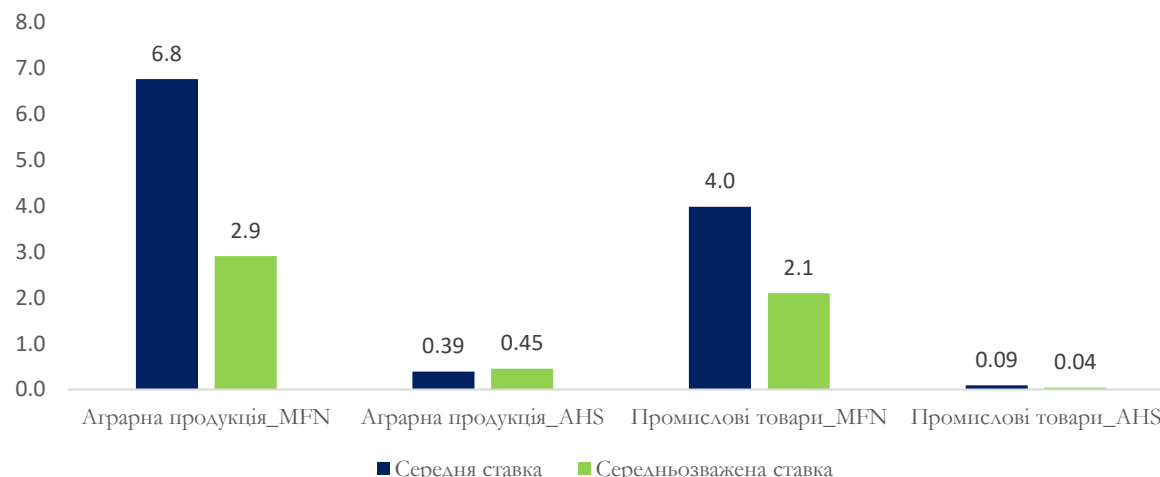
Таблиця 2.1.2. Тарифна лібералізація України в рамках ПВЗВТ

	Загальна кількість тарифних ліній	Нульові ставки MFN (2016)	Негайне скасування ввізних мит (2016)	Поступове скасування ввізних мит (2017-2026)	Виключені тарифні лінії
Кількість тарифних ліній	10 465	3 969	3 549	2 580	367
% усіх тарифних ліній України	100%	37,9%	33,9%	24,7%	3,5%

Джерело: СОТ (2017)¹⁰

Тарифна лібералізація в рамках ПВЗВТ забезпечила значне зменшення митних бар'єрів на ринку ЄС для українських товарів (Рисунок 2.1.1). Таким чином, українські товари отримали переваги у доступі на ринок ЄС порівняно з іншими країнами світу, що не мають преференційних торговельних угод з ЄС і до яких застосовуються митні ставки в режимі найбільшого сприяння (MFN). Рисунок 2.1.2 порівнює середній рівень діючих митних ставок ЄС для України (з врахуванням преференційного режиму ПВЗВТ) та ставки MFN в ЄС для України. Зокрема, за даними WITS/TRAINS у 2020 р. діюча середня ставка ввізних мит ЄС для промислової продукції з України становила 0,04%, а ставка MFN – 4%.

Рисунок 2.1.1. Митні ставки ЄС для товарів з України: діючі преференційні ставки (AHS)* та ставки MFN, 2020 рік

Джерело: WITS, TRAINS.

* Примітка: Ставки ввізних мит AHS (Effectively applied tariffs) – визначаються як найнижчі доступні ставки і враховують преференційні мита. MFN (Most-favoured nation tariffs) – митні ставки в режимі найбільшого сприяння

У розрізі великих товарних категорій (сировинні, проміжні, споживчі та капітальні товари) до імпорту споживчих товарів в ЄС застосовуються в середньому найвищі ставки ввізних мит, тоді як до капітальних товарів – найнижчі. В рамках ПВЗВТ діючі митні ставки ЄС для України є значно нижчими для усіх цих категорій товарів порівняно зі ставками MFN для України, причому найбільше зменшення митного захисту ЄС відбулося для споживчих та проміжних товарів (Таблиця 2.1.3).

¹⁰ <https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/SS/directdoc.aspx?filename=q:/WT/REG/353-1.pdf&Open=True>

Таблиця 2.1.3. Митні ставки ЄС для товарів з України у розрізі товарних категорій, 2020

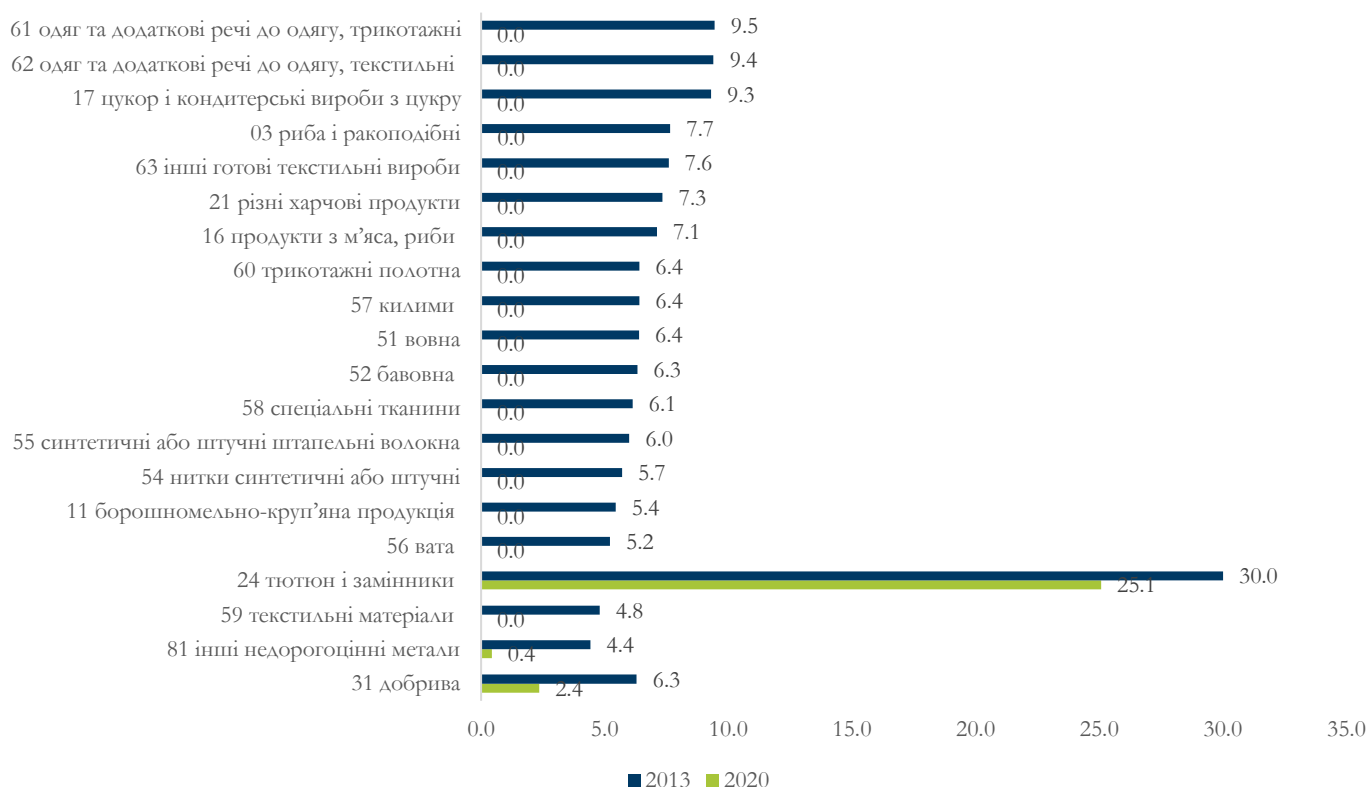
	Середня ставка		Середньозважена ставка***	
	MFN*	AHS**	MFN*	AHS**
Сировинні товари	3,3	0,08	1,2	0,34
Проміжні товари	3,9	0,08	2,3	0,05
Споживчі товари	6,0	0,22	4,6	0,34
Капітальні товари	1,7	0,04	1,5	0,01

Джерело: WITS, TRAINS

Примітка: * Середні та середньозважені ставки режиму найбільшого сприяння MFN. ** Середні та середньозважені ставки ввізних мит AHS (effectively applied tariffs). Середньозважені ставки - зважені на структуру торгівлі між Україною та ЄС.

На Рисунку 2.1.2 представлено 20 товарних груп з України на рівні HS2, для яких відбулося найбільше зниження ввізних мит ЄС після набуття чинності ПВЗБТ на основі даних WITS/TRAINS щодо діючих ставок ввізних мит ЄС (AHS - effectively applied tariffs), які враховують преференційні митні ставки ЄС для України у 2020 році порівняно з 2013 роком¹¹.

Рисунок 2.1.2. Топ 20 скорочень ввізних мит ЄС на рівні товарних груп з України, HS2, 2013 vs 2020 (середньозважені ставки ввізних мит ЄС AHS*, %)

Джерело: WITS, TRAINS * Примітка: Середньозважені ставки ввізних мит AHS (effectively applied tariffs) - зважені на структуру торгівлі України з ЄС.

¹¹ <http://wits.worldbank.org/WITS/WITS/AdvanceQuery/TariffAndTradeAnalysis/AdvancedQueryDefinition.aspx?Page=TariffandTradeAnalysis>

Незважаючи на значну тарифну лібералізацію між ЄС та Україною, до окремих товарних позицій сторони все ще застосовують ненульові ставки ввізних мит. За даними WITS/TRAINS, станом на 2020 рік найвищий рівень середніх ставок ввізних мит ЄС застосовувався, перш за все, для сільськогосподарських та харчових товарів з України, в т.ч. тютюнові вироби, цукор та кондитерські вироби, продукти переробки овочів та фруктів, молоко та молочні продукти. Ці групи також включають товарні позиції, щодо яких діють тарифні квоти (наприклад, соки, оброблені томати, цукор, молочна продукція, інше) - коли в межах квоти застосовуються нульові ставки ввізного мита, а поза квотою - ставки ввізного мита, визначені Митним тарифом ЄС. Промислові товари з України, до яких у 2020 році застосовувалися ненульові ставки ввізного мита ЄС, включали: добрива, алюміній та вироби з нього, добрива, засоби наземного транспорту, ін. (Таблиця 2.1.4, Рисунок 2.1.4).

Таблиця 2.1.4. Топ 10 товарних груп з найвищим рівнем митного захисту* в ЄС для товарів з України у 2020 році, HS2

	Середня ставка*	Середньозважена ставка**	Мінімальна ставка	Максимальна ставка	Кількість тарифних ліній	Обсяг імпорту з України до ЄС, млн. USD
24 Тютюн і промислові заміни тютюну	9,13	25,08	0	57,6	8	2,8
17 Цукор і кондитерські вироби з цукру	2,56	0	0	12,8	41	86,4
20 Продукти переробки овочів, фруктів	1,83	13,27	0	30	663	98,8
04 Молоко та молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед	1,73	15,72	0	17,3	148	126,6
31 Добрива	1,62	2,35	0	2,4	39	87,3
76 Алюміній і вироби з нього	1,58	1,58	0	3,7	150	28,7
64 Взуття	1,29	0,43	0	2,8	98	124,8
87 Засоби наземного транспорту, крім залізничного	1,05	0,56	0	8,2	314	42,4
70 Скло та вироби із скла	0,79	0,13	0	4,1	171	167,3
74 Мідь і вироби з неї	0,43	0,36	0	0,8	52	13,6

Джерело: WITS, TRAINS

*Примітка: Середні та середньозважені ставки ввізних мит AHS - effectively applied tariffs. ** Середньозважені ставки - зважені на структуру торгівлі між Україною та ЄС.

Рисунок 2.1.3. Топ 20 товарних позицій з України на рівні HS4, до яких застосовувалися ввізні мита ЄС у 2020 році (середні* та середньозважені ставки ввізного мита ЄС)**

Джерело: WITS, TRAINS

* Примітка: Середні та середньозважені ставки ввізних мит АНС (effectively applied tariffs). ** Середньозважені ставки - зважені на структуру торгівлі між Україною та ЄС.

2.1.1. Тарифні квоти ПВЗВТ

Для деяких чутливих товарів ЄС та Україна лише частково лібералізували доступ до своїх ринків в рамках ПВЗВТ – зокрема, шляхом застосування преференційних тарифних квот (TRQ). Нульові ставки ввізних мит застосовуються лише у межах обсягу тарифної квоти, тоді як імпорт за межами квоти обкладається митом на звичайних умовах. ЄС застосовує тарифні квоти для 36 груп агропродовольчих товарів з України плюс 4 додаткові тарифні квоти, до яких входять кукурудза, пшениця, крупи, мед, масло, цукор, птиця, оброблені помідори тощо. Україна застосовує 3 основні тарифні квоти + 2 додаткові (свинина, птиця і цукор).

Розподіл та адміністрування усіх тарифних квот ЄС здійснюється директоратами Європейської Комісії за двома принципами: 1) за принципом "перший прийшов – перший обслуговується" – 27 тарифних квот ЄС для України¹² 2) через систему імпорتنих ліцензій – 13 тарифних квот¹³.

Відповідно до умов ПВЗВТ, розмір окремих тарифних квот ЄС поступово збільшувався протягом 5 років (у середньому на 10% в рік). Крім того, ЄС запроваджував додаткові тарифні квоти на окремі види сільськогосподарської та харчової продукції з України, яка користується найбільшим попитом в ЄС - з 1 жовтня 2017 р. терміном на 3 роки в рамках тимчасових додаткових торговельних преференцій ЄС. Також у 2019 році було внесено зміни до Додатка I-A до Угоди про асоціацію, які з 01.02.2020 змінили зобов'язання ЄС щодо обсягу та охоплення тарифних квот на м'ясо птиці.¹⁴

Дані свідчать про **загальну тенденцію до збільшення рівня заповнення тарифних квот ЄС українськими експортерами від початку їхнього застосування**. Також є тенденція до **збільшення використання квот для товарних позицій з вищим ступенем переробки** – такі як оброблений крохмаль, крупи, оброблена продукція із зернових тощо (Таблиця 2.1.5).

Загалом, якщо у 2016 році українські експортери використовували 26 тарифних квот ПВЗВТ (65%), то у 2019 році - вже 32 квоти (80%), у 2020 р. – 31 квота (77,5%). За рівнем використання можна виділити три групи тарифних квот¹⁵:

- Квоти, які повністю вичерпуються. Причому їх можна розділити на квоти з подальшим експортом понад квоту та без експорту понад квоту.
- Квоти, які використовуються частково.
- Квоти, які не використовуються.

Протягом 2016-2020 років Україна повністю заповнювала 10-12 тарифних квот. Зокрема, у 2020 році Україна повністю заповнювала 12 тарифних квот ЄС: мед; оброблені томати; яблучний та виноградний соки; ячмінна крупа, оброблене зерно та борошно; цукор; крохмаль; оброблений крохмаль; яйця (основна); кукурудза, кукурудзяне борошно та гранули; м'ясо птиці (основна); продукти переробки солоду та крохмалю; оброблена продукція із зернових. Високий рівень заповнення квоти (понад 70% обсягу квоти) також демонстрували: солод та пшенична клейковина; яйця (додаткова); висівки, відходи та залишки; часник; пшениця, пшеничне борошно та гранули (Таблиця – 2.1.5).

Для переважної більшості тарифних квот, які вичерпувалися на 100%, експорт здійснювався і понад квоту (зі сплатою ввізних мит ЄС), при цьому в багатьох випадках фактичний експорт значно перевищував обсяг тарифних квот¹⁶. Зокрема, за даними Єврокомісії у 2020 році розмір тарифної квоти на мед становив 5,8 тис тонн, тоді як загальні поставки меду з України в ЄС досягали 55 тис тонн меду, обсяг квоти на оброблені томати становив 10 тис тонн, обсяг поставок з України – більше 51 тис тонн.

Обсяги багатьох тарифних квот ЄС є низькими з точки зору сучасного експортного та виробничого потенціалу українського агросектора. Обсяги тарифних квот базуються на застарілих статистичних даних щодо експорту та виробництва в Україні, оскільки після проведення перемовин про зону

¹² https://ec.europa.eu/taxation_customs/dds2/taric/quota_consultation.jsp?Lang=en&Year=2016&Status=&Offset=0&MaxSize=1000&Critical=&Origin=UA&Code=&Expand=true

¹³ https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/key-policies/common-agricultural-policy/market-measures/trqs_en

¹⁴ <https://eu-ua.kmu.gov.ua/zona-vilnoi-torhivli/bezmytni-taryfni-kvoty-ta-yihnie-vykorystannia>

¹⁵ <https://kse.ua/wp-content/uploads/2020/01/Trade-Tarifni-kvoti-YES-dlya-Ukrayini.pdf>

¹⁶ <https://kse.ua/wp-content/uploads/2020/01/Trade-Tarifni-kvoti-YES-dlya-Ukrayini.pdf>

вільної торгівлі пройшло вже десять років. Наприклад, загальний експорт зернових збільшився в середньому з 19 млн тонн протягом 2008-2010 років до 51 млн тонн у 2018-2020 роках. Як наслідок, деякі квоти повністю вичерпуються у перші дні чи місяці року, а висока конкуренція виробників щодо отримання доступу до обсягів квот є бар'єром для експорту малих та середніх підприємств. Наприклад, обсяг річної тарифної квоти ЄС на мед становить 6 тис. тонн, тоді як загальний експорт меду України до ЄС у 2020 році становив понад 50 тис. тонн. Обсяг безмитної квоти зі ставкою мита 0% вичерпується протягом перших днів року, а для поставок меду в ЄС понад квоту українські експортери повинні сплатити ввізне мито в розмірі 17,3%. Інші приклади: ставка увізного мита ЄС понад квоту на яблучний сік становить 18%, оброблені помідори – 14,4% тощо.

Україна зацікавлена у розширенні обсягів безмитної торгівлі з ЄС та збільшенні обсягів тарифних квот ЄС в рамках ПВЗВТ відповідно до сучасного стану виробничого та експортного потенціалу України. З цією метою Україна ініціювала проведення переговорів з Європейською стороною щодо прискорення та розширення сфери скасування ввізного мита відповідно до статті 29(4) Угоди про асоціацію. Україна та ЄС офіційно підтвердили започаткування таких переговорів у Спільній заяві за результатами 23-го Саміту Україна-ЄС 12 жовтня 2021 року¹⁷.

Очікувано, що переговорна позиція України буде включати збільшення розмірів тарифних квот для товарних позицій, які користуються значним попитом в ЄС і для яких фактичні поставки значно перевищують обсяг тарифної квоти, зокрема мед, оброблені помідори, яблучний сік, крупи та оброблене зерно, оброблений крохмаль тощо. Також Україна зацікавлена у збільшенні безмитного доступу на ринок ЄС в рамках тарифних квот для товарів з вищим ступенем переробки. Покращення доступу для експорту органічної продукції з України в ЄС також важливе з точки зору приєднання України до Зеленого курсу ЄС. Важливо також проаналізувати практику розподілу квот з точки зору отримання більшого доступу до них для малих і середніх виробників.

У підсумку можна зазначити такі основні принципи для формування позиції України щодо перегляду Угоди про асоціацію відповідно до Статті 29:

- Подальша лібералізація двосторонньої торгівлі товарами з ЄС з метою збільшення обсягів безмитної і безквотної торгівлі та з врахуванням поточного виробничого та експортного потенціалу України та попиту в ЄС.
- Просування українського експорту з вищим ступенем переробки та доданої вартості. Переформатування/розділення окремих тарифних квот з метою збільшення і гарантування доступу для товарів з вищим ступенем переробки та доданої вартості.
- Підтримка діяльності та участі МСП у торгівлі з ЄС – збільшення доступу на ринок ЄС для товарів, у виробництві яких бере участь значна кількість МСП.
- Збільшення участі України у регіональних ланцюгах доданої вартості ЄС, скорочення та наближення ланцюгів поставок до кордонів ЄС.
- Збільшення доступу для органічного експорту з України до ЄС для розвитку регіональних виробничих ланцюгів органічної продукції між країнами, сприяння розвитку органічного виробництва в Україні в рамках участі України у Зеленому курсі ЄС.
- Перегляд з метою подальшого скасування/зменшення ставок ввізних мит ЄС для окремих промислових та сільськогосподарських позицій українського експорту до ЄС, до яких все ще застосовуються ненульові ставки.

¹⁷ <https://www.president.gov.ua/news/spilna-zayava-za-pidsumkami-23-go-samitu-ukrayina-yevropejsk-71037>

Таблиця 2.1.5 Рівень використання тарифних квот ПВЗВТ Україною, 2016-2020 рр.

Назва квоти	2016			2017			2018			2019			2020		
	Розмір квоти	Використано		Розмір квоти	Використано		Розмір квоти	Використано		Розмір квоти	Використано		Розмір квоти	Використано	
	т	т	%	т	т	%	т	т	т	т	т	%	т	т	%
Квоти за принципом "перший прийшов - перший обслуговується" ¹⁸															
Баранина	1500	0	0%	1650	0	0%	1800	0	0%	1950	0	0%	2100	0	0%
Мед	5000	5000	100%	5200	5200	100%	5400	5400	100%	5600	5600	100%	5800	5800	100%
Часник	500	49	9,8%	500	166	33,2%	500	490	98,1%	500	393	78,6%	500	469	93,8%
Овес	4000	4000	100%	4000	1834	45,9%	4000	1459	36,5%	4000	1239	31,0%	4000	2765	69,1%
Цукор	20070	20070	100%	20070	20070	100%	20070	17062	85,0%	20070	20070	100%	20070	20070	100%
Інший цукор	10000	5929	59,3%	12000	9126	76,0%	14000	2228	15,9%	16000	1006	6,3%	18000	3135	17,4%
Цукрові сиропи	2000	0	0%	2000	0	0%	2000	0	0%	2000	7	0,4%	2000	4	0,2%
Ячмінна крупа та борошно, зерно оброблене	6300	6300	100%	6600	6600	100%	6900	6891	99,9%*	7200	7200	100%	7500	7500	100%
Солод та пшенична клейковина	7000	7000	100%	7000	6838	97,7%	7000	7000	100%	7000	6319	90,3%	7000	5054	72,2%
Крохмаль	10000	1898	19,0%	10000	9878	98,8%	10000	9988	99,9%*	10000	10000	100%	10000	10000	100%
Оброблений крохмаль	1000	0	0%	1200	354	29,5%	1400	1400	100%	1600	1600	100%	1800	1800	100%
Висівки, відходи та залишки	17000	7286	42,9%	18000	5555	30,9%	19000	8217	43,2%	20000	14467	72,3%	21000	18423	87,7%
Гриби основна	500	0	0,1%	500	0	0,1%	500	0	0,03%	500	0	0%	500	0	0%
Гриби додаткова	500	0	0%	500	0	0%	500	0	0%	500	0	0%	500	0	0%
Оброблені томати	10000	10000	100%	10000	10000	100%	10000	10000	100%	10000	10000	100%	10000	10000	100%
Яблучний та виноградний соки	10000	10000	100%	12000	12000	100%	14000	14000	100%	16000	16000	100%	18000	18000	100%
Продукція з обробленого молока	2000	0	0,0%	2000	0	0%	2000	443	22,1%	2000	866	43,3%	2000	515	25,7%
Оброблена продукція з масла	250	0	0,0%	250	0	0%	250	0	0%	250	0	0%	250	0	0%
Цукрова кукурудза	1500	13	0,9%	1500	12	0,8%	1500	14	0,9%	1500	23	1,5%	1500	30	2,0%
Оброблена продукція з цукру	2000	340	17,0%	2200	316	14,4%	2400	334	13,9%	2600	417	16,0%	2800	874	31,2%
Оброблена продукція із зернових	2000	55	2,7%	2000	547	27,4%	2000	801	40,1%	2000	1989	99,5%	2000	2000	100%
Оброблена продукція з молочних вершків	300	73	24,4%	340	9	2,7%	380	16	4,2%	420	9	2,2%	460	90	19,5%
Інші харчові продукти	2000	5	0,3%	2000	13	0,7%	2000	17	0,9%	2000	65	3,2%	2000	75	3,8%
Етанол	27000	1889	7,0%	41600	3111	7,5%	56200	5867	10,4%	70800	6083	8,6%	85400	24786	29,0%

¹⁸https://ec.europa.eu/taxation_customs/dds2/taric/quota_consultation.jsp?Lang=en&Year=2016&Status=&Offset=0&MaxSize=1000&Critical=&Origin=UA&Code=&Expand=true

Сигари та цигарки	2500	0	0%	2500	0	0%	2500	0	0,01%	2500	0	0,002%	2500	0	0%
Матінол сорбітол	100	0	0%	100	0	0%	100	0	0%	100	0	0%	100	0	0%
Продукти переробки солоду та крохмалю	2000	0	0%	2000	0	0%	2000	2000	100%	2000	1998	99,9%*	2000	2000	100%
Квоти за принципом "ліцензування"¹⁹															
Яловичина	12000	0	0%	12000	0	0%	12000	0	0%	12000	0	0%	12000	0	0%
Свинина основна	20000	0	0%	20000	0	0%	20000	0	0%	20000	0	0%	20000	0	0%
Свинина додаткова	20000	0	0%	20000	0	0%	20000	0	0%	20000	0	0%	20000	0	0%
М'ясо птиці основна	16000	16000	100%	16800	16800	100%	17600	17599	100%	18400	18400	100%	65000	65000	100%
М'ясо птиці додаткова	20000	8552	42,8%	20000	5139	25,7%	20000	11838	59,2%	20000	9174	45,9%	20000	13080	65,4%
Яйця та альбуміни основна	1500	232	15,5%	1800	656	36,5%	2100	1567	74,6%	2400	2027	84,5%	2700	2700	100%
Яйця та альбуміни додаткова	3000	0	0%	3000	600	20,0%	3000	1450	48,3%	3000	1891	63,0%	3000	2525	84,2%
Пшениця, пшеничне борошно та гранули	950000	950000	100%	960000	960000	100%	970000	970000	100%	980000	980000	100%	990000	771445	77,9%
Ячмінь, ячмінне борошно та гранули	250000	249460	99,8%	270000	270000	100%	290000	48076	16,6%	310000	249250	80,4%	330000	55740	16,9%
Кукурудза, кукурудзяне борошно та гранули	400000	400000	100%	450000	450000	100%	500000	500000	100%	550000	550000	100%	600000	600000	100%
Молоко, вершки, згущене молоко та йогурти	8000	0	0%	8400	323	3,8%	8800	1323	15,0%	9200	250	2,7%	9600	25	0,3%
Сухе молоко	1500	450	30,0%	2200	760	34,5%	2900	700	24,1%	3600	560	15,6%	4300	640	14,9%
Вершкове масло та молочні пасти	1500	690	46,0%	1800	1800	100%	2100	2100	100%	2400	2400	100%	2700	160	5,9%

Джерело: Європейська Комісія, власні розрахунки

¹⁹ https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/key-policies/common-agricultural-policy/market-measures/trqs_en

* 99,9% використання квоти вважаємо повним використанням.

2.2 Огляд нетарифних заходів у торгівлі між Україною та ЄС

Нетарифні заходи ЄС щодо українського експорту

Нетарифні заходи (НТЗ) залишаються основними обмежувальними факторами в умовах зони вільної торгівлі між Україною з ЄС. Нетарифні заходи – це широка категорія заходів регуляторної політики (вкл. вимоги стосовно безпечності та процесу виробництва товарів, спрямованих на охорону здоров'я та життя людей і тварин, охорону навколишнього природного середовища, захист прав споживачів товарів і послуг, ін.) і мають вплив на міжнародну торгівлю. Вони включають заходи, що застосовуються при переміщенні товарів через митний кордон, так і заходи внутрішньої політики.

Різні нетарифні заходи можуть мати різний вплив на міжнародну торгівлю та торговельних партнерів. Зазвичай вони збільшують витрати виробників на дотримання вимог та стандартів інших країн, та як наслідок, підвищують ціну продукції та мають обмежувальний вплив на міжнародну торгівлю. Разом з тим, багато нетарифних заходів можуть сприяти міжнародній торгівлі завдяки підвищенню безпечності та якості товарів, поінформованості споживачів тощо, що навпаки збільшує попит на цю продукцію.²⁰ Крім того, деякі нетарифні заходи можуть бути нетарифними бар'єрами (НТБ) - це заходи, які мають протекціоністську та дискримінаційну мету, або коли вони є надмірними чи неналежно імплементованими.²¹

ЄС застосовує низку нетарифних заходів до імпорту з інших країн. База даних TRAINS²² визначає основні нетарифні заходи, які діють в Євросоюзі до третіх країн за класифікацією UNCTAD²³. Зокрема, база TRAINS включає такі групи нетарифних заходів як: Санітарні й фітосанітарні заходи СФЗ, Технічні бар'єри у торгівлі ТБТ, Інспекція перед відвантаженням та інші формальності, Неавтоматичне ліцензування, квоти, заборони та кількісні заходи контролю, Фінансові обмеження, Заходи, що впливають на конкуренцію. За підрахунками WITS на основі даних TRAINS (за 2018 рік), нетарифні заходи, що найчастіше застосовуються до загального імпорту товарів в ЄС, здебільшого включають Технічні бар'єри у торгівлі ТБТ, зокрема: вимоги до маркування, якості, сертифікації, реєстраційні вимоги для імпортерів, вимоги щодо авторизації, вимоги до тестування та упаковки тощо.²⁴ Товарні групи, до яких найбільше застосовуються НТЗ в ЄС, включають: продукцію рослинного та тваринного походження, харчову продукцію, текстильні вироби, хімічну продукцію, машини та електричне обладнання.

Частота застосування тих чи інших НТЗ в ЄС в цілому також залежить від структури експорту до ЄС. Таблиця 2.2.1 показує розподіл товарних позицій (на рівні HS4) українського експорту до ЄС за двома показниками: 1) основними групами нетарифних заходів ЄС, які застосовувалися до різних товарних груп (дані TRAINS за 2018 р.)²⁵ 2) структурою (секторами) українського експорту у 2019 році. Цей розподіл показує, які сектори українського експорту до ЄС найбільше підлягають різним видам нетарифних заходів.

²⁰ https://kse.ua/wp-content/uploads/2020/02/EU-NTMs_2020-02-18_new-1.pdf

²¹ https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2016/december/tradoc_155191.pdf

²² <https://trains.unctad.org/>

²³ https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/ditctab20122_en.pdf

²⁴ <https://wits.worldbank.org/tariff/non-tariff-measures/en/country/EUN>

²⁵ <https://trainsonline.unctad.org/home>

За 2019 рік український експорт до ЄС включав 1036 товарних позицій на рівні HS4. В цілому український експорт товарів до ЄС найбільше стикається з заходами ТБТ та СФЗ (групи В та А), а також заходами Неавтоматичного ліцензування, квотами та кількісними заходами (група Е). У розрізі секторів, за кількістю і охопленням нетарифними заходами товарних позицій у секторі лідерами є експорт машинобудівної, хімічної, текстильної, металургійної та харчової продукції. Заходи СФЗ найбільшу роль відіграють для харчових продуктів та продуктів рослинного і тваринного походження, ТБТ – для хімічної та машинобудівної промисловості, а також харчової продукції (вимоги до маркування тощо). Неавтоматичне ліцензування, квоти та кількісні заходи найчастіше застосовуються до експорту хімічної, машинобудівної промисловості, а також охоплюють значну частину харчової та сільськогосподарської продукції, що експортується до ЄС. Групи С, G та H значно рідше використовуються до українського експорту до ЄС. Інспекція перед відвантаженням та інші формальності (група С) найчастіше застосовуються до машинобудівної продукції, Фінансові обмеження (група G) – до товарів сільського господарства та харчових продуктів. Заходи, що впливають на конкуренцію (група H) характерні найбільше для галузі машинобудування.

Угода про асоціацію передбачає проведення масштабного наближення Україною законодавства і національних стандартів до стандартів і законодавства ЄС у різних сферах, що стосуються торгівлі з ЄС. Таке наближення означає, що виробництво українських товарів для внутрішнього ринку також буде відбуватися за європейськими практиками і стандартами. У результаті гармонізації стандартів, вимог та регуляторних практик між Україною та ЄС створюються можливості для зниження регуляторних відмінностей і нетарифних бар'єрів у торгівлі, а також витрат українських експортерів на їх подолання при здійсненні поставок до ЄС. Крім того, завдяки гармонізації нетарифних заходів (вимог до товарів, стандартів) українські експортери можуть підвищити свою конкурентоспроможність на ринку ЄС, внутрішньому ринку та ринках третіх країн та, відповідно, збільшити експорт на ці ринки.²⁶

З огляду на це, доцільно зменшувати передусім нетарифні бар'єри щодо важливих для українського експорту секторів і товарних груп, а також проводити гармонізацію нетарифних заходів, що найбільше представлені у цих секторах.

²⁶ https://kse.ua/wp-content/uploads/2020/02/EU-NTMs_2020-02-18_new-1.pdf

Таблиця 2.2.1. Розподіл товарних позицій (на рівні HS4) за нетарифними заходами* та товарними групами українського експорту до країн ЄС у 2019 році

	Продукти тваринного походження	Продукти рослинного походження	Харчові продукти, тютюн та його замінники	Продукти видобувної промисловості	Продукти хімічної промисловості	Шкури, хутро, сумки та вироби з кишок тварин	Деревина та вироби з неї	Вироби текстильної промисловості, взуття, пір'я	Вироби з каменю, кераміка, скло, перли та дорогоцінні метали	Вироби металургійної галузі	Вироби галузі машинобудування	Інші товари	Всього товарних позицій, до яких заст. окремий вид НТЗ
Санітарні й фітосанітарні заходи СФЗ, крім заборон і обмежень (Група А)	34	68	59	2	77	5	25	5	6	33	15	4	333
Технічні бар'єри у торгівлі ТБТ, крім заборон і обмежень (Група В)	34	71	67	26	183	14	40	137	40	112	194	18	936
Інспекція перед відвантаженням та інші формальності (Група С)	4	0	1	0	7	0	0	0	0	8	12	1	33
Неавтоматичне ліцензування, квоти, заборони та кількісні заходи контролю, відмінні від СФЗ або ТБТ (Група Е)	32	71	66	18	163	11	34	35	7	24	129	10	600
Фінансові обмеження (Група G)	7	8	7	0	0	0	0	0	0	0	0	0	22
Заходи, що впливають на конкуренцію (Група Н)	0	0	0	0	3	0	0	2	0	1	14	0	20
Всього товарних позицій у секторі, до яких застосовувалися НТЗ	34	71	67	28	184	15	42	137	42	116	194	21	951
Всього товарних позицій у секторі, які експортувалися з України до ЄС	34	71	68	45	189	15	57	139	54	128	201	35	1036

Джерело: UNCTAD TRAINS, UN Comtrade, власні розрахунки.

Примітка: Дані щодо нетарифних заходів за 2018 рік, які застосовуються ЄС для всіх країн світу. Перелік товарів на рівні HS4, які експортуються з України до ЄС, обмежені товарними групами з суттєвим обсягом експорту (більше 50 млн доларів США). Приклади НТЗ: СФЗ – А83, для імпорту в ЄС певної сільськогосподарської продукції вимагається міжнародний сертифікат відповідності, виданий компетентними органами; ТБТ – В89, Виробник або його уповноважений представник, зареєстрований в ЄС, повинен підтвердити відповідність його продукції вимогам техрегламентів ЄС; Неавтоматичне ліцензування, квоти та кількісні заходи – Е123, Спеціальні положення щодо генетично модифікованих (ГМ) харчових продуктів передбачає єдину процедуру дозволу, яка діє в усьому ЄС.

Регуляторне наближення України в рамках Угоди про асоціацію/ПВЗВТ

Станом на початок 2022 року, Україна демонструє різний прогрес у регуляторному наближенні та реформуванні різних сфер ПВЗВТ. Зокрема, за даними урядового моніторингу виконання Угоди про асоціацію «Пульт Угоди», найбільший прогрес має місце у таких сферах, як технічне регулювання (ТБТ) – виконано 86% усіх завдань за весь період дії Угоди, публічні закупівлі – 86%. Інші сфери трохи відстають: санітарні та фітосанітарні заходи – 64%, митні питання – 52%, фінансові послуги – 62%, транспортні та поштові послуги – 47%²⁷.

Прогрес України щодо регуляторного наближення у різних сферах ПВЗВТ також зазначається у Спільній заяві сторін за результатами 23-го саміту Україна-ЄС від 12.10.2021²⁸, а також у внутрішній всебічній оцінці Україною досягнення цілей Угоди про асоціацію (відповідно до Статті 481 Угоди про асоціацію), що була надана Європейській стороні під час саміту²⁹.

Регуляторне наближення до права ЄС важливе для взаємного визнання нетарифних заходів ЄС та Україною, що дозволить значно спростити взаємну торгівлю, скоротити торговельні витрати експортерів і збільшити доступ на ринок ЄС. Норми ПВЗВТ передбачають, що взаємне визнання нетарифних заходів і подальше відкриття ринків ЄС залежить від прогресу України у регуляторному наближенні до ЄС. З цією метою Угодою про асоціацію/ПВЗВТ передбачено застосування спеціальних механізмів для проведення оцінки ЄС регуляторного наближення України у різних сферах, за результатами якої відбувається визнання еквівалентності санітарних та фітосанітарних заходів (СФЗ), взаємне надання режиму внутрішнього ринку (для 4 секторів послуг – телекомунікаційні, міжнародні морські перевезення, поштові та кур'єрські, фінансові), поетапне взаємне відкриття ринку публічних закупівель відповідно до Індикативного графіку реформ у цій сфері, укладення Угоди про оцінку відповідності та прийнятність промислових товарів АСАА, взаємне визнання електронних довірчих послуг, приєднання України до спільної транзитної процедури ЄС у митній сфері, укладення угод про лібералізацію транспортних перевезень (автомобільних, внутрішніх водних та залізничних) тощо.

Досягнення цих цілей у різних сферах ПВЗВТ дозволить значно збільшити потенціал угоди про вільну торгівлю з ЄС, наростити взаємну торгівлю між країнами, а також сприяти інтеграції України у внутрішній ринок ЄС. В Україні ці кроки називають так званими «безвізами». На сьогодні Україна та ЄС тільки розпочинають процес взаємного визнання нетарифних заходів в рамках ПВЗВТ на основі оцінки регуляторного наближення України. Україна, зокрема, ініціювала проведення офіційної оцінки ЄС на відповідність нормам ЄС у сферах технічного регулювання та публічних закупівель, приєднання до Конвенції про процедуру спільного транзиту, враховуючи високий рівень регуляторного наближення України у цих сферах. При цьому важливо також забезпечити незворотність реформ, зокрема у сфері публічних закупівель, щоб не втратити досягнутого прогресу.

У сфері технічного регулювання (ТБТ) Україна значною мірою завершила гармонізацію горизонтального³⁰ та секторального законодавства у пріоритетних секторах промисловості відповідно до Додатку 3 Угоди про асоціацію. Також у відповідності до норм ЄС була створена та функціонує національна інфраструктура якості та ринкового нагляду, що включає систему державних

²⁷ <https://pulse.kmu.gov.ua/>

²⁸ <https://www.president.gov.ua/news/spilna-zayava-za-pidsumkami-23-go-samitu-ukrayina-yevropejsk-71037>

²⁹ https://eu-ua.kmu.gov.ua/sites/default/files/inline/files/review_of_achievement_of_euua_aa_objectives_ukr_0.pdf

³⁰ Ухвалила усі рамкові закони щодо загальної безпечності нехарчової продукції, державного ринкового нагляду і контролю нехарчової продукції, технічних регламентів та оцінки відповідності, метрології, стандартизації, акредитації органів з оцінки відповідності та відповідальності за шкоду, завдану внаслідок дефекту в продукції.

та недержавних інституцій. У 2020 році розпочалася попередня оціночна місія ЄС стосовно готовності України до укладення Угоди про оцінку відповідності та прийнятність промислової продукції (АСАА) у перших трьох пріоритетних секторах промисловості. Станом на кінець 2021 р, був проведений перший етап місії (щодо відповідності законодавства України) та розпочато другий етап (щодо готовності інфраструктури якості, в т.ч. оцінки українських установ із стандартизації та метрології). У 2022 році планується завершення другої фази місії попередньої оціночної місії, врахування рекомендацій ЄС, а також початок основної місії та офіційних переговорів щодо укладення Угоди АСАА для перших трьох секторів (низьковольтне електричне обладнання, електромагнітна сумісність, безпека машин). Враховуючи важливе значення заходів ТБТ для українського експорту до ЄС, належна адаптація цієї сфери до права ЄС та укладення Угоди АСАА, яка передбачає взаємне визнання результатів робіт з оцінки відповідності продукції між ЄС та Україною і є важливим інструментом для спрощення та просування українського експорту промислової і технологічної продукції, а також інтеграції України у європейські ланцюги доданої вартості.

В рамках виконання Угоди про асоціацію та Стратегії СФЗ Україна ухвалила низку рамкових законів, які закладають основи для впровадження європейської моделі системи безпечності та якості харчових продуктів в Україні. Це сприяє підвищенню рівня охорони життя і здоров'я людей, тварин та рослин, а також розширенню українського експорту аграрної і харчової продукції до країн ЄС та третіх країн. Україна пройшла аудит та отримала право на експорт до ЄС таких продуктів тваринного походження, як: м'яса птиці, риби та рибопродуктів, меду бджолиного, яєць і яйцепродуктів, молочних продуктів, колагену, кишкової сировини, равліків, нехарчових продуктів тваринного походження. Зокрема, експорт молочних продуктів. Зокрема, у 2016 р. Україна одержала дозвіл на експорт до ЄС молочної продукції, після чого 13 українських підприємств розпочали експорт молочної продукції до ЄС. Станом на жовтень 2021 року, молоко та молочні продукти до ЄС постачали 25 українських підприємств. У 2021 р. аудит Єврокомісії підтвердив належну якість і безпечність молочних продуктів з України, які призначені для експорту до ЄС.³¹ Загалом право експортувати власну продукцію тваринного походження до ЄС отримали 380 українських підприємств (станом на кінець 2021 р).

У митній сфері була ухвалена низка важливих законів щодо діяльності уповноваженого економічного оператора та спрощення митних процедур, про режим спільного транзиту. Запроваджено програму авторизованого економічного оператора (АЕО), а з 17.03.2021 розпочато етап національного застосування режиму спільного транзиту та NCTS. Це дозволить приєднатися Україні до єдиної транзитної системи ЄС (NCTS), а також до Конвенції про спрощення формальностей у торгівлі товарами та Конвенції про процедуру спільного транзиту і запровадити спільний митний транзит з 35 країнами-членами Конвенції (підприємства зможуть переміщувати товари за однією транзитною декларацією, з однією фінансовою гарантією і за єдиними правилами)³². У 2021 р. була проведена попередня оціночна місія щодо приєднання України до Конвенції та NCTS, у 2022 р. буде проведена основна місія щодо приєднання України до Конвенції з метою переходу від національного режиму застосування NCTS до міжнародного.

Важливою частиною ПВЗВТ є сфера послуг. Рівень регуляторного наближення у сфері послуг загалом є нижчим, ніж для товарів. З метою урахування розвитку права ЄС у 2021 році був оновлений Додаток XVII-3 до Угоди про асоціацію, виконання якого є умовою для взаємного надання режиму внутрішнього ринку з ЄС у секторах послуг. На сьогодні найбільший прогрес у регуляторному наближенні демонструє сектор телекомунікаційних послуг (прийнято два рамкові закони у цій сфері

³¹ <https://www.kmu.gov.ua/news/derzhprodspozhivsluzhba-audit-yes-pidтверdiv-visoku-yakist-ukrayinskogo-moloka>

³² https://mof.gov.ua/uk/common_transit_mode-473

– про електронні комунікації та незалежного національного регулятора³³, розробляються підзаконні акти) і є першим претендентом на отримання взаємного режиму внутрішнього ринку з ЄС. У 2021 році також була укладена Угода про Спільний авіаційний простір між Україною та ЄС (САП), яка передбачає взаємну лібералізацію доступу на ринок на основі стандартів ЄС у сфері безпеки польотів та управління повітряним рухом, захисту прав споживачів³⁴.

Разом з тим, сфера транспортних послуг залишається досить проблемною через значне відставання України у регуляторному наближенні до законодавства ЄС (особливо у залізничному транспорті), а також наявність бар'єрів для українських перевізників щодо доступу на ринок ЄС. Зокрема, нестача дозволів на здійснення міжнародних автомобільних вантажних перевезень в основних транзитних країнах ЄС (в першу чергу, Польщі, яка навіть знизилла квоту дозволів для України протягом останніх років) - значний бар'єр для ефективного функціонування ПВЗВТ та експорту українських товарів до ЄС, а також для розвитку вітчизняного сектору міжнародних автомобільних перевезень і транзитного потенціалу України.³⁵ Україна заявляє про порушення Статті 136 Угоди про асоціацію Польщею та сподівається на вирішення цього питання на рівні ЄС шляхом укладення спеціальної угоди, що призведе до лібералізації вантажних автомобільних перевезень між Україною та ЄС (зокрема, транзитних перевезень).³⁶

Питання подальшої лібералізації торгівлі пов'язані також з необхідністю дотримуватися зобов'язань сторін в рамках ПВЗВТ, а також вирішення чинних торговельних подразників, де Україна та ЄС мають різні позиції. У підсумковій заяві 23-го Саміту Україна-ЄС зазначаються два найбільші торговельні подразники – це мораторій України на експорт необробленої деревини та питання використання сторонами процедур торговельного захисту (антидемпінгові та спеціальні розслідування)³⁷. Вирішення цих питань потребує виконання Україною відповідної постанови Арбітражної групи щодо мораторію на експорт необробленої сировини, яка визнала правомірним застосування Україною обмеження на експорт для захисту цінних та рідкісних порід дерев, проте для інших порід дерев мораторій має бути скасовано. Також Україна та ЄС мають забезпечити повну відповідність стандартам СОТ при використанні процедур торговельного захисту.

Отже, можна виділити такі основні кроки для зменшення нетарифних бар'єрів та удосконалення імплементації ПВЗВТ:

- Укладення Угоди про оцінку відповідності та прийнятність промислової продукції (АСАА) у перших трьох пріоритетних секторах для «промислового безвізу» (Стаття 57 Угоди про асоціацію).
- Прискорення процесу визнання еквівалентності санітарних та фітосанітарних заходів (СФЗ) з метою відкриття ринків та спрощення експорту для харчової та сільськогосподарської продукції (Стаття 66).
- Приєднання України до системи спільного транзиту та забезпечення взаємного визнання статусу авторизованих економічних операторів для спрощення митних процедур та формальностей з ЄС (Стаття 76).
- Подальша лібералізація торгівлі послугами та усунення перешкод для заснування компаній та трансграничного надання послуг (Статті 89 та 96).

³³ Закон "Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах електронних комунікацій, радіочастотного спектра та надання послуг поштового зв'язку" прийнятий 16.12.2021 і надіслано на підпис Президенту України.

³⁴ <https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayina-ta-yevropejskij-soyuz-uklali-ugodu-pro-spilnij-aviacijnij-prostir>

³⁵ <https://kse.ua/wp-content/uploads/2021/11/Final-DCFTA-services-2021-11-11.pdf>

³⁶ <https://kse.ua/wp-content/uploads/2021/11/Final-DCFTA-services-2021-11-11.pdf>

³⁷ <https://www.president.gov.ua/news/spilna-zayava-za-pidsumkami-23-go-samitu-ukrayina-yevropejsk-71037>

- Укладення спеціальних угод у сфері автомобільного, внутрішнього водного та залізничного транспорту з метою лібералізації транспортних перевезень з ЄС (Стаття 136). Першочергове завдання – це вирішення питання щодо врегулювання і лібералізації міжнародних вантажних перевезень між Україною та ЄС, зокрема, транзитних.
- Поступове взаємне відкриття ринків публічних закупівель на основі рішення про відповідність законодавства України до законодавства ЄС (Стаття 153).

Розділ 3. Оцінка впливу тарифних і нетарифних заходів на торгівлю між Україною та ЄС: гравітаційна модель міжнародної торгівлі

У цьому розділі досліджується вплив тарифних і нетарифних заходів на інтенсивність імпорту до ЄС з фокусом на торгівлі між ЄС та Україною. Аналіз включає оцінку впливу нетарифних і тарифних заходів на торгівлю, а також оцінку впливу подальшої лібералізації торгівлі між Україною та ЄС на добробут.

3.1 Вплив нетарифних заходів: огляд літератури

Нетарифні заходи (НТЗ) є важливими інструментами торговельної політики. Загальне зниження митного захисту, яке відбувалося у світі протягом останніх десятиліть (середня світова ставка зменшилася з 15,6% у 1994 році до 5,2% у 2017 році), посилило роль НТЗ у торговельній політиці. Вони відіграють помітну роль у формуванні торговельних потоків за кількома важливими аспектами: асортиментом та обсягом торгівлі, а також ціною та якістю товарів і послуг (COT, 2012).

Незважаючи на все більший рівень застосування, вплив НТЗ на торгівлю досі недостатньо зрозумілий. Частково це пов'язано з тим, що, на відміну від тарифів, нетарифні заходи впливають не лише на пропозицію через зміну вартості та зменшення доступності імпортованих проміжних товарів – а й на попит, через вплив на якість кінцевих товарів та впевненість споживачів у їхній безпечності. Відповідно, вплив НТЗ на різні аспекти торгівлі може бути неоднозначним.

Крім різних напрямів впливу НТЗ, їхня різноманітність заважає обрати єдину шкалу та порівнювати різні заходи та їхні типи (заходи у сфері охорони здоров'я та безпечності, технічні специфікації чи формальне інспектування).

Незважаючи на те, що національні стандарти та правила за своєю природою є недискримінаційними і мають однаково застосовуватися до вітчизняних і іноземних товарів, недостатньо дослідженим залишається питання їхнього застосування на практиці та існування дискримінації у застосуванні НТЗ.

Навіть якщо правила та норми ідентичні для місцевих та іноземних товарів, існує проблема моніторингу та виконання – значний час і ресурси витрачаються на те, щоб санітарні та технічні стандарти виробництва імпортованих товарів відповідали нормативним стандартам країни імпортера. Товари місцевого виробництва можуть користуватися перевагами автоматичного розпізнавання та відсутністю надмірної бюрократії. Тоді як іноземним виробникам доводиться підтверджувати якість своєї продукції кожного разу, коли вони проходять митний контроль. Товари, вироблені країнами, які належать до спільного економічного простору, наприклад ЄС, взаємно визнаються, тоді як товари з-поза меж спільного ринку підлягають обтяжливим перевіркам і контролю.

Існує також питання справедливості та конкуренції, на які суттєво впливає діюча торговельна політика. Ключовим є те, що НТЗ фактично можуть бути прихованим протекціонізмом, який обмежує різноманітність продуктів і робить товари дорожчими. Впровадження НТЗ може призвести до зниження продуктивності фірм через обмеження доступних проміжних ресурсів, обладнання та технологій.

Механізм скорочення продуктивності працює через зворотні або прямі зв'язки. Зворотні зв'язки спричиняють зменшення різноманітності вхідних ресурсів (Ethier, 1982), або зменшують доцільність певних інгредієнтів або технологій, що призводить до менш ефективного поєднання вхідних ресурсів. Зниження продуктивності також може виникнути через прямі зв'язки у формі відсутності конкуренції на ринках кінцевих товарів, що призводить до Х-неефективності (Corden, 1974) і ефектів масштабу (Krugman, 1979; Helpman and Krugman, 1985).

Література про НТЗ здебільшого зосереджена на їхньому впливі на торгівлю, зазвичай виявляючи негативний загальний ефект (Otsuki, 2001; Disdier, 2008). Цей ефект є неоднорідним і залежить від розмірів компаній та рівня розвитку країни (Fiankor, 2020). Вплив на експорт залежить від здатності компаній до адаптації: фірмам із країн, що розвиваються, надзвичайно важко виконати вимоги нетарифних заходів.

Anders та Caswell (2009), досліджуючи вплив стандарту безпечності харчових продуктів (НАССР) на імпорт морепродуктів, виявили негативний вплив на торгівлю для країн, що розвиваються, тоді як ефект є позитивним для розвинених країн. Xiong та Beghin (2014) дослідили вплив такого заходу, як Максимальний рівень залишків (МРЗ) та виявили, що експортери з країн, що розвиваються, більше піддаються впливу МРЗ. Існує також проблема фіксованої вартості виконання нормативних вимог, яка непропорційно важка для малих і середніх підприємств (МСП), тому лібералізація політики приносить більше переваг МСП (Shepotylo and Vakhitov, 2015).

Нарешті, важливим є низький рівень регуляторних бар'єрів та залучення місцевих компаній до глобальних ланцюгів створення вартості. НТЗ можуть як погіршити конкурентоспроможність компаній, так і покращити якість продукції. Movchan et al. (2020) та Shepotylo et al. (2021) виявили, що для українських фірм харчової промисловості нетарифні заходи призводять до вищих експортних цін, вищої якості експортованих харчових продуктів та зниження продуктивності.

3.2 Адвалорний еквівалент нетарифних заходів: ЄС та Україна

Щоб привести різні НТЗ до спільного знаменника, ми використовуємо концепцію адвалорного еквіваленту нетарифного заходу (AVE NTM) – він відображає рівень мита, що призводить до такого ж впливу на торгівлю, як і кількісно еквівалентний нетарифний захід. Цей метод був реалізований Looi Kees (2009) та доопрацьований Kees та Nicita (2016) - див Додаток Г.

Адвалорні еквіваленти нетарифних заходів та тарифи, що застосовуються до українського імпорту до ЄС, представлені на Рисунок 3.2.1. Результати представлені у розрізі усіх розділів гармонізованої системи класифікації міжнародної торгівлі. Для кожного розділу було обчислене середнє значення еквіваленту, зважене на структуру поставок з України в ЄС, що надає більше ваги товарам, які імпортуються в ЄС з України.

Хоча зважена адвалорна митна ставка для імпорту в ЄС для українських товарів є низькою і в середньому становить лише 0,1%, загальна сума всіх адвалорних еквівалентів нетарифних заходів дорівнює 38,8%. Внесок Технічних бар'єрів у торгівлі становить 22,3%, Неавтоматичного ліцензування, квот, заборон та кількісних заходів – 10,8%, Санітарних й фітосанітарних заходів - 5,5% і Інспектування - 0,4%.

Серед товарів найвищий рівень захисту мають Живі тварини, Пластмаса, гума та вироби з них, Вироби з паперу та картону. Найвищі Санітарні й фітосанітарні заходи застосовуються до Живих тварин. Технічні бар'єри у торгівлі мають високий рівень для Пластмас і гуми, Машинобудування,

Механічних приладів та електричного обладнання, а також Точних і медичних інструментів. Ліцензування є найбільш значущим для Живих тварин, Овочів, Харчових продуктів та Хімічних продуктів. Цей рівень захисту становить значні торговельні бар'єри, особливо у порівнянні з митними ставками.

На Рисунок 3.2.2 представлені прості середні значення адвалорних еквівалентів для українського імпорту до ЄС. Загальна сума всіх адвалорних еквівалентів нетарифних заходів перевищує 60%: Санітарні й фітосанітарні заходи становлять 7,6%, Технічні бар'єри у торгівлі – 36%, Інспектування – 0,3%, Неавтоматичне ліцензування, квоти, заборони та кількісні заходи – 16,2%.

Найбільш регульованими в ЄС є харчові продукти, напої та тютюнові вироби, овочі, пластмасові та гумові вироби. Той факт, що найбільш регульований розділ відповідно до простого середнього значення не збігається з найбільш регульованим розділом за середньозваженим показником (і для більшості продуктів перевищує середньозважений), вказує на те, що існує значний негативний вплив нетарифних заходів на торгівлю, оскільки продукти з вищим рівнем нетарифних бар'єрів торгуються менше.

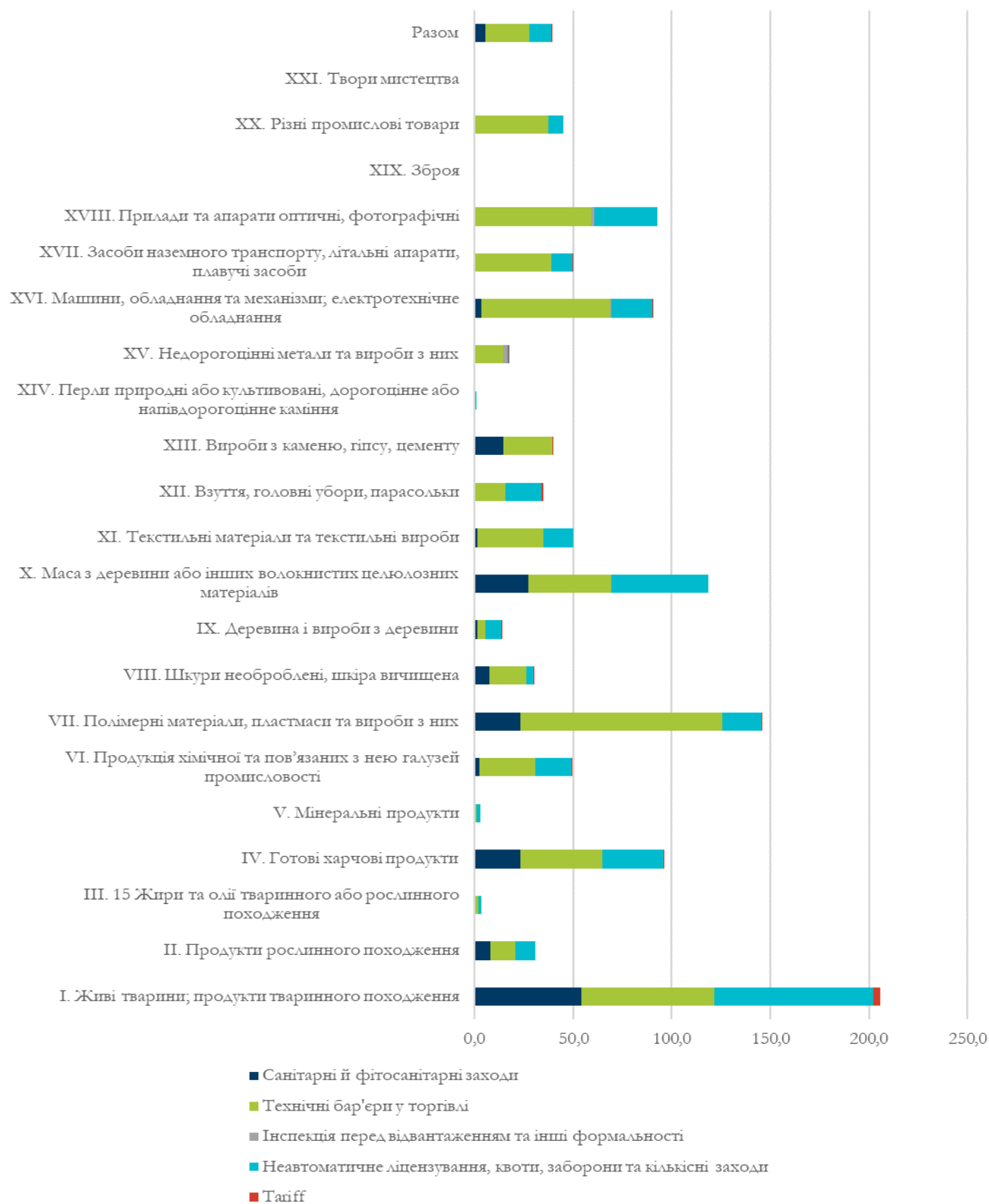
Згідно з наявними дослідженнями, бар'єри є особливо серйозними для країн, що розвиваються, та для МСП. Міжнародні підприємства з розвинених країн мають більше ресурсів, технологічних переваг та організаційних ресурсів для більшої ефективності подолання цих бар'єрів. Як наслідок, великі корпорації відчувають меншу конкуренцію, мають більшу ринкову владу та мають ринкову силу встановлювати вищі ціни на свої товари.

У той же час технічні заходи, такі як Санітарні й фітосанітарні заходи (СФЗ) і Технічні бар'єри у торгівлі (ТБТ), виконують важливу функцію захисту споживачів від низькоякісної та небезпечної продукції, що позитивно впливає на їхній добробут. Таким чином, загальний ефект СФЗ і ТБТ є неоднозначним і потребує подальшого дослідження.

З іншого боку, Неавтоматичне ліцензування, квоти, заборони та кількісні заходи (НЛКЗ) та Інспектування перед відвантаженням та інші формальності (ІВФ) не тільки створюють торговельні бар'єри, але й збільшують «бюрократію», спричиняючи затримки та збільшуючи витрат. Вони здебільшого не мають позитивного впливу на якість продукції. Таким чином, можна стверджувати, що треба уникати ІВФ та НЛКЗ, або гармонізувати їх між торговельними партнерами.

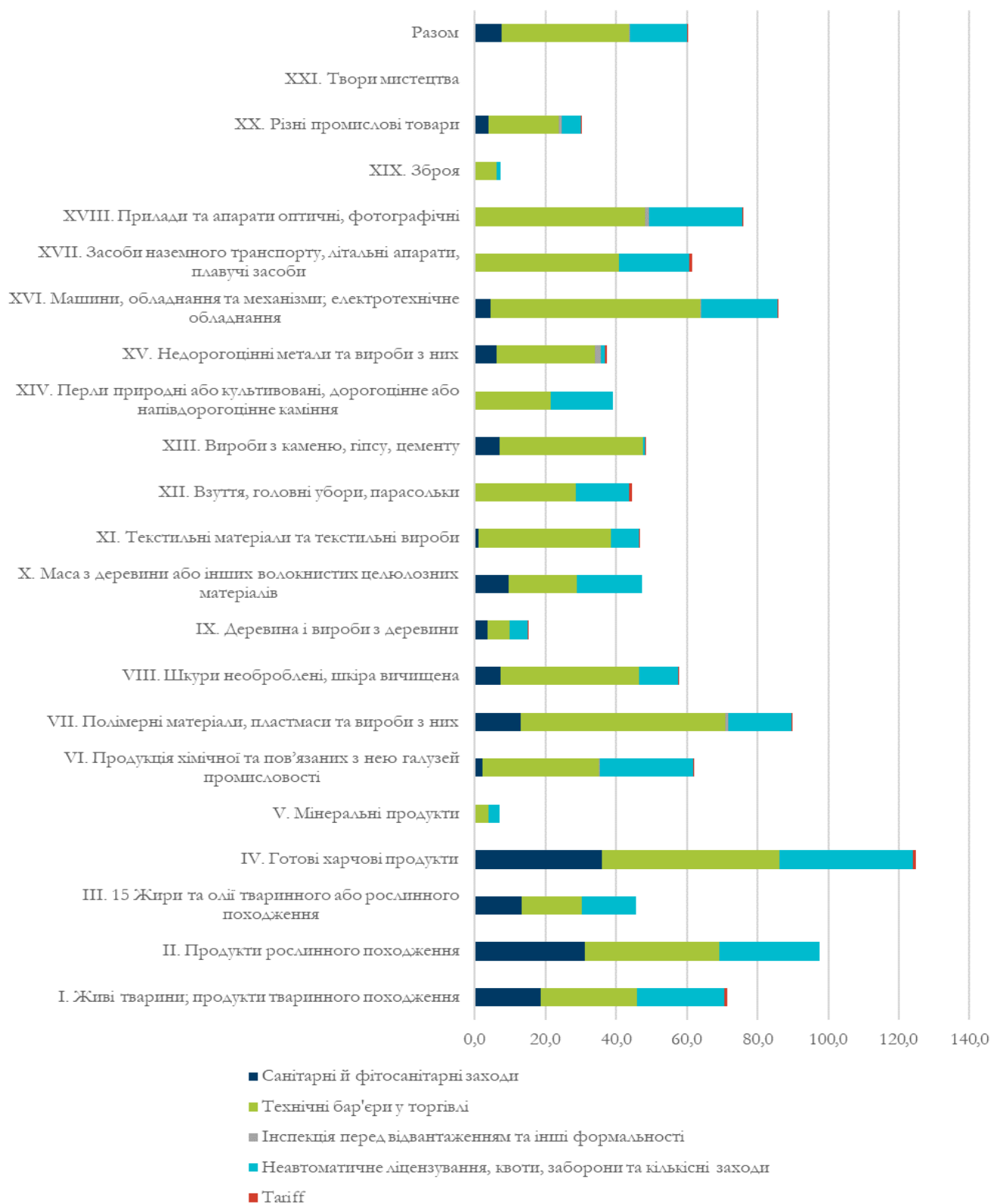
Нижче наведено більше інформації щодо торговельної політики ЄС для всіх країн (Таблиця 3.2.1) та для України (Таблиця 3.2.2). У таблицях представлено прості та зважені середні значення параметрів торговельної політики. Рівень захисту ЄС щодо українського імпорту різний: митний захист нижчий – для України діє середньозважене мито 0,2%, тоді як для всіх країн воно становить 1,4%. У той же час Україна імпортує до ЄС продукцію, яка підпадає під дію вищих НТЗ, оскільки світовий загальний імпорто-зважений адвалорний еквівалент становить 30,4%, що нижче відповідного показника для українського імпорту (38,8%).

Рисунок 3.2.1. Зважені адвалорні еквівалентні тарифи на український імпорт до ЄС, %

Джерело: Власні розрахунки.

Рисунок 3.2.2. Прості середні адвалорні еквівалентні тарифи на український імпорт до ЄС, %

Джерело: Власні розрахунки.

3.1 Угода про поглиблену і всеохоплюючу зону вільної торгівлі між Україною та ЄС: Аналіз загального впливу

Угода про ПВЗВТ між Україною та ЄС стала не лише значним кроком до лібералізації торгівлі між ЄС та Україною, а й кроком вперед у аспекті глибини та масштабу співпраці. Преференційні торговельні угоди (РТА) спочатку були зосереджені на зниженні тарифів, але з середини 80-х років спостерігається сильна тенденція до більш глибоких і комплексних угод, що охоплюють нетарифні заходи, послуги, права інтелектуальної власності та державні закупівлі (Limão, 2016). Крім того, вплив РТА на обсяг торгівлі є сильнішим, якщо країни, що уклали угоду, знаходяться близько одна до одної, мають значні економічні розміри, вже високий рівень розвитку торгівлі та планують у майбутньому переговори щодо більш амбітної торговельної угоди (Baier, 2019). Усі ці фактори вказують на те, що ПВЗВТ між Україною та ЄС потенційно може мати сильніший вплив на обсяги та структуру торгівлі. Ми перевіряємо цей прогноз зосереджуючись на періоді 2015-2020 років, щоб відділити шок, спричинений конфліктом між Україною та Росією, від ефекту підписання ПВЗВТ з ЄС.

Ми оцінюємо рівняння “difference in difference” з двостороннім фіксованим ефектом, враховуючи нульову торгівлю та неоднорідність між торговельними партнерами, де залежною змінною є загальний імпорт до країни i з країни j у момент часу t (Детальніше про методологію гравітаційної моделі у Додатку Д):

$$M_{ij,t} = \exp \exp (\beta_{PTA} PTA_{ij,t} + Z_{ij,t} \gamma + D_t + D_{ij}) + e_{ij,t}$$

де РТА – один з видів преференційної торговельної угоди, включаючи угоди обмеженої дії, угоди про вільну торгівлю, угоди про економічну інтеграцію або митний союз.

Протягом 2015-2019 років укладання одного з видів преференційної торговельної угоди не призводило до значного зростання торгівлі, про що свідчить статистично незначимий коефіцієнт РТА (Таблиця 3.3.1, Колонка 1). Результат є незмінним і після врахування рівня тарифів та нетарифних заходів.

Торговельні угоди, підписані ЄС протягом цього періоду, не показали кращого результату (Таблиця 3.3.1, Колонка 2). За досліджуваний період між ЄС та іншими країнами було підписано 4 глибокі торговельні угоди: з Південною Кореєю (2015), Україною (2016), Канадою (2017) та Японією (2019). В рамках цих угод, спостерігається значне зростання торгівлі з ЄС – приблизно на 3,5% (Таблиця 3.3.1, Колонка 3). Врахування рівня тарифів та нетарифних заходів зменшує розмір прямого ефекту, але також запроваджує інші канали впливу РТА на торгівлю через зниження обмежувальних заходів.

Виділяється ПВЗВТ з Україною, оскільки імпорт з України до країн ЄС зріс на 21%, навіть з врахуванням відновлювального тренду, який був позитивним для України у 2015-2019 роках. Аналіз свідчить про потужну торгівлю між ЄС та Україною, який є наслідком підписання угоди у 2016 році. Цей результат слід сприймати як переконливий доказ переваг ПВЗВТ між Україною та ЄС із застереженням про вплив низької бази порівняння. Україна почала відновлюватися після значного падіння торгівлі в 2015 році через українсько-російський конфлікт, втрату контролю над Кримом та частиною Донецької та Луганської областей. Щоб побачити деякі причинно-наслідкові наслідки, нам потрібно вивчити механізм, який дозволяє зміцнювати торгівлю за допомогою угод про лібералізацію торгівлі. З цією метою ми використовуємо гравітаційну модель на рівні товарних позицій.

Таблиця 3.2.1 Нетарифні заходи та тарифи на імпорт ЄС у 2019 році

	СФЗ	ТБТ	ІВФ	НАКЗ	Всі НТЗ	Тариф	СФЗ	ТБТ	ІВФ	НАКЗ	Всі НТЗ	Тариф
Розділи	Зважені						Прості середні					
I. Живі тварини; продукти тваринного походження	46.7	47.7	1.1	59.2		3.9	18.3	24.4	0.2	21.4		2.0
II. Продукти рослинного походження	30.8	31.7	0.0	27.3		1.4	22.6	26.3	0.0	20.0		1.6
III. 15 Жири та олії тваринного або рослинного походження	21.9	81.9	0.0	43.5		3.3	13.3	21.3	0.0	15.4		2.0
IV. Готові харчові продукти	27.2	44.2	0.0	29.9		4.6	20.8	29.9	0.0	22.3		3.2
V. Мінеральні продукти	0.0	3.0	0.0	4.5		0.0	0.1	2.8	0.0	2.5		0.1
VI. Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	2.5	19.4	0.1	21.4		1.6	1.6	28.6	0.2	21.2		1.6
VII. Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них	7.9	28.9	0.1	11.6		3.4	9.2	35.3	0.3	10.0		1.6
VIII. Шкури необроблені, шкіра вичищена	4.0	16.5	0.0	2.7		3.1	3.4	17.3	0.0	6.2		0.9
IX. Деревина і вироби з деревини	0.6	4.3	0.0	4.9		1.4	1.8	3.0	0.0	2.2		0.6
X. Маса з деревини або інших волокнистих целюлозних матеріалів	6.0	23.0	0.0	16.3		0.0	5.5	12.7	0.0	11.0		0.0
XI. Текстильні матеріали та текстильні вироби	0.6	19.3	0.0	7.8		5.7	0.7	26.7	0.1	6.5		2.8
XII. Взуття, головні убори, парасольки	0.0	7.8	0.0	8.3		9.7	0.0	18.8	0.0	9.7		2.1
XIII. Вироби з каменю, гіпсу, цементу	3.1	13.9	0.0	0.1		3.1	6.4	22.9	0.0	0.4		1.3
XIV. Перли природні або культивовані, дорогоцінне або напівдорогоцінне каміння	0.0	3.4	0.0	1.1		0.1	0.2	23.4	0.0	18.4		0.3
XV. Недорогоцінні метали та вироби з них	2.5	13.6	1.1	0.7		1.5	4.2	19.0	0.9	0.9		0.9
XVI. Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання	0.8	23.3	0.3	9.1		0.9	2.0	34.4	0.1	12.5		0.6
XVII. Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	0.0	14.2	0.0	7.2		3.1	0.0	25.5	0.0	11.5		1.5
XVIII. Прилади та апарати оптичні, фотографічні	0.0	16.3	1.7	9.2		0.4	0.0	27.8	0.9	14.8		0.6
XIX. Зброя	0.0	7.7	0.0	0.0		1.4	0.0	3.7	0.0	0.6		1.5
XX. Різні промислові товари	0.0	8.1	0.0	1.8		1.8	1.2	13.2	0.3	3.8		0.8
XXI. Твори мистецтва	0.0	0.0	0.0	0.0		0.0	0.0	0.0	0.0	0.0		0.0
Разом	3.3	17.0	0.2	9.9	30.4	1.7	5.2	24.6	0.2	11.1	41.2	1.4

Джерело: Власні розрахунки.

Таблиця 3.2.2. Нетарифні заходи та тарифи на імпорт з України до ЄС у 2019 році

	СФЗ	ТБТ	ІВФ	НАКЗ	Всі НТЗ	Тариф	СФЗ	ТБТ	ІВФ	НАКЗ	Всі НТЗ	Тариф
Розділи	Зважені						Прості середні					
I. Живі тварини; продукти тваринного походження	54.0	67.3	0.0	80.6		3.8	18.8	27.2	0.0	24.7		0.6
II. Продукти рослинного походження	8.0	12.8	0.0	10.1		0.0	31.1	38.1	0.0	28.3		0.0
III. 15 Жири та олії тваринного або рослинного походження	0.7	1.4	0.0	1.7		0.0	13.4	17.1	0.0	15.1		0.0
IV. Готові харчові продукти	23.4	41.2	0.0	31.0		0.7	36.1	50.1	0.0	37.8		0.9
V. Мінеральні продукти	0.0	1.2	0.0	1.9		0.0	0.1	3.9	0.0	3.0		0.0
VI. Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	2.3	28.4	0.1	18.1		0.1	2.3	32.9	0.2	26.4		0.0
VII. Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них	23.2	102.3	0.0	19.7		0.0	13.0	58.0	0.6	18.0		0.0
VIII. Шкури необроблені, шкіра вичищена	7.5	18.8	0.0	3.4		0.2	7.4	39.0	0.0	11.3		0.1
IX. Деревина і вироби з деревини	1.2	4.5	0.0	7.9		0.1	3.7	6.1	0.0	5.1		0.0
X. Маса з деревини або інших волокнистих целюлозних матеріалів	27.3	41.8	0.0	49.3		0.0	9.5	19.5	0.0	18.3		0.0
XI. Текстильні матеріали та текстильні вироби	1.5	33.6	0.0	15.3		0.0	1.0	37.7	0.0	7.8		0.1
XII. Взуття, головні убори, парасольки	0.0	15.4	0.0	18.2		1.2	0.0	28.5	0.0	15.1		1.0
XIII. Вироби з каменю, гіпсу, цементу	14.7	24.7	0.0	0.0		0.1	7.1	40.5	0.0	0.6		0.2
XIV. Перли природні або культивовані, дорогоцінне або напівдорогоцінне каміння	0.0	0.3	0.0	0.0		0.0	0.2	21.3	0.0	17.6		0.0
XV. Недорогоцінні метали та вироби з них	0.5	13.9	2.0	0.6		0.1	6.1	28.0	1.6	1.3		0.3
XVI. Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання	3.3	65.8	0.2	20.9		0.0	4.6	59.2	0.2	21.6		0.1
XVII. Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	0.0	38.8	0.0	11.0		0.1	0.0	40.8	0.0	19.7		0.9
XVIII. Прилади та апарати оптичні, фотографічні	0.0	59.3	1.3	32.2		0.0	0.0	48.3	1.0	26.5		0.0
XIX. Зброя	0.0	0.0	0.0	0.0		0.0	0.0	6.2	0.0	1.2		0.0
XX. Різні промислові товари	0.0	37.5	0.0	7.4		0.0	3.9	20.0	0.7	5.3		0.0
XXI. Твори мистецтва							0.0	0.0	0.0	0.0		0.0
Разом	5.3	22.3	0.4	10.8	38.8	0.1	7.6	36.0	0.3	16.2	60	0.2

Джерело: Власні розрахунки.

Таблиця 3.3.1. Вплив підписання преференційних торговельних угод на імпорт: сукупний аналіз

	(1) РТА	(2) EUFTA	(3) ПВЗВТ	(4) ПВЗВТ Україна-ЄС
А: РТА				
РТА, Yes=1	0.0210 (0.0157)	0.0156 (0.0167)	0.0351* (0.0169)	0.210*** (0.0377)
N	68618	68618	68618	68618
R squared	0.911	0.911	0.911	0.911
В: РТА та тарифи				
РТА, Yes=1	0.0185 (0.0164)	0.0128 (0.0175)	0.0319 (0.0179)	0.212*** (0.0378)
Applied tariff	-0.284 (0.440)	-0.290 (0.440)	-0.280 (0.440)	-0.303 (0.436)
N	68618	68618	68618	68618
R squared	0.911	0.911	0.911	0.911
С: РТА, тарифи та НТЗ				
РТА, Yes=1	0.0178 (0.0161)	0.0117 (0.0172)	0.0322 (0.0175)	0.206*** (0.0376)
Applied tariff	-0.280 (0.438)	-0.286 (0.437)	-0.275 (0.437)	-0.298 (0.433)
AVE NTM	-0.0396 (0.0245)	-0.0396 (0.0245)	-0.0397 (0.0245)	-0.0393 (0.0245)
N	68618	68618	68618	68618
R squared	0.911	0.911	0.911	0.911

Standard errors in parentheses

* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$

3.2 Поглиблена та всеосяжна торговельна угода між Україною та ЄС: роль тарифних та нетарифних заходів

Щоб побачити вплив НТЗ на торгівлю з ЄС як механізму, за допомогою якого лібералізація торговельної політики зменшує торговельні бар'єри, потрібно провести аналіз на більш низькому рівні агрегації даних із більшою варіацією нетарифних та тарифних заходів. Деталізація необхідна, оскільки оцінка адвалорного еквівалента НТЗ на високому рівні приховує неоднорідність видів захисту та видів продукції. Щоб зробити оцінку прийнятною, обрано імпорт на рівні 2 знаків Гармонізованої системи класифікації міжнародної торгівлі (HS). Аналітична модель виглядає так (Результати представлені в Таблиці 3.4.1):

$$\begin{aligned}
 M_{ij,t}^k = & \exp \exp (\sum \beta_{1,NTM}^s AVE NTM_{ij,t}^s + \beta_{DCFTAUKR} DCFTAUKR_{ij,t} \\
 & + \sum \beta_{2,NTM}^s AVE NTM_{ij,t}^s \times DCFTAUKR_{ij,t} + \beta_t tariff_{ij,t} + \beta_{RTA} PTA_{ij} + D_{it} + D_{jt} \\
 & + D_{ij} + D_k) + \epsilon_{ij,t}^k
 \end{aligned}$$

3.3 Вплив нетарифних заходів на торгівлю: аналіз гравітаційної моделі на рівні товарних позицій

У цьому розділі представлено оцінку впливу торговельної політики ЄС (включаючи мита і нетарифні заходи) на імпорт до ЄС. Розглянуто питання, чи однаковий вплив інструменти торговельної політики мають на країни-члени ЄС та країни, які не входять до ЄС. Оцінена модель контролює наявність регіональних торговельних угод, що дає можливість порівняти членство в ЄС з іншими РТА. Крім того, ми враховуємо особливості країни-партнера, а також відносні географічні характеристики: наявність спільного кордону та відстань між країнами-партнерами. Модель оцінюється для вибірки всіх країн-імпортерів, які повідомляють про використання нетарифних заходів з усіма країнами. Наприклад, Україна відсутня в базі даних нетарифних заходів, тому вона не включена як країна-імпортер, але включена в дані як країна-партнер.

Рівень проведення аналізу – товарні позиції на 4 знаках HS. Період часу – 2019 рік для даних про імпорт, РТА та мита, тоді як дані щодо нетарифних заходів беруться за 2018 рік як останні доступні. Регресія оцінюється за допомогою RPLM, що враховує нульову торгівлю та неоднорідність даних імпорту, з великою кількістю відносно невеликих значень імпорту та невеликою кількістю відносно високих та дуже високих значень імпорту між деякими парами країн. Розрахункова модель виглядає так (Результати представлені в Таблиці 3.5.1):

$$M_{ij}^k = \exp \exp (\sum \beta_{1,NTM}^s AVE NTM_{ij}^s + \beta_{EU} EU_{ij} + \sum \beta_{2,NTM}^s AVE NTM_{ij}^s \times EU_{ij} + \beta_t tariff_{ij} + \beta_{RTA} RTA_{ij} + \beta_b border_{ij} + \beta_{lang} language_{ij} + \beta_d \ln \ln dist_{ij} + D_i + D_j + D_k) + \epsilon_{ij}^k$$

Нетарифні заходи усіх видів становлять значні бар'єри для торгівлі з ЄС. Це можна побачити з регресійних моделей, де ми окремо оцінюємо кожен вид бар'єрів, включаючи СФЗ, ТБТ, ІВФ та НАКЗ (моделі 1-4). Оскільки всі нетарифні заходи вимірюються як ставки збільшення СФЗ на 1% пов'язане зі зниженням обсягу імпорту на 1,166%, збільшення ТБТ на 1% – зі зниженням на 1,058%, 1% збільшення ІВФ – зі зниженням на 2,871%, і збільшення НАКЗ на 1% – зі зниженням на 1,166%.

Торгівля всередині ЄС піддається значно нижчому впливу нетарифних заходів, про що свідчать позитивні та статистично значущі коефіцієнти взаємодії між AVE-змінними та категорійними змінними ЄС. Це означає, що до торгівлі всередині ЄС не застосовується той самий рівень нетарифних заходів, як до інших країн. Це ймовірно пов'язано з набагато нижчими рівнями «бюрократії», пов'язаної із забезпеченням та моніторингом впровадження нетарифних заходів. Зростання СФЗ на 1% пов'язане зі зниженням обсягу імпорту на 0,605%, збільшення ТБТ на 1% – зі зниженням на 0,349%, збільшення ІВФ на 1% – зі зниженням на 0,207%, і збільшенням НАКЗ на 1% – з 0,383% зниження.

Таблиця 3.5.1. Вільна торгівля між Україною та ЄС: роль нетарифних заходів

	(1) СФЗ	(2) ТБТ	(3) ІВФ	(4) НАКЗ	(5) Всі НТЗ
Ave SPS	-0.398*** (0.0734)				0.204** (0.0770)
EU-Ukraine DCFTA, Yes=1=1 # Ave SPS	1.153*** (0.306)				1.425*** (0.259)
Ave TBT		-0.621*** (0.114)			-0.472*** (0.118)
EU-Ukraine DCFTA, Yes=1=1 # Ave TBT		-0.412** (0.154)			-0.720*** (0.195)
Ave Inspection			-1.611*** (0.352)		-1.198*** (0.327)
EU-Ukraine DCFTA, Yes=1=1 # Ave Inspection			-4.166 (3.682)		-3.525 (2.981)
Ave Licensing				-0.863*** (0.111)	-0.559*** (0.0982)
EU-Ukraine DCFTA, Yes=1=1 # Ave Licensing				-0.272 (0.482)	-0.0210 (0.448)
EU-Ukraine DCFTA, Yes=1=1	0.208 (0.114)	0.392** (0.117)	0.310** (0.111)	0.326** (0.125)	0.396*** (0.116)
Applied tariff	-3.500*** (0.541)	-3.439*** (0.539)	-3.285*** (0.539)	-3.516*** (0.533)	-3.285*** (0.532)
RTA Yes=1	0.0151 (0.0187)	0.0200 (0.0196)	0.0162 (0.0187)	0.0158 (0.0193)	0.0204 (0.0198)
N	6134296	6134296	6134296	6134296	6134296
R squared	0.661	0.662	0.661	0.662	0.663

* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$

Товар, до якого застосовується принаймні один вид нетарифних заходів, має вищі рівні інших видів нетарифних заходів. Про це свідчать менші негативні коефіцієнти в регресійній моделі (5) порівняно з моделями (1)-(4), що вказує на те, що деякі продукти, ймовірно, підлягають непропорційно високому контролю, тому що різні типи НТЗ виконують дублюючі функції.

Торговельна угода з ЄС генерує на 23-41% більше торгівлі порівняно з іншими типами угод РТА. Про що свідчать позитивні та значущі ознаки коефіцієнта ЄС: у середньому країни, які мають РТА, торгують на 16% більше.

Імпорт дуже чутливий до ставок митного захисту, що демонструють статистично значущі та економічно важливі коефіцієнти для мит. Підвищення мита на 1% призводить зі зниженням обсягу імпорту на 3,3-3,6%. Ці оцінки збігаються з тими, які зазвичай наводяться в літературі, де документується еластичність торгівлі щодо тарифів у діапазоні 3-4%. Це не дивно у світі з низькими митами та високим рівнем конкуренції, де навіть незначна перевага, отримана від нижчого рівня мит, призводить до значного збільшення частки ринку.

Таблиця 3.5.2. ЄС та нетарифні заходи: регресійний аналіз на рівні HS4

	(1) СФЗ	(2) ТБТ	(3) ІВФ	(4) НАКЗ	(5) Всі НТЗ
AVE SPS	-1.166*** (0.231)				-0.357 (0.202)
EU Yes=1=1 # AVE SPS	0.561*** (0.155)				0.171 (0.150)
AVE TBT		-1.058*** (0.0955)			-0.778*** (0.0794)
EU Yes=1=1 # AVE TBT		0.709*** (0.0815)			0.552*** (0.0683)
Ave Inspection			-2.871*** (0.303)		-2.222*** (0.280)
EU Yes=1=1 # Ave Inspection			2.664*** (0.392)		2.208*** (0.364)
Ave Licensing				-1.166*** (0.101)	-0.613*** (0.0771)
EU Yes=1=1 # Ave Licensing				0.783*** (0.0959)	0.284*** (0.0751)
EU Yes=1=1	0.389*** (0.0962)	0.242* (0.0963)	0.414*** (0.0960)	0.303** (0.0972)	0.227* (0.0975)
Applied tariff	-3.649*** (0.593)	-3.557*** (0.572)	-3.446*** (0.583)	-3.627*** (0.570)	-3.259*** (0.556)
PTA Yes=1	0.157* (0.0737)	0.164* (0.0738)	0.156* (0.0745)	0.158* (0.0742)	0.164* (0.0747)
N	18284616	18284616	18284616	18284616	18284616
R squared	0.544	0.547	0.544	0.545	0.548

* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$

Встановивши, що члени ЄС стикаються з систематично нижчими торговельними бар'єрами, ніж країни-нечлени ЄС, а також мають вищу двосторонню торгівлю, ми розглянули, який ефект має підписання ПВЗВТ із ЄС на рівень впливу бар'єрів. Для цього ми включили до моделі індикаторну змінну EU FTA (значення 1, якщо країна має угоду з ЄС, 0 - в іншому випадку). Результати представлені в Таблиці 3.5.3.

Крім того, оцінка показала, що вплив нетарифних заходів на обсяг імпорту ЄС залишається негативним і значущим, а країни, які підписали торговельні угоди з ЄС, не мають нижчих бар'єрів для торгівлі з ЄС. Після контролю інших факторів торговельної політики, у 2019 році такі країни мали тенденцію торгувати з ЄС на нижчих рівнях порівняно з країнами, що не входять до ЄС. Ці висновки відображають декілька речей. По-перше, тяжіння міжнародної торгівлі перемістилося з ЄС до інших регіонів, особливо до Південно-Східної Азії, де у 2019 році було продемонстровано вищий рівень економічного зростання та вищий обсяг торгівлі порівняно з країнами ЄС. По-друге, в умовах низьких мит та наявності нетарифних заходів, які в багатьох випадках не особливо знижуються після підписання торговельних угод, цінність та вплив преференційних торговельних угод є низькими. Ми також перевірили надійність результатів, щоб побачити, як наші результати змінюються на різних рівнях регресії, представивши результати на рівні HS2 у Додатку Є.

Таблиця 3.5.3. EUFTA та нетарифні заходи: регресійний аналіз на рівні HS4

	(1) СФЗ	(2) ТБТ	(3) ІВФ	(4) НАКЗ	(5) Всі НТЗ
Ave SPS	-1.003*** (0.189)				-0.338* (0.171)
EU FTA Yes=1=1 # Ave SPS	0.0288 (0.139)				0.0672 (0.138)
Ave TBT		-0.709*** (0.0602)			-0.494*** (0.0501)
EU FTA Yes=1=1 # Ave TBT		-0.0162 (0.0763)			-0.0983 (0.0687)
Ave Inspection			-2.809*** (0.303)		-2.310*** (0.281)
EU FTA Yes=1=1 # Ave Inspection			0.730 (0.468)		0.505 (0.461)
Ave Licensing				-0.869*** (0.0700)	-0.472*** (0.0589)
EU FTA Yes=1=1 # Ave Licensing				0.135 (0.109)	0.161 (0.100)
EU FTA Yes=1	-0.345*** (0.0690)	-0.326*** (0.0719)	-0.355*** (0.0695)	-0.351*** (0.0714)	-0.336*** (0.0744)
Applied tariff	-3.828*** (0.596)	-3.903*** (0.596)	-3.528*** (0.593)	-3.859*** (0.588)	-3.599*** (0.577)
PTA Yes=1	0.291*** (0.0761)	0.290*** (0.0763)	0.293*** (0.0768)	0.288*** (0.0765)	0.291*** (0.0772)
N	18284616	18284616	18284616	18284616	18284616
R squared	0.544	0.546	0.544	0.545	0.547

* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$

3.4 Сценарії подальшої лібералізації торговельного режиму між Україною та ЄС

Ми моделюємо п'ять можливих сценаріїв розвитку торговельних відносин між Україною та ЄС, щоб оцінити вплив подальшої лібералізації торгівлі на імпорт ЄС з України (Таблиця 3.6.1). Сценарій 1 передбачає, що всі інші тарифи, що застосовуються між ЄС та Україною, будуть скасовані. Сценарій 2 передбачає повну інтеграцію України з ЄС і вступ до нього. Сценарій 3 передбачає зменшення впливу НТЗ на імпорт ЄС з України на 25%. Сценарій 4 передбачає зменшення впливу НТЗ на імпорт ЄС з України на 50%. Сценарій 5 передбачає повну регуляторну гармонізацію та усунення нетарифних бар'єрів щодо доступу на ринок ЄС, але без приєднання України до ЄС.

Для розрахунку впливу сформульованих сценаріїв ми використовуємо припущення про малу відкриту економіку, тому лібералізація торгівлі між ЄС та Україною має вплив другого порядку на світові ціни. Сценарії розраховуються на базі моделі, представленої у стовпці (5) Таблиці 3.5.2. При моделюванні зниження бар'єру НТЗ ми припускаємо, що торгівля між ЄС та Україною змінюється відповідно до отриманих коефіцієнтів, які характеризують взаємодію між НТЗ та ЄС. Наприклад, повна гармонізація та визнання ТБТ між ЄС та Україною збільшить імпорт на 0,552.

Оцінки зміни імпорту України до ЄС у географічному розрізі, а також для великих товарних розділів гармонізованої системи класифікації міжнародної торгівлі та обраних пріоритетних товарних груп на рівні HS4 представлені у Таблицях 3.6.1-3.6.3.

Таблиця 3.6.1. Специфікація сценаріїв лібералізації торговельного режиму між Україною та ЄС

Сценарій	Повне скасування митних заходів	Членство України у ЄС	Зменшення рівня НТЗ, %
Сценарій 1: Усунення мит	Так	Ні	Ні
Сценарій 2: Членство у ЄС	Так	Так	100
Сценарій 3: 25% гармонізація НТЗ	Ні	Ні	25
Сценарій 4: 50% гармонізація НТЗ	Ні	Ні	50
Сценарій 5: Повна гармонізація НТЗ	Ні	Ні	100

Джерело: Власні розрахунки.

У Таблиці 3.6.2 наведено оцінки результатів реалізації можливих сценаріїв на імпорт ЄС з України, розрахований як відсоткова зміна обсягу імпорту в базовому 2019 році. **Повне членство в ЄС (Сценарій 2) принесе найбільше зростання імпорту 40%** (9,3 млрд дол. США) з великим розходженням темпів зростання в країнах ЄС: від 23% збільшення імпорту до Румунії до 70% збільшення імпорту в Данію. **Скасування застосовуваних мит (Сценарій 1) збільшить імпорт лише на 0,5%** (0,105 млрд дол. США). **Взаємне визнання та гармонізація НТЗ (сценарії 3-4)** призведе до збільшення імпорту країн ЄС з України на 4,3%-17,2% (1-3,9 млрд дол. США).

У Таблиці 3.6.3 представлені оцінки результатів реалізації можливих сценаріїв за товарними розділами гармонізованої системи класифікації міжнародної торгівлі. **Найбільші вигоди від зниження тарифів (Сценарій 1) очікуються** для Розділу 1: Живі тварини; продуктів тваринного походження (12,2%, 52 млн дол. США), Розділу 12: Взуття, головні убори, парасольки (4%, 6,5 млн дол. США) та Розділу 4: Продукти харчування; напої; тютюну (2,4%, 26 млн дол. США).

Для членства в ЄС (Сценарій 2) найбільший приріст торгівлі очікується для Розділу 1: Живі тварини; продукти тваринного походження (104%, 0,45 млрд дол. США), Розділу 7: Пластмаси, гума та вироби з них (87%, 0,18 млрд дол. США), Розділу 18: Точні та медичні інструменти та апарати (69%, 0,036 млрд дол. США) та Розділу 16: Машини та механічні прилади; електрообладнання (66%, 1,8 млрд дол. США). В абсолютному вираженні значний приріст очікується в традиційних розділах, таких як Розділ 2: Овочеві продукти (34,4%, 1,816 млрд дол. США) і Розділ 15: Недорогоцінні метали та вироби з них (35,6%, 1,5 млрд дол. США).

Сценарії гармонізації НТЗ (Сценарії 3-5) оцінюють вигоди від подальшої лібералізації торгівлі подібно до Сценарію 2. Як і очікувалося, повна гармонізація (Сценарій 5) матиме більш сильний вплив порівняно з частковою гармонізацією (Сценарії 3 і 4).

У Таблиці 3.6.4 представлені результати моделювання політики для 30 товарів (рівень HS4), які є важливими позиціями українського експорту або з високим потенціалом зростання. Зниження тарифів (Сценарій 1) збільшило б імпорт меду (HS 0409, 56,4%, 52 млн дол. США) та помідорів (HS 2002, 46,9%, 17 млн дол. США) (46,9%). Членство в ЄС призведе до найбільшого розширення імпорту крохмалю та інуліну (HS 1108, 109%, 9 млн дол. США), круп; шроту та гранул (HS 1103, 106%, 1 млн дол. США), м'яса та істівних субпродуктів птиці (HS 0207, 107%, 287 млн дол. США) та скляного посуду (HS 7013, 101%, 5 млн дол. США). В абсолютному вираженні найбільший приріст очікується для імпорту Ізольованих проводів, кабелів та інших електричних провідників (HS 8544, 47%, 626 млн дол. США). Ті самі продукти виграють від гармонізації НТЗ.

Таблиця 3.6.2. Оцінка зміни обсягу імпорту до ЄС з України за країнами ЄС, %

Країна	Сценарій 1: Усунення тарифів	Сценарій 2: Членство у ЄС	Сценарій 3: 25% гармонізація НТЗ	Сценарій 4: 50% гармонізація НТЗ	Сценарій 5: 100% гармонізація НТЗ	Імпорт до ЄС у 2019, млрд дол США
Разом	0.5	40.3	4.3	8.6	17.2	22.991
Австрія	0.6	39.4	4.0	8.0	16.1	0.885
Бельгія	1.6	29.6	1.3	2.7	5.3	0.476
Болгарія	0.1	47.8	6.2	12.5	25.0	0.600
Кіпр	0.1	48.5	6.4	12.8	25.6	0.034
Чехія	0.3	43.9	5.2	10.5	20.9	1.220
Німеччина	0.8	38.8	3.8	7.7	15.3	3.245
Данія	1.0	69.9	11.6	23.1	46.2	0.245
Іспанія	0.1	39.9	4.3	8.5	17.1	1.804
Естонія	0.9	64.8	10.3	20.6	41.3	0.150
Фінляндія	0.5	66.2	10.8	21.5	43.1	0.077
Франція	1.2	36.5	3.1	6.3	12.6	0.796
Велика Британія	0.2	31.3	2.1	4.2	8.4	0.757
Греція	0.2	38.2	3.8	7.6	15.3	0.209
Хорватія	0.1	60.4	9.4	18.8	37.6	0.040
Угорщина	0.0	57.4	8.7	17.3	34.7	1.809
Ірландія	0.0	27.4	1.2	2.3	4.6	0.112
Італія	0.2	28.7	1.5	2.9	5.8	2.800
Литва	0.3	60.6	9.4	18.8	37.6	0.357
Люксембург	1.4	32.2	2.0	4.1	8.2	0.044
Латвія	0.4	64.6	10.4	20.8	41.5	0.207
Мальта	2.8	25.5	0.0	0.0	0.0	0.004
Нідерланди	0.1	34.4	2.9	5.8	11.6	2.027
Польща	1.0	44.2	5.1	10.3	20.6	2.901
Португалія	0.1	25.9	0.8	1.6	3.2	0.298
Румунія	0.3	23.0	0.0	0.0	0.0	1.044
Словаччина	0.2	56.1	8.3	16.6	33.1	0.689
Слованія	0.3	59.6	9.1	18.3	36.6	0.066
Швеція	0.6	51.1	7.0	13.9	27.8	0.097

Джерело: Власні розрахунки.

Таблиця 3.6.3. Оцінка зміни обсягу імпорту до ЄС з України за товарними групами на рівні розділів HS, %

Розділ	Сценарій 1: Усунення тарифів	Сценарій 2: Членство у ЄС	Сценарій 3: 25% гармонізація НТЗ	Сценарій 4: 50% гармонізація НТЗ	Сценарій 5: 100% гармонізація НТЗ	Імпорт до ЄС у 2019, млрд дол США
Разом	0.5	40.3	4.3	8.6	17.2	22.991
I. Живі тварини; продукти тваринного походження	12.2	104.1	17.3	34.6	69.2	0.429
II. Продукти рослинного походження	0.0	34.3	2.9	5.8	11.6	5.295
III. 15 Жири та олії тваринного або рослинного походження	0.0	24.2	0.4	0.7	1.5	1.579

IV. Готові харчові продукти	2.4	61.3	9.0	18.1	36.2	1.080
V. Мінеральні продукти	0.2	27.8	1.2	2.5	4.9	1.034
VI. Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	0.0	23.9	0.3	0.6	1.2	2.930
VII. Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них	0.4	47.0	6.0	11.9	23.9	0.711
VIII. Шкури необроблені, шкіра вичищена	0.0	86.9	16.1	32.1	64.2	0.208
IX. Деревина і вироби з деревини	0.6	36.3	3.2	6.5	13.0	0.110
X. Маса з деревини або інших волокнистих целюлозних матеріалів	0.0	60.4	9.4	18.8	37.7	0.123
XI. Текстильні матеріали та текстильні вироби	0.0	45.9	5.8	11.6	23.2	0.705
XII. Взуття, головні убори, парасольки	4.0	41.2	3.6	7.3	14.5	0.163
XIII. Вироби з каменю, гіпсу, цементу	0.5	39.0	4.0	7.9	15.8	0.223
XIV. Перли природні або культивовані, дорогоцінне або напівдорогоцінне каміння	0.0	25.6	0.7	1.4	2.9	0.028
XV. Недорогоцінні метали та вироби з них	0.3	35.6	3.2	6.3	12.6	4.164
XVI. Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання	0.0	66.0	10.8	21.6	43.2	2.772
XVII. Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	0.5	48.4	6.3	12.6	25.2	0.178
XVIII. Прилади та апарати оптичні, фотографічні	0.0	68.7	11.5	23.0	46.0	0.052
XIX. Зброя	0.0	25.4	0.7	1.3	2.7	0.003
XX. Різні промислові товари	0.0	45.3	5.7	11.3	22.6	0.684
XXI. Твори мистецтва	0.0	22.7	0.0	0.0	0.0	0.520

Джерело: Власні розрахунки.

Таблиця 3.6.4. Оцінка зміни обсягу імпорту до ЄС з України за пріоритетними товарними групами на рівні HS4, %

Код УКТ ЗКД	Сценарій 1: Скасування тарифів	Сценарій 2: Членство у ЄС	Сценарій 3: 25% гармонізація НТЗ	Сценарій 4: 50% гармонізація НТЗ	Сценарій 5: Повна гармонізація НТЗ	Імпорт до ЄС у 2019, млрд дол США
0207	0.0	107.0	21.1	42.1	84.3	0.268
0409	56.4	79.1	0.0	0.0	0.0	0.093
0811	0.0	34.2	2.9	5.7	11.5	0.112
1103	0.0	105.8	20.8	41.6	83.1	0.001
1104	0.0	41.1	4.6	9.2	18.4	0.014
1108	0.0	109.1	21.6	43.2	86.4	0.008
1517	0.0	46.1	5.8	11.7	23.4	0.004
1704	0.0	63.6	10.2	20.5	40.9	0.057
2002	46.9	100.8	7.8	15.6	31.2	0.036
2009	10.6	73.4	10.0	20.0	40.1	0.050
2815	0.0	31.3	2.1	4.3	8.6	0.027
3101	0.0	25.4	0.7	1.4	2.7	0.000
3102	5.2	30.2	0.6	1.1	2.3	0.052
3206	0.0	79.0	14.1	28.2	56.3	0.082
3501	0.0	48.9	6.6	13.1	26.2	0.036
4418	0.0	27.4	1.2	2.4	4.7	0.071
4814	0.0	55.7	8.2	16.5	33.0	0.017
5601	0.0	27.7	1.3	2.5	5.0	0.020
6204	0.0	49.0	6.6	13.2	26.3	0.121
6402	16.0	73.2	8.6	17.3	34.5	0.024
6406	0.0	31.1	2.1	4.2	8.4	0.088
7013	17.9	101.0	15.1	30.2	60.4	0.005
7604	6.5	80.3	12.8	25.6	51.1	0.008
8210	0.0	27.0	1.1	2.1	4.3	0.000
8411	0.0	30.5	2.0	3.9	7.8	0.038
8455	0.0	41.9	4.8	9.6	19.2	0.034
8544	0.0	47.0	6.1	12.2	24.3	1.331
8606	0.0	25.3	0.6	1.3	2.6	0.001
8702	21.2	57.1	3.3	6.6	13.2	0.001
8703	15.5	60.5	5.6	11.1	22.3	0.003
8804	0.0	23.4	0.2	0.4	0.7	0.000
9008	0.0	27.7	1.3	2.5	5.0	0.002
Всього	3.2	55.2	7.3	14.6	29.3	2.605

Джерело: Власні розрахунки.

Додатки

Додаток А. Товарні позиції українського експорту до ЄС, які експортувалися у 2019 році і не експортувалися у 2013 році, HS6

Товарна підпозиція		
	060319	120770
	060390	120921
	060420	120925
	060490	121020
010121	070200	121229
010129	070320	121410
010649	070610	130220
020319	070690	150110
020713	070700	150190
020755	070820	150210
021099	070960	150910
030325	070993	151491
030334	070999	151550
030351	071040	151620
030366	071340	152190
030389	071350	160412
030462	071420	160413
030469	080211	160415
030471	080550	160432
030472	080620	160559
030473	080810	170240
030474	080929	180100
030479	080940	180310
030481	081010	180320
030482	081030	180500
030483	081050	190120
030489	081090	190219
030495	081320	190240
030499	081330	190430
030539	081350	200390
030541	090111	200551
030549	090121	200600
030760	090921	200710
030799	090922	200897
040110	090961	200961
040150	091099	200969
040210	100199	200981
040221	100290	200989
040291	100390	210310
040299	100490	210610
040310	100790	220429
040410	100829	220720
040510	100860	230110
040721	110220	230210
040811	110412	230230
040819	110520	230250
040891	110610	230649
040899	110630	240130
041000	110710	250300
050790	110812	250850
050800	110813	250870
060240	120190	251320
060290	120242	251741
060311		

252310	292519	390599
260400	292910	390690
261900	292990	390799
262099	293090	390810
270900	293190	391239
271012	293321	391390
271114	293329	391530
280610	293339	391690
281129	293353	391722
282010	293369	391890
282810	293379	392061
283010	293410	392062
283325	293499	392069
283429	300290	392091
283990	300320	392210
290121	300431	392220
290122	300610	392290
290290	300660	392530
290339	300670	392610
290389	310100	392620
290399	310290	400690
290420	310420	400829
290490	310430	401019
290512	310510	401039
290543	310560	401212
290545	320417	401320
290559	320419	401511
290619	320649	401519
290629	321390	401691
290819	330112	401694
290930	330113	410441
290944	330124	420239
290949	330741	430400
291090	340120	440131
291229	340490	440139
291249	340510	441012
291300	340520	441840
291429	340590	450410
291440	350190	460129
291450	350219	470311
291470	350520	470720
291590	370790	470730
291619	380210	480257
291620	380400	480591
291739	380894	480840
291811	380910	481141
291819	381230	481190
291830	381300	481730
292119	381519	481960
292129	381590	482030
292130	381700	482090
292149	382450	482190
292159	382478	490110
292219	390130	490191
292229	390190	490591
292239	390230	490599
292390	390319	490900
292419	390422	491000
292429	390461	500720

510130	610349	701690
510529	610423	701810
510620	610429	701939
511290	610510	702000
520522	610590	710399
520523	610719	710490
520829	610722	710813
520842	610832	711029
520851	611019	711311
520852	611249	711590
521031	611420	711620
521211	611522	711790
530929	611599	720280
540234	620323	720292
540245	620620	720293
540419	620822	720421
540600	620829	720429
540744	620899	720449
540754	621111	720827
540769	621112	720918
540773	621410	721012
540781	621420	721049
540823	621790	721119
540824	630239	721230
540833	630499	721633
540834	630619	721790
550200	630900	722300
550320	640110	722790
550340	640199	722920
551329	640411	730490
551422	640690	730792
551442	650100	731414
551522	650400	731419
551614	650500	731431
551624	660199	731442
551692	660320	731512
560121	660390	731589
560130	680229	731813
560210	680291	732111
560290	680530	732310
560394	680800	732410
560900	680911	732490
570330	680990	732591
580410	681011	740329
581092	681091	740400
590490	681182	740990
591140	681189	741533
591190	681381	741999
600192	681410	750512
600490	690390	750712
600623	690912	760200
600624	691490	760421
600633	700312	760720
600644	700320	760820
600690	700600	761210
610190	700800	761410
610322	700991	761490
610331	701328	761510
610339	701610	761520

790700	844832	871610
810196	845012	890110
810830	845121	890392
810990	845130	890399
811100	845210	890590
811292	845221	890710
820190	845390	890790
820239	845420	900211
820310	845521	900311
820510	845710	900640
820530	845891	900661
820540	845931	900850
820551	846011	900890
820720	846231	901060
820740	846510	901180
821300	846595	901710
830110	846692	901720
830140	846792	901730
830260	847010	901790
830590	847629	901820
830810	847690	901839
831190	847730	901920
840140	847740	902129
840290	847810	902140
840490	848320	902190
840510	850161	902213
841090	850410	902490
841121	850422	902790
841320	850610	903082
841520	850680	903220
841919	850760	910212
841932	850811	910700
842211	851120	920290
842310	851130	940110
842389	851519	940389
842390	851539	940410
842511	851621	940560
842542	851810	940592
842612	851830	950450
842790	852321	950612
842860	852380	950619
843061	852550	950621
843240	853329	950720
843320	854079	960190
843360	854130	960321
843830	854790	960330
843991	870110	960610
844130	870310	960630
844180	870895	960810
844240	870911	961000
844530	871150	961210
844621	871200	961400
844819	871410	961620
844820	871491	961900

Додаток Б. Методологія та інтерпретація індексів

Нормалізований індекс виявлених порівняльних переваг, NRCA. Використовується для розрахунку порівняльних переваг України у торгівлі товарними групами. Тобто, індекс показує відношення частки товарної групи в українському експорті до ЄС до частки цієї товарної групи у загальних експортних поставках торговельних партнерів до ЄС. Якщо індекс більше нуля для певної товарної групи, то Україна має виявлені порівняльні переваги у виробництві та експорті такої товарної групи.

$$NRCA_k^U = \frac{RCA_k^U - 1}{RCA_k^U + 1} \quad (1)$$

$$RCA_k^U = \frac{x_k^U / X^U}{X_k / X} \quad (2)$$

де RCA_k^U – індекс виявлених порівняльних переваг України у експортуванні товарної групи K , X_k^U – обсяг експорту з України до ЄС товарної групи K , X^U – обсяг загального експорту з України до ЄС, X_k – обсяг сукупного експорту торговельних партнерів до ЄС товарної групи K , X – загальний обсяг експорту до ЄС.

Індекс Херфіндаля – Хіршмана, ННІ. Використовується для розрахунку рівня концентрації експорту – товарної або географічної. ННІ є також зворотнім показником диверсифікації експорту. Зокрема, з метою визначення рівня товарної концентрації експорту ННІ розраховується як сума квадратів часток кожного товару у загальному експорті, причому більше значення індексу означатиме більш концентрований експорт.

$$HHI = \sum_{i=1}^N s_i^2 \quad (3)$$

Де s_i – частка товару i у експорті до країн ЄС або інших країн.

Додаток В. Структура торгівлі між Україною та ЄС за широкими економічними категоріями

Таблиця В1. Структура торгівлі з ЄС за широкими економічними категоріями, 2013 та 2019 рік

Торговий потік та рівень агрегації		Обсяг, млрд доларів США		Зміна, %		
		2013	2019			
Експорт		16,7	20,7	24,0%		
Продукти харчування та напої	Первинні		2,2	4,3	90,4%	
			1,4	2,0	42,6%	
		Для промисловості	1,3	1,7	33,4%	
		Для споживання	0,1	0,3	122,2%	
	Оброблені		0,8	2,2	175,9%	
			0,5	1,5	190,3%	
Промислові матеріали	Оброблені	Для промисловості	0,5	1,5	190,3%	
		Для споживання	0,3	0,7	150,7%	
			10,5	11,4	8,6%	
			3,8	4,6	21,4%	
	Первинні		6,6	6,7	1,3%	
Паливно-мастильні матеріали	Первинні		1,0	0,7	-33,4%	
			0,4	0,0	-95,7%	
		Оброблені	0,6	0,6	7,7%	
Капітальні товари (крім транспорту) та запчастини до них	Оброблені					
			0,7	1,0	36,9%	
Транспорт та запчастини до нього	Капітальні товари (крім транспорту)	Капітальні товари (крім транспорту)	0,3	0,4	47,1%	
		Запчастини до них	0,5	0,6	30,5%	
	Транспорт, пасажирський		1,2	1,7	34,8%	
			0,0	0,0	-65,9%	
			0,1	0,1	-22,9%	
			0,1	0,1	-41,8%	
	Транспорт, інший	Промисловий		0,0	0,0	213,7%
				1,1	1,6	40,7%
	Запчастини	Непромисловий		1,1	1,6	40,7%
			1,1	1,8	67,6%	
			0,2	0,6	249,8%	
Споживчі товари інші	Тривалого споживання		0,7	0,9	26,1%	
			0,1	0,2	42,9%	
Імпорт		26,9	24,8	-7,7%		
Продукти харчування та напої	Первинні		2,4	2,1	-11,6%	
			0,6	0,4	-32,7%	
		Для промисловості	0,2	0,2	-20,5%	
		Для споживання	0,3	0,2	-40,6%	
	Оброблені		1,8	1,7	-5,0%	

		Для промисловості	0,2	0,1	-35,4%
		Для споживання	1,6	1,6	-0,8%
Промислові матеріали	Первинні Оброблені		8,7	7,6	-12,5%
			0,6	0,6	-0,6%
Паливно-мастильні матеріали	Первинні Оброблені		8,1	7,0	-13,3%
			3,0	2,7	-11,3%
Капітальні товари (крім транспортів) та запчастини до них	Первинні Оброблені		0,9	1,3	49,8%
			2,1	1,4	-36,8%
Капітальні товари (крім транспортів) та запчастини до них	Капітальні товари (крім транспортів) Запчастини до них		4,9	5,1	4,1%
			3,4	3,7	8,7%
Транспорт та запчастини до нього	Транспорт, пасажирський Транспорт, інший		1,5	1,4	-6,5%
			3,1	3,5	14,3%
Транспорт та запчастини до нього	Транспорт, пасажирський Транспорт, інший		1,4	2,1	46,1%
			1,0	0,9	-9,7%
Транспорт та запчастини до нього	Промисловий Непромисловий		0,9	0,8	-9,9%
			0,0	0,0	1,2%
Запчастини	Запчастини		0,7	0,6	-18,0%
			4,8	3,8	-21,2%
Споживчі товари інші	Тривалого споживання Напівтривалого споживання		0,6	0,5	-25,7%
			0,4	0,4	-5,3%
Споживчі товари інші	Нетривалого споживання		3,8	3,0	-22,1%

Джерело: UN Comtrade

Додаток Г. Адвалорні еквіваленти нетарифних заходів

Щоб привести різні нетарифні заходи до спільного знаменника, ми вводимо ідею еквівалентного тарифу, який приведе до того ж кількісного впливу на торгівлю, що й нетарифний захід. Метод, реалізований Looi Kee. (2009) та в подальшому розвинений Kee та Nicita (2016), обчислює адвалорний еквівалент НТЗ наступним чином.

Модель: Ми припускаємо, що світова торгівля описується дворівневою системою постійної еластичності попиту, де секторальні витрати виводяться з наступної задачі максимізації корисності верхнього рівня:

$$U(C) = \prod_{s=1}^S C_s^{\beta_s} \quad (1)$$

з наступним бюджетним обмеженням

$$P_s C_s = E \quad (2)$$

де P_s – індекс цін на товари в секторі s , а E – загальні витрати. Пізніше ми обговоримо обидві агрегатні змінні більш детально.

Розв'язування задачі максимізації корисності (1) з урахуванням бюджетного обмеження (2) призводить до добре відомого результату, характерного для функції корисності Кобба-Дугласа.

$$C_s = \frac{\beta_s \times E}{P_s} \quad (3)$$

Це означає, що частка витрат на товари, вироблені в секторі s , екзогенно фіксується параметром функції корисності β_s . Це зручно, оскільки ми можемо зосередитися на тому, як товари торгуються в секторі, не турбуючись про їх вплив на споживання на верхньому рівні.

Сектор складається з монополістично конкурентних фірм, які виробляють диференційовані товари. Споживачі цінують різноманітність і функція корисності репрезентативного споживача

$$U(C_s) = \left(\sum_n C_{sn}^{\rho_s} \right)^{1/\rho_s} \quad (4)$$

з обмеженням

$$\sum_n P_{sn} C_{sn} = \beta_s E \quad (5)$$

дає наступне представлення попиту

$$C_{sn} = \frac{\beta_s \times E}{P_s} \times \left(\frac{P_{sn}}{P_s} \right)^{-\sigma} \quad (6)$$

Для продажу товару з країни i до країни j виникають торговельні витрати: $\tau_{nij} \geq 1$ одиниць товару i потрібно для доставки однієї одиниці цього товару, при цьому $\tau_{nij} = 1$ тільки тоді, коли $i = j$. Зокрема, ми припускаємо, що вартість торгівлі параметрично описується як

$$\tau_{nij}^{1-\sigma_s} = \exp(\gamma_{nij}^{NTM} NTM_{nij} + \gamma_{nij}^t t_{nij} + Z_{ij} \gamma_z) + e_{ij} \quad (7)$$

де dist_{ij} – відстань між країнами, NTM_{nij} – показник нетарифного заходу, t_{nij} – двосторонній тариф, а Z – набір змінних, які враховують інші фактори торгівлі. У нашому аналізі ми використовуємо повний набір фіксованих ефектів для пар країн.

Рівновага: У підсумку ми отримуємо стандартну модель, яка добре описана в літературі. Споживач максимізує симетричну функцію корисності

$$U_j = \left[\sum_i C_{ij}^{(\sigma_s-1)/\sigma_s} \right]^{\sigma_s/(\sigma_s-1)} \quad (8)$$

з обмеженням

$$\sum_j P_{ij} C_{ij} = \beta_s E_j \quad (9)$$

Глобальна рівновага описується торговельними потоками

$$X_{ij} = \frac{Y_{si} E_{sj}}{Y_{sw}} \left(\frac{\tau_{ij}}{\Omega_{si} P_{sj}} \right)^{(1-\sigma_s)} \quad (10)$$

де продукція або споживається всередині країни, або експортується

$$Y_i = P_i Q_i = \sum_j X_{ij} \quad (11)$$

де P_i - індекс ціни товару i .

Зовнішній опір визначається

$$\Omega_{si}^{1-\sigma_s} = \sum_j \frac{\beta_s E_j}{Y_{sw}} \left(\frac{\tau_{ij}}{P_{sj}} \right)^{1-\sigma_s} \quad (12)$$

Внутрішній опір визначається

$$P_{sj}^{1-\sigma_s} = \sum_i \frac{Y_{si}}{Y_{sw}} \left(\frac{\tau_{ij}}{\Omega_{sj}} \right)^{1-\sigma_s} \quad (13)$$

Оцінка

Оцінюємо рівняння

$$q_{nij} = \exp(\gamma_{nij}^{NTM} \text{NTM}_{nij} + \gamma_{nij}^t t_{nij} + \gamma^{PTA} PTA_{ij} + Z_{ij} \gamma^Z D_{in} + D_{jn}) + \epsilon_{nij} \quad (14)$$

де

$$\beta_{nij}^{NTM} = \beta_n^{NTM} + \beta_n^{NTM} PTA_{ij} + \beta_1^{NTM} share_{ni} + \beta_2^{NTM} share_{nj} \quad (15)$$

та

$$\beta_{nij}^t = \beta_n^t + \beta_1^t share_{ni} + \beta_2^t share_{nj} \quad (16)$$

У цій специфікації Z_{ij} включає відстань, суміжність та інші стандартні детермінанти двосторонніх торговельних витрат. Ця специфікація не включає двосторонні постійні витрати, як це прийнято в сучасному підході до оцінки структурної гравітації, оскільки ми розглядаємо поперечний зріз даних. Однак можна контролювати всі незмінні в часі двосторонні фіксовані ефекти, якщо модель оцінюється на панелі.

Розрахунок еквівалентів: Після того як ми оцінили модель (14), ми отримали оцінки β_{nij} для нетарифних заходів і β_{nij}^t для всіх товарних позицій n . Щоб розрахувати адвалорний еквівалент нетарифного заходу, нам потрібно знайти такий рівень тарифу τ_{nij} , який би вплинув на торгівлю на ту саму величину, що й мито.

Пропорційна зміна торгівлі через НТЗ визначається як

$$\frac{E(q_{nij}|NTM_{nij}=1) - E(q_{nij}|NTM_{nij}=0)}{E(q_{nij}|NTM_{nij}=0)} = \exp(\beta_{nij}^{NTM}) - 1 \quad (17)$$

Аналогічно, пропорційна зміна торгівлі через підвищення тарифу на 1 відсотковий пункт дорівнює

$$\frac{E(q_{nij}|t_{nij}=t+1) - E(q_{nij}|NTM=0)}{E(q_{nij}|t_{nij}=t)} = \exp(\beta_{nij}^t) - 1 \quad (18)$$

Нарешті, адвалорний еквівалент НТЗ визначається як еквівалентний тариф, який має такий самий вплив на імпорт, що й нетарифний захід

$$AVE_{nij} = \frac{\exp(\beta_{nij}^{NTM}) - 1}{\exp(\beta_{nij}^t) - 1} \quad (19)$$

Додаток Д. Методологія гравітаційної моделі

Методологія та Дані: Ми використовуємо структурний підхід, який узгоджується з широким класом торговельних моделей, включаючи модель Армінгтона (1969), модель монополістичної конкуренції (Krugman, 1980), гетерогенних фірм в умовах монополістичної конкуренції (Melitz, 2003) і гетерогенних фірм в умовах досконалої конкуренції (Бернард та ін, 2003). Наша теоретична модель заснована на припущеннях Армінгтона, але модифікована, щоб відповідати іншим моделям. Щоб обчислити зміни добробуту, структурна гравітація вимагає (1) поточного розподілу факторів, виробництва та торговельних потоків та (2) оцінки параметра еластичності торгівлі. Ця модель була використана для оцінки впливу Північноатлантичної ФТА (NAFTA) (Anderson et al. 2015), ТТІР (Felbermayr et al., 2015) та Brexit (Jackson and Shepotylo, 2018).

Модель: Розглянемо світову економіку, що складається з N країн, індексованих як $i=1 \dots N$. Враховуючи наявний запас капіталу K_i , нееластично постачальну праці L_i та продуктивність A_i , кожна країна виробляє унікальний сорт i відповідно до наступної виробничої функції

$$Q_i = A_i K_i^{\alpha_K} L_i^{\alpha_L}. \quad (1)$$

У країні j є репрезентативний споживач із корисністю постійної еластичності заміщення (CES), яка визначається як

$$C_j = \left(\sum_i C_{ij}^{\frac{\sigma-1}{\sigma}} \right)^{\frac{\sigma}{\sigma-1}} \quad (2)$$

де C_{ij} – споживання різновиду i , а $\sigma > 1$ – еластичність заміщення між різновидами. Споживач максимізує (2) за умови бюджетного обмеження

$$\sum_i P_{ij} C_{ij} = E_j \quad (3)$$

де P_{ij} – ціна сорту i в країні j , а E_j – сукупні витрати.

Торгівля коштує дорого – потрібно $\tau_{ij} \geq 1$ одиниці товару i , щоб доставити одну одиницю цього товару від i до j , при цьому $\tau_{ij} = 1$ лише тоді, коли $i=j$. Ми припускаємо, що транспортний сектор є конкурентоспроможним, отже, ціна товару i в країні j визначається як $P_{ij} = \tau_{ij} p_i$, де p_i — ціна «заводу» в i . Ми докладніше розглянемо торговельні витрати в наступному підрозділі

Рівновага: Припустімо, що в економіці є N країн, індексованих $i = 1 \dots N$. Кожна країна наділена Q_i одиницями диференційованого блага. У країні j існує репрезентативний споживач з функцією корисності, що має постійну еластичність заміщення (ПЕЗ). Торгівля є затратною – вимагає $\tau_{ij} \geq 1$ одиниць блага i , щоб доставити одну одиницю цього товару з країни i до j ; $\tau_{ij} = 1$ тільки коли $i = j$. Тоді

$$X_{ij} = \frac{Y_i E_j}{Y_w} \left(\frac{\tau_{ij}}{\Omega_i P_j} \right)^{1-\sigma} \quad (1)$$

Де X_{ij} і- експорт з країни і до країни j, $Y_i = \sum_j X_{ij}$ сукупний дохід країни і, and $E_j = \sum_i X_{ij}$ – сукупні витрати країни j. Далі ми припускаємо, що поточні торговельні дисбаланси зберігаються в довгостроковому періоді, так що $E_i = \mu_i Y_i, \forall i \in 1, 2, \dots, N$.

Глобальні зв'язки агреговані в двох показниках: Багатосторонній опір експорту

$$\Omega_i^{1-\sigma} = \sum_j \frac{E_j}{Y_w} \left(\frac{\tau_{ij}}{P_j} \right)^{1-\sigma} \quad (2)$$

Та багатосторонній опір імпорту

$$P_j^{1-\sigma} = \sum_i \frac{Y_i}{Y_w} \left(\frac{\tau_{ij}}{\Omega_i} \right)^{1-\sigma}. \quad (3)$$

Врешті, ціна на виході з фабрики в країні і в стані рівноваги характеризується таким чином

$$p_i = \left(\frac{Y_i}{Y_w} \right)^{1/(1-\sigma)} \frac{1}{\Omega_i} \quad (4)$$

Оцінка впливу на добробут: Наслідуючи Anderson, Larch, та Yotov (2018), ми оцінюємо багатосторонній опір імпорту та експорту у базовому та гіпотетичних сценаріях, використовуючи метод псевдо-максимальної правдоподібності (Silva і Tenreyro, 2006). Оцінювана модель є такою

$$X_{ij} = \exp \exp (\gamma_{dist} \ln (\lambda_{ij} \times dist_{ij}) + \gamma_{FTA} FTA_{ij} + Z_{ij} \gamma_Z + \chi_i + \xi_j) + u_{ij} \quad (9)$$

На другому етапі Ми обмежуємо коефіцієнти змінних значеннями, оціненими на попередньому етапі та по модифікуємо наші ключові змінні для моделювання певного сценарію.

$$X_{ij} = \exp \exp (\hat{\gamma}_{dist} \ln (\lambda'_{ij} \times dist_{ij}) + \hat{\gamma}_{FTA} FTA'_{ij} + Z_{ij} \hat{\gamma}_Z + \chi'_i + \xi'_j) + u'_{ij} \quad (10)$$

Використовуючи результати Fally (2015), ми розраховуємо багатосторонній опір імпорту та експорту на основі таких виразів:

$$\hat{P}_j^{1-\sigma} = E_j \exp \exp (-\hat{\xi}_j) / E_0 \quad (11)$$

$$\hat{P}'_j^{1-\sigma} = E_j \exp \exp (-\hat{\xi}'_j) / E_0 \quad (12)$$

$$\hat{\Omega}_i^{1-\sigma} = E_0 Y_i \exp (-\hat{\chi}_i) \quad (13)$$

$$\hat{\Omega}'_i^{1-\sigma} = E_0 Y_i \exp (-\hat{\chi}'_i) \quad (14)$$

Де E_0 – рівень витрат країни, для якого багатосторонній опір імпорту нормалізований до $P_0 = 1$. Нарешті, ми оцінюємо зміни добробуту за такою формулою:

Нарешті ми коригуємо ціни та агреговані показники, які з'являються в новій рівновазі за алгоритмом, запропонованим Anderson et al. (2018). Даний алгоритм враховує корекцію цін експорту, що зумовлена змінами у торговельних витратах, що далі призводить до зміни доходу, витрат та торгівлі. Зокрема, виконуючи розрахунки моделі умовної рівноваги, ми оновлюємо ціни на порозі фабрики відповідно до такої формули:

$$\frac{p'_i}{p_i} = \frac{\hat{\Omega}_i}{\hat{\Omega}'_i} = \left\{ \frac{\exp \exp (-\hat{\chi}_i)}{\exp \exp (-\hat{\chi}'_i)} \right\}^{1/(1-\sigma)} \quad (12)$$

Далі ми оцінюємо новий рівень доходу і витрат, а також двосторонні торговельні потоки таким чином:

$$Y'_i = \frac{p'_i}{p_i} Y_i \quad (13)$$

$$E'_j = \frac{p'_j}{p_j} E_j \quad (14)$$

$$X'_{ij} = \frac{\tau'^{1-\sigma} Y'_i E'_j \frac{\hat{\Omega}_i^{1-\sigma}}{\Omega_i^{1-\sigma}} \frac{\hat{P}_j^{1-\sigma}}{P_j^{1-\sigma}}}{\tau^{1-\sigma} Y_i E_j \frac{\hat{\Omega}_i^{1-\sigma}}{\Omega_i^{1-\sigma}} \frac{\hat{P}_j^{1-\sigma}}{P_j^{1-\sigma}}} X_{ij} \quad (15)$$

Нарешті, ми розраховуємо модель для нової рівноваги, наслідуючи таку ж процедуру як і для умовної рівноваги. Цей ітераційний процес продовжується доти, доки ціна на «виході з фабрики» не збігається до значень повної загальної рівноваги. Зміни добробуту при повній загальній рівновазі розраховано таким чином:

$$\hat{W} = 100\% \times \left(\frac{\frac{Y'_i}{\hat{P}_i}}{\frac{Y_i}{P_i}} - 1 \right) \quad (16)$$

Класифікація нетарифних заходів: У Таблиці 1 представлено типологію нетарифних заходів за розділами від А до G відповідно до методології розробленої групою підтримки UNCTAD (UNCTAD, 2013). Технічні заходи, від А до С, призначені для регулювання охорони праці, технічних стандартів та інспекцій перед відправленням. Вони встановлюють вимоги та регулюють процедури оцінки відповідності, такі як сертифікація, інспекція та карантин. Їхня головна мета – вирішення проблем державної політики та вирішення ринкових зовнішніх ефектів, які не пов'язані з торгівлею. Нетехнічні заходи, від Е до G, часто пов'язані з торгівлею, наприклад, квоти та субсидії. Однак вони охоплюють широкий спектр тем, від фінансів та конкуренції до інтелектуальної власності та державних закупівель. Заходи, що регулюють експорт, записуються під єдиним кодом Р, охоплюють широкий спектр тем, але зустрічаються набагато рідше.

Таблиця Д1. Класифікація нетарифних заходів, використаних у цьому дослідженні

Тип	Код	Опис
Технічні заходи	А	Санітарні та фітосанітарні заходи
	В	Технічні бар'єри в торгівлі
	С	Передвідвантажувальний огляд та інші формальності
Нетехнічні заходи	Е	Неавтоматичне ліцензування та контроль кількості
	F	Заходи контролю цін, додаткові податки та збори
	G	Фінансові заходи

Джерело: UNCTAD (2013)

Дані:

- Тарифи – UNCTAD TRAINS є джерелом даних щодо застосовуваних ввізних мит та преференційних ввізних мит у 2012-2018 роках.
- Торговельні угоди – Дані щодо РТА взято з бази даних регіональних торговельних угод Маріо Ларча (Egger and Larch, 2008). Ці дані відображають глибину преференційних угод і дозволяють розрізняти різні типи угод, наприклад, угоди про вільну торгівлю (ЗВТ), митні союзи (МС) та спільний ринок (СР).
- Торговля – COMTRADE є джерелом даних щодо імпорту, а саме вартість імпорту у доларах США та кількість у звичайних одиницях виміру (кілограми в більшості випадків, але також у літрах та інших одиницях).
- Гравітаційні змінні – Гравітаційні дані взято з бази даних Center DEtudes Prospectives et D'Informations Internationales (CEPII). Відстань і суміжність використовуються для контролю конкретних торговельних витрат пари.
- Нетарифні заходи – База даних UNCTAD I-TIP NTM містить найповніші дані про нетарифні заходи, доступні для більш ніж 100 країн для 2012-2018 років (Mattoo and Peters, 2018). Для кожного 6-значного коду продукту n із кодом HS база повідомляє, чи застосовує країна j захід типу k до торговельного партнера з країни i . База містить час початку та закінчення для кожного заходу, що дозволяє побудувати панель для 2012-2018 років. Для нашого аналізу ми включили такі заходи - СФЗ, ТБТ, ІВФ, НАКЗ та контроль цін. Ці заходи є найпоширенішими типами нетарифних заходів. Також широко поширені заходи захисту торгівлі, але вони вводяться для протидії імпорту, тоді як СФЗ і ТБТ вводяться для вирішення проблем державної політики. Тому заходи захисту торгівлі необхідно вивчати окремо від СФЗ та ТБТ.

Таблиця Д1. Показники адвалорних еквівалентів нетарифних заходів у розрізі товарних груп на рівні HS2

Код HS2	СФЗ	ТБТ	ІВФ	НАКЗ	Мито	СФЗ	ТБТ	ІВФ	НАКЗ	Мито
Зважені ставки						Прості середні ставки				
1	13.8	12.0	0.0	13.0	0.0	4.8	5.5	0.0	5.1	0.0
2	65.5	79.3	0.0	98.7	0.0	30.4	65.9	0.0	43.1	0.0
3	91.8	78.7	0.3	105.6	0.0	28.2	31.4	0.1	35.1	0.2
4	26.4	44.5	0.0	43.1	13.4	21.7	27.5	0.0	30.5	1.9
5	6.5	3.2	0.0	1.0	0.0	2.7	1.8	0.0	1.0	0.0
6	17.9	25.1	0.0	23.8	0.0	7.0	17.7	0.0	28.2	0.0
7	71.3	51.6	0.0	39.2	0.0	24.6	23.5	0.0	25.1	0.0
8	38.1	41.9	0.0	29.5	0.0	32.7	57.6	0.0	35.0	0.0
9	191.0	162.7	0.0	112.5	0.0	107.8	104.4	0.0	69.2	0.0
10	6.9	15.0	0.0	12.1	0.0	24.5	51.2	0.0	28.6	0.0
11	58.6	46.3	0.0	53.3	0.0	34.5	32.7	0.0	26.1	0.0
12	3.0	3.0	0.0	2.2	0.0	19.1	17.1	0.0	14.1	0.0
13						25.2	21.5	0.0	20.2	0.0
14	0.0	1.2	0.0	2.3	0.0	0.1	9.1	0.0	16.4	0.0
15	0.7	1.4	0.0	1.7	0.0	13.4	17.1	0.0	15.1	0.0
16	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	22.2	27.3	0.0	35.7	0.0

17	40.0	44.5	0.0	41.7	0.0	69.1	77.8	0.0	56.4	0.0
18	118.3	165.9	0.0	133.3	0.0	38.7	49.8	0.0	40.9	0.0
19	20.4	24.4	0.0	23.4	0.0	58.8	92.5	0.0	64.5	0.0
20	47.6	34.0	0.0	34.0	7.4	32.6	30.7	0.0	30.8	2.0
21	39.7	58.2	0.0	39.1	0.0	37.1	55.5	0.0	34.3	0.0
22	45.8	47.8	0.0	54.1	0.0	50.9	44.5	0.0	37.0	0.0
23	5.6	29.5	0.0	17.4	0.0	13.0	46.4	0.0	23.2	0.0
24	0.0	43.5	0.0	35.3	27.4	0.0	68.3	0.0	40.4	9.1
25	0.0	6.4	0.0	6.2	0.0	0.1	7.0	0.0	4.2	0.0
26	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.1	0.0	0.1	0.0
27	0.0	1.8	0.0	4.5	0.0	0.2	2.5	0.0	4.1	0.0
28	0.1	11.0	0.0	7.6	0.0	0.3	13.2	0.0	9.7	0.0
29	3.8	18.8	0.0	13.9	0.0	5.1	17.7	0.0	11.4	0.0
30	4.1	19.7	4.2	40.3	0.0	2.3	6.8	3.1	16.9	0.0
31	0.0	3.2	0.0	1.9	1.6	0.8	4.7	0.0	3.6	0.8
32	0.0	87.2	0.0	33.5	0.0	0.5	41.8	0.0	55.5	0.1
33	0.0	150.5	0.0	64.6	0.0	0.0	205.1	0.0	72.3	0.0
34	1.1	81.6	0.0	65.0	0.0	0.7	56.7	1.3	67.2	0.0
35	20.0	32.5	0.0	23.1	0.0	11.4	88.2	0.0	30.9	0.0
36	0.0	10.8	0.0	0.0	0.0	0.0	5.6	0.0	3.7	0.0
37						0.0	2.8	0.8	2.4	0.0
38	0.0	51.6	0.0	66.4	0.0	0.3	27.3	0.0	48.9	0.0
39	26.8	115.9	0.0	19.9	0.0	18.0	69.2	0.5	19.0	0.0
40	0.5	16.8	0.1	18.6	0.0	5.0	39.7	0.8	16.3	0.1
41	9.6	25.5	0.0	0.0	0.1	12.4	12.8	0.0	0.4	0.0
42	1.2	13.1	0.0	16.4	0.5	5.6	27.8	0.0	15.1	0.2
43	7.8	2.5	0.0	0.0	0.0	0.4	96.1	0.0	26.5	0.0
44	1.2	4.5	0.0	7.9	0.1	1.2	5.0	0.0	6.1	0.1
45						31.3	21.9	0.0	0.0	0.0
46	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	2.1	2.1	0.0	0.0	0.0
47	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	2.5	0.0	1.4	0.0
48	30.4	46.6	0.0	54.8	0.0	15.1	30.8	0.0	29.0	0.0
49	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
50						0.0	25.3	0.0	0.0	0.0
51	0.0	16.2	0.0	0.0	0.0	4.2	6.9	0.0	0.0	0.0
52						0.3	23.6	0.0	0.0	0.0
53						0.0	14.6	0.0	2.7	0.0
54	0.0	103.6	0.0	0.0	0.0	3.1	62.6	0.0	0.0	0.0
55	0.0	18.2	0.0	0.0	0.0	0.0	36.6	0.0	0.0	0.0
56	0.2	9.9	0.0	0.0	0.0	1.2	30.5	0.0	0.0	0.0
57	0.0	55.6	0.0	0.0	0.0	0.0	29.3	0.0	0.0	0.0

58						0.0	66.5	0.0	0.0	0.0
59	0.0	21.5	0.0	0.0	0.0	0.0	35.9	0.0	0.0	0.0
60	0.0	125.6	0.0	0.0	0.0	0.0	37.8	0.0	0.0	0.0
61	0.0	21.1	0.0	12.7	0.0	0.0	43.1	0.0	17.7	0.0
62	0.0	38.3	0.0	22.4	0.0	0.0	48.5	0.0	25.8	0.4
63	11.6	31.5	0.0	0.0	0.0	5.3	31.3	0.0	21.1	0.0
64	0.0	14.9	0.0	18.6	1.2	0.0	38.2	0.0	28.3	2.9
65	0.0	14.0	0.0	8.7	0.0	0.0	22.8	0.0	13.2	0.0
66	0.0	102.5	0.0	0.0	0.0	0.0	30.5	0.0	12.2	0.0
67						0.0	19.5	0.0	0.0	0.0
68	0.0	2.6	0.0	0.0	0.0	0.0	14.3	0.0	1.7	0.0
69	1.1	20.0	0.0	0.0	0.1	19.9	36.2	0.0	0.0	0.4
70	21.8	31.0	0.0	0.0	0.2	5.4	63.8	0.0	0.0	0.3
71	0.0	0.3	0.0	0.0	0.0	0.2	21.3	0.0	17.6	0.0
72	0.0	6.8	0.3	0.0	0.1	0.0	14.2	0.9	0.4	0.0
73	2.9	66.4	15.5	0.4	0.0	7.0	42.3	3.0	1.7	0.0
74	0.0	3.1	0.0	0.0	0.3	7.3	24.8	0.0	0.0	0.8
75	0.0	27.6	0.0	0.0	0.0	6.1	12.2	0.0	0.8	0.0
76	0.6	11.4	7.1	2.0	1.0	12.2	20.4	6.3	1.6	1.8
78	0.0	20.3	0.0	59.0	0.0	1.1	9.8	0.0	24.1	0.0
79						10.8	17.9	0.0	0.0	0.0
80	0.0	3.5	0.0	3.5	0.0	0.0	2.4	0.0	0.2	0.0
81	0.7	2.8	0.0	9.3	0.5	2.0	6.5	0.0	4.1	0.2
82	14.9	85.8	0.0	0.0	0.0	15.8	43.3	0.0	0.0	0.0
83	16.6	54.6	0.0	0.0	0.0	2.5	60.2	0.0	0.0	0.0
84	4.0	60.3	0.6	17.0	0.0	5.9	52.2	0.2	17.4	0.0
85	3.1	66.8	0.1	21.6	0.0	2.2	71.5	0.4	28.9	0.2
86	0.0	43.5	0.0	2.2	0.0	0.0	17.6	0.0	31.5	0.0
87	0.0	30.3	0.0	25.7	0.3	0.0	62.8	0.1	21.3	1.7
88	0.0	23.9	0.0	8.6	0.0	0.0	10.5	0.0	7.4	0.0
89	0.0	39.5	0.0	19.8	0.0	0.0	31.2	0.0	11.5	0.0
90	0.0	61.0	1.4	33.1	0.0	0.0	47.5	1.5	25.6	0.0
91						0.0	77.0	0.0	43.2	0.0
92	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	2.5	0.0	2.2	0.0
93	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	6.2	0.0	1.2	0.0
94	0.0	39.9	0.0	8.7	0.0	0.0	36.2	3.8	13.6	0.0
95	0.0	51.6	0.0	6.4	0.0	11.9	29.7	0.0	11.2	0.0
96	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	2.6	12.2	0.0	1.1	0.1
97						0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Разом	5.3	22.3	0.4	10.8	0.1	7.6	36.0	0.3	16.2	0.2

Джерело: Власні розрахунки.

Додаток Є. Перевірка надійності результатів

Ми також виконуємо аналіз на вищому рівні агрегації, розглядаючи імпорт на рівні розділів (HS2) гармонізованої системи. Це дозволяє нам порівняти, чи є результати, описані вище, чутливими до агрегації. У Таблицях Є1-2 представлені результати. Результати в цілому узгоджуються з аналізом продуктів HS4 з меншим негативним впливом нетарифних заходів на більш високих рівнях агрегації.

Таблиця Є1. ЄС та нетарифні заходи: регресійний аналіз на рівні HS2

	(1) СФЗ	(2) ТБТ	(3) ІВФ	(4) НАКЗ	(5) Всі НТЗ
AVE SPS	-0.608*** (0.128)				0.0386 (0.106)
EU Yes=1=1 # AVE SPS	0.709*** (0.143)				0.566*** (0.141)
AVE TBT		-0.735*** (0.119)			-0.562*** (0.114)
EU Yes=1=1 # AVE TBT		0.560*** (0.0976)			0.494*** (0.111)
Ave Inspection			-1.522*** (0.353)		-0.946** (0.339)
EU Yes=1=1 # Ave Inspection			5.603*** (0.844)		4.994*** (0.836)
Ave Licensing				-0.950*** (0.141)	-0.563*** (0.122)
EU Yes=1=1 # Ave Licensing				0.742*** (0.167)	-0.0488 (0.182)
EU Yes=1=1	0.308** (0.0967)	0.128 (0.105)	0.333*** (0.0958)	0.207* (0.102)	0.103 (0.108)
Applied tariff	-3.386*** (0.724)	-3.291*** (0.705)	-3.419*** (0.719)	-3.439*** (0.711)	-3.101*** (0.700)
PTA Yes=1	0.178* (0.0778)	0.185* (0.0780)	0.172* (0.0781)	0.178* (0.0783)	0.188* (0.0786)
N	144699 8	1446998	144699 8	144699 8	1446998
R squared	0.645	0.647	0.645	0.646	0.647

Cluster robust standard errors in parentheses. All models have reporter and partner country fixed effects, product fixed effect, and includes common border, common language, and log of distance controls.

* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$

Таблиця Є2. EUFTA та нетарифні заходи: регресійний аналіз на рівні HS4

	(1) СФЗ	(2) ТБТ	(3) ІВФ	(4) НАКЗ	(5) Всі НТЗ
AVE SPS	-0.445*** (0.109)				0.125 (0.100)
EU FTA Yes=1=1 # AVE SPS	0.147 (0.158)				0.216 (0.165)
AVE TBT		-0.555*** (0.102)			-0.398*** (0.107)
EU FTA Yes=1=1 # AVE TBT		-0.123 (0.114)			-0.352** (0.130)
Ave Inspection			-1.429*** (0.357)		-1.030** (0.341)
EU FTA Yes=1=1 # Ave Inspection			-0.135 (0.664)		-0.597 (0.639)
Ave Licensing				-0.768*** (0.111)	-0.519*** (0.105)
EU FTA Yes=1=1 # Ave Licensing				0.225 (0.154)	0.472** (0.151)
EU FTA Yes=1	-0.356*** (0.0685)	-0.287*** (0.0783)	-0.349*** (0.0690)	-0.376*** (0.0741)	-0.300*** (0.0812)
Applied tariff	-3.635*** (0.721)	-3.604*** (0.720)	-3.430*** (0.725)	-3.647*** (0.714)	-3.494*** (0.717)
PTA Yes=1	0.297*** (0.0805)	0.297*** (0.0809)	0.299*** (0.0810)	0.298*** (0.0811)	0.299*** (0.0815)
N	144699	144699	1446998	144699	1446998
R squared	8 0.645	8 0.646	8 0.646	8 0.646	8 0.647

Cluster robust standard errors in parentheses. All models have reporter and partner country fixed effects, product fixed effect, and includes common border, common language, and log of distance controls.

* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$